

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İLETİŞİM ANABİLİM DALI**

**ULUSAL ENTEGRASYON VE GELİŞME ARACI
OLARAK TELEVİZYON: GAP TV ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MİNE GENÇEL

**TEZ DANIŞMANI
PROF.DR. AYSEL AZİZ**

ANKARA-1993

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	
MODERNLEŞME SÜRECİ ve KİTLE İLETİŞİM ARAÇLARI.....	6
A.MODERNLEŞME VE KİTLE İLETİŞİM ARAÇLARI.....	6
1. Gelişme ve Kitle İletişim Araçları.....	7
2.Ulusal Entegrasyon ve Kitle İletişim Araçları.....	10
B.KİTLE İLETİŞİM SİSTEMLERİ.....	15
1.Temel Kitle İletişim Sistemleri.....	16
2. Demokratik Kitle İletişim Sistemi.....	24
3. Türkiye'de Kitle İletişim Sistemi	28
İKİNCİ BÖLÜM	
ULUS-DEVLET, ETNİKLİK VE KİTLE İLETİŞİM ARAÇLARI	34
A.ULUS-DEVLET.....	35
B. ETNİKLİK ve ETNİK GRUPLAR.....	38
1. Etniklik.....	38
2. Etnikliğin Oluşturucu Öğeleri.....	43
3. Bir Etnik Grup Olarak Kürtler.....	47
4. Etnik Grup Konumları	50
C. ETNİK GRUPLAR VE DEVLET POLİTİKALARI.....	52
1.Asimilasyon Politikaları.....	52
2. Kültürel Çoğulculuk.....	57
D. ETNİKLİK VE MEDYA	60
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	
GAP TV YAYINLARININ İÇERİK ANALİZİ	72
A. GAP TVYE İLİŞKİN GENEL BİLGİ.....	72
B. AMPİRİK ÇALIŞMAYLA İLGİLİ GENEL BİLGİ	83
C. AMPİRİK ÇALIŞMANIN BULGULARI.....	84
1. Genel Bulgular.....	84
2. "Gide Gide GAP Programı"na İlişkin Tablolar.....	87
3. "GAP'a Bakış Programı'na İlişkin Tablolar.....	93
D. BULGULARIN DEĞERLENDİRİLMESİ	100
SONUÇ.....	104
EKLER	
KAYNAKÇA.....	108
SUMMARY	123
İÇERİK ANALİZİ YÖNERGESİ	124

TABLO LİSTESİ

TABLO 1 Röportajın Gerçekleştirildiği Yer	87
TABLO 2 Röportaj Yapılan Kişiler	87
TABLO 3 Bölgeye İlişkin Sorunun Ele Alınması.....	88
TABLO 4 Ekonomik Konuların Ele Alınması.....	88
TABLO 5 Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP)'nin Ele	89
TABLO 6 Tarım/hayvancılık Konusunun Ele Alınması	89
TABLO 7 Sağlık Konusunun Ele Alınması.....	90
TABLO 8 Eğitim Konusunun Ele Alınması.....	91
TABLO 9 Dil/ Kültür/Tarih Konularının İşlenmesi.....	92
TABLO 10 Birimlerde İşlenen Diğer Konular	92
TABLO 11 Röportajın Gerçekleştirildiği Yer.....	93
TABLO 12 Röportaj Yapılan Kişiler	94
TABLO 13 Bölgeye İlişkin Sorunun Ele Alınması.....	94
TABLO 14 Bölgeye İlişkin Sorunun İsimlendirilmesi ve Soruna Getirilen/Sorun İçin Öngörülen Çözümün Boyutu Arasındaki İlişki.....	95
TABLO 15 Bölgesel Sorunun Kaynağı ve Gerçekleştirilen/Öngörülen Çözümün Boyutu Arasındaki İlişki	96
TABLO 16 Ekonomik Konuların Ele Alınması.....	97
TABLO 17 Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP)'nin Ele Alınması.....	97
TABLO 18 Tarım/hayvancılık Konusunun Ele Alınması.....	98
TABLO 19 Sağlık Konusunun Ele Alınması	98
TABLO 20 Eğitim Konusunun Ele Alınması.....	99
TABLO 21 Dil/ Kültür/Tarih Konularının İşlenmesi.....	99
TABLO 22 Bölgedeki Olayların Ele Alınması.....	100

GİRİŞ

Kitle iletişim araçları arasında en çok kullanılanı olan televizyon, diğer araçlardan daha fazla ortalama izleyiciyi ve ortalama izleyicinin değerlerini temsil eder. Bu durum, kamu hizmeti anlayışıyla yayın yapan kurumlarda farklı izleyici kesimlerinin beklentileri ve özelemlerine seslenilmesiyle bir ölçüde değişiklik gösterse de, bu anlayışa sahip olmayan yayın kurumlarında daha açık olarak gözlenmektedir. Özellikle tüm toplumu temsil etme iddiasında olan ve kar güdüsüyle hareket etmeyen kamu yayıncılığında, yayınların izleyici topluluğunun sınıf, toplumsal cinsiyet, etniklik, alt kültür toplulukları gibi farklı düzlemlerini temsil edip etmediği, bunların herbirinin ilgi ve beklentilerini karşılayıp karşılamadığı daha çok sorgulanmaktadır. Televizyon metni ve izleyiciyi çeşitliliği içinde temsil etme meselesi gözönüne alınarak televizyona ilişkin yapılan bir eleştiri de, bu aracın ulusal olana seslenerek bölgeselliği gözardı ettiği, özellikle homojen ulus devlet formasyonu içinde modern devletin merkezi aracı olduğu şeklindedir (Morgan,1986:126). Tüm bölgelere eşit önem veren kamu yayıncılığının bölgesel farklılıkları gözönüne alarak yayın yapması pek çok nedenin ötesinde en başta pratik nedenlerle güçleşirken, ticari yayıncılıkta bu, zaten reklam güdüsüyle hareket edildiği için imkansızdır.

İşte, coğrafik bir bölgeye hizmet eden bölgesel ve yerel televizyon istasyonlarının hizmete girmesiyle birlikte artık genel ve ulusal izleyiciye seslenen televizyonda bölgesel temsiliyetin varlığı da pek fazla sorgulanmayacaktır . Çünkü bölgesel ve yerel kanallar ulusal kanalların pek fazla değinemediği ya da ihmal ettiği konuları işleyip,

ulusal kanalların yeterince seslenemediği izleyici kesimine seslenecektir. Ancak bu gereklilikten hareketle yayın yapmakta olan bölgesel/yerel televizyonların içeriklerinde diğerlerinden belirgin farklılıklar olması beklenmektedir. Bu televizyonlar en başta bölgesel/yerel olaylar hakkında bilgi vermeli, bölgesel/yerel sorunlara diğer televizyon kanallarından daha çok eğilmeli ve bölgesel/yerel kültürün ifade edildiği kanallar olmalıdır (Mc Quail,1992:151,268).

Çalışmamızın konusunu bir bölgesel televizyon, Türkiye Radyo Televizyon Kurumu'na bağlı olarak Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ne ¹ yayın yapmakta olan GAP Televizyonu oluşturmaktadır. GAP Televizyonu Güneydoğu Anadolu Projesi'nin uygulanmaya başlamasının ardından 'İkinci Kanal' üzerinden yayına başlamıştır. TRT'nin yayınladığı 'Kanal GAP' adlı kitapçıkta GAP TV'den "bölgeye yönelik özel TV yayını" olarak sözedilir ve amacının "GAP Projesinin rasyonel bir temele oturtulabilmesi için gerekli sosyal, kültürel, eğitsel ve psikolojik ortamın oluşturulmasına katkıda bulunmak" olduğu vurgulanır. Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP), Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin Gaziantep, Adıyaman, Şanlıurfa, Diyarbakır, Mardin ve Siirt illerini kapsayan tarım, enerji ve sulama projesidir. Bunlara ek olarak kentsel altyapı, tarımsal altyapı, ulaştırma, sanayi, eğitim, sağlık, konut gibi konulardaki yatırımları da içine alır. Bu uygulama sonunda bölgede süregiden insan ve sermaye göçünün durdurulması ve bölgenin gelir düzeyinin yükseltilmesi öngörülmektedir.

¹ Bugün tüm yurttan izlenebilen GAP Televizyonu, aslında sadece Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ne yönelik yayın yapmamakta, Kalkınmada Öncelikli Yöre'de bulunan bazı iller de yayın kapsamında tutulmaktadır. Çalışma boyunca hep "bölge" olarak anılsa da, "bölge" sözüyle sadece Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ndeki iller değil, yayımlar başlamadan önce yayınların iletilmesinin amaçlandığı Diyarbakır, Şanlıurfa, Mardin, Siirt, Adıyaman, Gaziantep, Kahramanmaraş, Elazığ, Tunceli, Bingöl, Muş, Bitlis, Van, Hakkari illeri kastedilecektir.

2 Ekim 1989 tarihinde yayına başlayan GAP Televizyonu'nun açılışında yaptığı konuşmada dönemin Başbakanı Turgut Özal'ın sadece proje hakkında konuşması, GAP TV'nin Güneydoğu Anadolu Projesi'yle bağıni göstermesi açısından anlamlıdır:

"Doğu ve Güneydoğu bölgelerine en büyük yatırımlar hükümetlerimiz döneminde yapılmıştır. Bu kanalın yayınıyla hükümetimizin işin üzerine nasıl düştüğünü göreceksiniz. Güneydoğu Anadolu Projesi milletin eseridir. Doğanın bir parçasına olumlu olarak bakarsanız onu en iyi şekilde değerlendirebilirsiniz. Milli kalkınma yolundaki en büyük umudumuz GAP'ın temel çivisi olan Atatürk Barajı'nın tamamlanmasıyla Türkiye'nin tarımsal gücüne bir Türkiye daha eklenecektir. Devlet huzuru bozmaya çalışanların hepsini ezecektir"².

Çalışmamızın amacı; GAP Televizyonu'nun bölgesel televizyonların yukarıda değinilen özelliklerini ne ölçüde taşıdığını ve yayınlarında TRT tarafından hedeflenen ilkeleri ne ölçüde ve nasıl gerçekleştirdiğini modernleşme ve kültürel temsiliyet düzlemlerinde incelemek ve GAP Televizyonu'nun genel bir profilini çizerek yayınları çoğulcu bir içerik taşıyıp taşımadıklarına göre demokratik kitle iletişim sistemi açısından değerlendirmektir.

Bölgeyi kalkındırma ve geliştirme gibi hedeflerle yayına başlayan GAP Televizyonu'nun, özellikle GAP Projesi çerçevesinde, yayınlarında gelişme ve kalkınmaya yardımcı olmak anlamında modernleştirici öğeleri taşıması gerektiği, ama içeriğinde bu öğelerin yeterince bulunmadığı temel varsayımımızdır. Diğer varsayımlarımız ise, bir bölgesel TV kanalı olmasına rağmen, GAP TV'de yayın yapılan bölgeye ilişkin bilgilerin yer almadığı, bölgenin kültürünün , özellikle

² 3 Ekim 1989, Güneş

bölgenin nüfusunda önemli bir miktarı oluşturan Kürtlerin³ , kültürünün temsil edilmediği üzerinedir.

"İçerik analizi" yönteminin kullanıldığı çalışmanın kapsamı, sadece kitle iletişim sürecinin bir ucunu oluşturan metinle sınırlı tutulmuştur. Sürecin diğer ucunu oluşturan, metni anlamlandıran izleyici ise; en başta bölgede araştırma yapmak için güvenliğinin olmaması, hatta araştırma yapılırsa bile, varolan ortamda sağlanan verilerin güvenilirlik düzeyinin düşük olacağı düşünülerek araştırma dışı bırakılmıştır. Daha derinlikli analizler ve değerlendirmeler yapabilmek için konunun izleyici boyutunu açıklığa kavuşturmak, yapılması gereken bir çalışma olarak durmaktadır. Bu metin ile ilgili çalışmanın, bölgedeki televizyon izleyicisine ilişkin olarak yapılacak çalışmalar için bir başlangıç noktası oluşturacağı umulmaktadır.

Çalışmanın birinci bölümünde; ulusal gelişme ve entegrasyon çerçevesinde kitle iletişim araçlarının modernleşme sürecindeki rolü işlenecek, kitle iletişim sistemleri üzerinde durularak demokratik kitle iletişim sisteminin özellikleri çıkarılmaya

³ 1965 yılından beri Genel Nüfus Sayımı'nda "anadil" sorusu yöneltilmediği için Türkiye'deki ve özellikle de yoğun olduklarının tahmin edildiği Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ndeki Kürt nüfusun sayısını net olarak bilebilmek, bölgede araştırma da yapılamadığı için mümkün olmamaktadır. Türkiye'deki Kürtlerin sayısına ilişkin olarak muhtelif kaynaklarda 6 ile 14 milyon arasında değişen rakamlar yer almaktadır(bkz. Martin van Bruinessen, **Kürdistan Üzerine Yazılar**, çev.N. Kıracı, B. Peker, L. Keskiner, H. Turansal, S. Somuncuoğlu, L. Kafadar, İletişim yay., İstanbul, 1992, s.7-12, Peter Alford Andrews, **Türkiye'de Etnik Gruplar**, çev. Mustafa Küpüşoğlu, Ant, Tüm Zamanlar yay., İstanbul, 1992, s.152-175). Bu konudaki en son değerlendirme Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etüdüleri Enstitüsü'nün 1935 ve 1965 yıllarında gerçekleşen Genel Nüfus Sayımları'na ait il bazındaki ana dil ve ikinci dil verilerini kullanarak 1992 yılına ilişkin yaptığı "projeksiyon"lardan oluşmaktadır. Bu çalışmaya göre ana dil ve ikinci dili Kürtçe olan nüfuslar birbirine eklendiğinde toplam 6.232.234 kişiye ulaşılmıştır. Bunun en alt sınır olduğunu belirten araştırmacılar en üst sınırı yıllık nüfus artış hızını oranlayarak 7.224.402 olarak bulgulamışlardır. İller bazında ise Adıyaman, Bingöl, Bitlis, Tunceli gibi GAP Televizyonu'nun "bölge"sinde olan illere ilişkin değerlendirme 1935 yılındaki idari bölünüşte bu illerin yer almaması nedeniyle yapılmamakla birlikte diğer illerde en üst sınır olarak %50lere varan (Diyarbakır ilinde toplam nüfus 1.192.756 iken Kürt nüfusun oranı 641.674'dür) oranlarda Kürt nüfusun bulunduğu görülmektedir, bkz. Ali Erman Özsoy, İsmet Koç, Aykut Toros, "Türkiye'nin Etnik Yapısının Ana Dil Sorularına Göre Analizi", **Nüfusbilim**, cilt.14, 1992,s.101-115

çalışılacak ve Türkiye'deki kitle iletişim sistemi kısa bir değerlendirmeye tutulacaktır. Çalışmanın ikinci bölümünde; modernleşmenin ulusal entegrasyon sağlama amacından yola çıkılarak bu sürecin yeraldığı formasyon - ulus-devlet- ve süreçten etkilenenler -etnik gruplar- devletlerin bu konuda geliştirdiği asimilasyon ve kültürel pluralizm politikaları erevesi içinde sınırlandırılarak işlenecek, Türkiye'deki Kürtler hakkında kısa bir değerlendirme yapılarak etniklik ve kitle iletişim araçları konusuna⁴ değinilecektir. Son bölümde ise; GAP TV'ye ilişkin genel bilgiler ve GAP Televizyonu'nda yayınlanan "Gide Gide GAP" ve "GAP'a Bakış" adlı programlara uygulanan içerik analizine ilişkin bulgular ve değerlendirmeler yeracaktır.

⁴ Bu konunun uluslararası bağlamda ele alınması düşüncesiyle, yazılı kaynakların eksikliğinden hareketle, Ankara'daki yabancı ülkelerin eliliklerinde görevli kültür msteşarlarıyla görüşmeler yapılmış ve konuyla ilgili yerlere mektuplar gönderilmiş, fakat umulan sonuç alınamamış, konu erişilebilen materyalle sınırlı kalarak işlenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

MODERNLEŞME SÜRECİ ve KİTLE İLETİŞİM ARAÇLARI

A. MODERNLEŞME VE KİTLE İLETİŞİM ARAÇLARI

Modernleşme analitik olarak; ilerleme ile ilişki içerisinde eski biçimlerin yerini yenilerin alması, tarihsel olarak; Avrupa'da Rönesans ve Reformu ya da Fransız ve Endüstri Devrimlerini başlangıç seçerek önceki dönemlerden ayrımın çizilmesi, politik olarak; gelişmekte olan ülkelerin gelişmiş diye nitelendirdikleri ilkeler doğrultusunda toplumu değiştirmek için plan ve politikalar izlemesi anlamlarında kullanılan bir sözcüktür(Smith,1973:61-62). Bu çalışmada modernleşme, ne geleneksel-modern ikilemi içinde, ne de felsefi olarak ele alınmayacak, geleneksel konumdan moderne geçme anlamında kullanılan gelişme (Rao, 1966, s.7) ile dile getirilen üçüncü boyut kitle iletişim araçlarıyla ilişkisi içinde gözden geçirilecektir.

Medya ile ilintili olarak modernleşme üzerine iki umut beslendi: Birincisi medyanın gelişmekte olan ülkelerdeki köylü halkın etrafını çeviren problemlerle ilişki içinde sosyo-ekonomik gelişmeye katkıda bulunma aracı olması, ikincisi bölgesel, etnik bağlılıklardan ulusa doğru ağır ağır ilerleyerek entegrasyon sürecine katkıda bulunma aracı olmasıydı (Katz,1979:66). Aşağıda kitle iletişim araçlarının modernleşme sürecindeki bu iki işlevi üzerinde durulacaktır.

1. Gelişme ve Kitle İletişim Araçları

Gelişme sözcüğünde somutlaşan modernleşme sürecinde kitle iletişim araçlarının 'dünyanın resmini yaratarak' yeni imajlar kazandıracığı (Sola Pool,1963:285,291) ve böylelikle bu süreç üzerinde etkili olabileceği, hatta gelişmenin 'ana ajanı' (Katz&Wedell, 1978: VI) ya da harekete geçiricisi (mover) (Schramm, 1963:36) olarak ekonomik ve toplumsal değişimin gerçekleşeceği yerde iklimi oluşturacağı (Schramm,1967:16) düşünülür.

1950 ve 1951'de İran, Mısır, Türkiye, Suriye, Lübnan ve Ürdün'de yaşayan bireylerle 1600 görüşme düzenleyen ve ülkelerin sosyo-politik gelişmesiyle ilgili olarak kişinin davranışlarında medyanın etkisini araştıran Daniel Lerner, hem süreci modernleşme olarak adlandıranların , hem de süreçle kitle iletişimin ilişkisini kuranların başında gelir. Lerner bu alan araştırmasındaki bulgulara dayanarak modernleşme sürecinin üç sacayağı olarak kentleşme, okuryazarlık ve medya katılımını belirledi. Üçü arasında yakın ilişkiler olmakla birlikte, Lerner'a göre, kentleşme ilk gelir ve diğer ikisi bundan gelişir. Kişiler toplumsal hareketlilikle, şehre taşınarak yeni deneyimler kazanır, bunu okur-yazarlık ve medya kullanımı izler. Medya kullanımının artması tüm toplumsal katılımın, böylece politik katılımın artmasında etkili olacaktır. Lerner bu gelişme dinamiğinde psikolojik olarak da hareketli kişilik dediği bir kalıp geliştirmiştir. Bu, endüstriyel, kentli, okur-yazar ve katılımcı olan, kendini başkasının yerine koyma olarak bilinen empati kapasitesi yüksek olan ve değişikliği kabul eden baskın kişilik stilidir(Lerner,1958:51-60).

Modernleşme sürecinde kitle iletişim araçları en başta bilgi verme amacıyla hizmet görür. Okul, öğretmen, okur-yazar açısından kıtlık yaşanan gelişmekte olan ülkelerde medya bunların yerini alamasa da öğrenmeyi cesaretlendiren ve hızlandıran bir misyona sahiptir (Schramm, 1967:17). Öğretim kuşkusuz okuma-yazmayla sınırlı olmayıp belli becerilerin öğretilmesi, sağlık, çiftçilik tekniklerinin işlenmesi, hatta öğretmen, doktor ve mühendislerin eğitilmesi gibi öğeleri de barındırır (Schramm,1963:39-40 ve Schramm,1964:43,125).

İletişimin gözcülük (watch-dog) (Schramm,1964:42) işlevine göre ise kitle iletişim araçları şehirle köy arasında bir köprü oluşturur. Şehirde elit ve köyde köylü bu köprü aracılığıyla birbirlerinin yaşamlarından haberdar olur, birbirlerini farkeder ve dikkatleri değişim isteğinde odaklanır.

Kitle iletişim araçları üçüncü olarak politik bir işleve sahiptir, bilgilendirme ve ikna yoluyla gelişmekte olan ülke halkının yaşamlarının ve inançlarının değişiminde bir karar oluşturur.

Şüphesiz kitle iletişim araçlarının modernleşme sürecinde etkili olarak işleyebilmesi için öncelikle yaygın olmaları gereklidir (Schramm,1963:43 ve Lerner,1963:335), fakat bu yeterli koşul değildir, etkili bir iletişim için başka gereklilikler de vardır. Örneğin kişi medyada gördükleriyle kendi yaşamı arasında bağlantı kurabilmeli, mesajların yanlış anlaşılmasına meydan verilmemelidir.⁵ Bunun için de programlar mümkün olduğunca izleyicilere yakın olmalı, onların kültürlerini anlayan kişiler tarafından hazırlanmalı ve yerel-bölgesel kültürler ve semboller içermelidir (Schramm,

⁵Nijerya'da ve Vicos'ta eğitim amacıyla iletilen mesajların yanlış anlaşılması konusunda bkz.Schramm,1964:53-55

1964:53,123). Değişimin amaçlandığı modernleşme sürecinde önce değiştirilmek istenen kültür anlamaya çalışılmalı ve ona uyum sağlanmalıdır. Eğer davranış değişikliği hedefleniyorsa, bunun neden ve nasıl olacağı açıklanmalıdır. ⁶ Bir diğer önemli nokta da iletişimde geribeslemenin sağlanması, yani iletişimin iki yönlü olmasıdır.

Modernleşme sürecine katkıda bulunmak için hizmet veren kitle iletişim araçlarının içeriği, anlaşılacağı gibi, en başta eğitim programlarından oluşur, ama özellikle bu programların işlenmesinde etkili olabilmek ve rahatlama sağlamak için eğlence programlarına da yer verilir. Dolaylı olarak modernleşme sürecine katkıda bulunan bu programlar, medya ve kültürel kimlik arasındaki ilişki içinde düşünüldüğünde, eğlencenin nötr olmayıp bazı değerleri iletmede aktif bir güç olarak kullanılabileceği görülecektir (Katz, 1979:71-72). Eğlence programlarının özellikle eğitim programlarından çok yeralması durumunda ise düşünmeyi azaltıp uyuşturucu etki yaratabileceği ileri sürülmektedir (Karthigesu,1988:321). Müzik ve eğlence programlarının eğitim programları yanında ne oranda yeralması gerektiği ise oldukça belirsizdir (Schramm, 1967:31 ve Katz&Wedell, 1978:13).

Kitle iletişim araçlarının modernleşme yönünde kullanılmasına ilişkin yukarıda sayılan görüşler özellikle son zamanlarda büyük eleştirilere uğramaktadır. Bunlar şöyle özetlenebilir:

Kitle iletişimini batılı bir gelişmede kullanma, en başta sürecin tek yanlı, yetersiz olması (Chen,1991:1) ve gelişme rotasının düz olması (Fair, 1989:130) gibi aslında genel olarak modernleşmenin eleştirileri sayılabilecek açılardan eleştirildi. Buna göre tek, evrensel

⁶Örneğin çiftçilere 'daha çok ürün yetiştir' gibi bir mesaj vermek yerine bunun neden ve nasıl olacağı açıklanmalıdır, Schramm,1967:21-22

bir yol yoktur, her ulusun kendi özel koşullarına uygun benzersiz yollar vardır (Chen, 1991: 1-2). Diğer bir eleştiri ise medyanın ancak modernleşme sürecini güçlendiren ve sürece katkıda bulunan bir öge olmasında, bu nedenle modernleşme için tek çözüm ve bağımsız değişken olarak ele alınamayacağına odaklanır (Fair,1989:134).⁷

Ünsal Oskay, az gelişmiş ülkelerin medya ile kalkınacağını savunan görüşleri "...az gelişmiş toplumun kültürel niteliklerini değiştirebilmek için toplumun ekonomik ve sosyal yapısında köklü değişiklikler yapılması gerektiğini bilmezden gelen görüşler ..." olarak tanımlar ve bunların bazı yenileşmeler yapmak demek olduğunu, ama toplumsal gelişme anlamına gelmediğini vurgular (Oskay, 1971:74-75).

Bütün bu nedenlerden ötürü 1970'lerin başında gözden düşen bu paradigmanın yerini artık vurgunun yerliliğe, iki yönlü etkileşimli bilgi akışına, ademi merkezîyetçiliğe, popüler katılma süreçlerine kaydığı bir 'diğer' teori ve çoğulcu paradigma almaktadır(Chen,1991:1-2, Rogers, 1989: 70).

2. Ulusal Entegrasyon ve Kitle İletişim Araçları

'Gelişme' terimiyle ifade edilen modernleşme sürecinde gelişmeden kastedilen ulusal gelişmedir. Yine kitle iletişimi özelinde düşünüldüğünde, modernleşme sürecinde kitle iletişim araçlarının bir ulusa ait olma (nationness) duygusuna katkıda bulunmak, farklı kültürlerle, politik ve dini inançlara sahip insanların ortak çıkarlarına dikkati çekmek amacıyla vurguyu bölgesel ve yerel sorun ve

⁷Sola Pool, tarım programlarındaki öğütlerin bile pek pratiğe geçirilmediğinden , kitle iletişim araçlarının belli bilgiler aktarsa ve modernleşme yönünde istekler yaratsa bile, edime geçirme ya da edim üretme işlevinden yoksun olduğundan hareketle medyanın süreçteki etkisinin sanıldığı kadar güçlü olmadığını söyler,Sola Pool,1963:237.

konulardan ulusal olanlara yönelterek işlediği söylenebilir (Schramm,1963:38). Modernleşme sürecinin doğası içinde bu anlaşılır bir durumdur. Köyde yaşayan köylü olmaktan çıkarılıp ulusun vatandaşı haline getirilir, ülkenin bir bölümü diğerinden haberdar kılınır, yalıtılmış topluluklar ve alktültürler birleştirilir, ulusal entegrasyona gidilir(Schramm,1964:44) .

Medyanın tutunum ve dayanışmayı yükseltici sembolleri üreterek değerler üzerinde oydaşma (konsensus) yaratıp sürdürme ve ulusla özdeşleşmeyi sağlama işlevi pekçok kişi tarafından ele alınan bir konu olmuştur. Cooley bu işlevi 'büyütme' ve 'canlandırma' terimleriyle tartışırken, Lazarsfeld ve Merton 'toplumsal normların güçlendirilmesi' kavramıyla tartışmıştır. Deutsch'a göre; iletişim milliyetçiliğin ya da ulusal topluluğun gelişimi için temeldir, bu da insanların ortak kültüre sahip ya da asimile edilmiş olmalarına ve kitle iletişim araçlarına erişmiş olmalarına bağlıdır (Allen,1977:237).

Kültürel ve ideolojik oydaşmanın ⁸ yaratılması demek olan ulusal entegrasyon⁹, genellikle şiddetin yokluğunda varolabilir (Neuman,1976:3). Stephanie Neuman'ın merkezi rejim ve yerel grup kimliğiyle ilişkili olarak geliştirdiği şemaya göre ise eğer alt grup kimliği yüksek, ulusal kimlik duygusu düşük ise , bu durumda entegrasyon rızaya ve oydaşmaya başvurulmadan, zorla gerçekleştirilmeye çalışılabilir ¹⁰.

⁸Shils'e göre kültürel ve ideolojik oydaşmanın yaratılmasında toplumu birlikte tutan ve mobilize eden kitle iletişim araçlarının önemi büyüktür. İletişim ve ulaşımın modern teknolojileri kitle toplumunda esastır ve bu nedenle kitle toplumu en barışçı, en düzenli değil, ama en oydaşmacı toplumdur, **International Encyclopedia of Social Sciences**, vol7, s.383-384

⁹Entegrasyonu 'farklı grupların asimile süreci' olarak değerlendiren Binder, Coleman, Rosberg ve Deutsch'un görüşü için bkz. Neuman, 1976:12-14

¹⁰Şema için bkz. Neuman, 1976:14-16

Ulusal entegrasyonun çeşitli aşamaları vardır: Bunlar, ulusal kimliğe ilişkin simgelerin(bayrak,ulusal marş gibi) yaratılması, toplumun çeşitli kesimlerini temsil edici görünen ve vatandaşlara aynı kuralları getiren ulusal politik kurumların kurulması, bünyesinde vatanseverliğin aşılınıp ortak tarihlerin öğretildiği ulusal eğitim sisteminin yaratılması ve ulusal benliğin geliştirilmesi olarak özetlenebilir(Birch,1989:9). Birch'e göre ulusal entegrasyonun ana engeli, devlet içinde bütünleşmeye direnen etnik grupların olmasıdır. Çünkü yazarın tanımlamasıyla ulusal entegrasyondan önceki süreç olan ulus inşa etme ve ulusal bağlılığın yerel-bölgesel bağlılıkların yerini alması süreci olan ulusal entegrasyon, etnik (ve kültürel) grupların tümüyle ya da kısmen ulusal devletin politik örgütünün ve ulusal toplumun içinde erimesidir (Birch,1989:37,136).

Bu sürecin, çeşitliliğin yok edilmesi anlamında pek de demokratik bir süreç olmadığı tartışması şimdilik bir yana bırakılarak kitle iletişim araçlarının bu süreçte oynadığı rol ele alındığında, daha önce kalkınma ve gelişmede gördükleri işlevlerin sınırlılıklarını burada da yinelemek mümkün. Gerçekten de, tıpkı geliştirme ve kalkındırmada olduğu gibi burada da kitle iletişim araçları makro düzeyde bir entegrasyon için gerekli olsa da yeterli değildir. Ulusal entegrasyon kitle iletişim araçları tarafından yaratılmaz, ancak güçlendirilebilir (Allen, 1977:241). Çünkü her ne kadar kitle iletişim araçları ulusal kimliğin gelişmesi ve altgrupların asimilasyonuna yardımcı olsa da ¹¹, değişiklik insanlar tarafından istenmedikçe pürüzsüz bir şekilde süremeyeceğinden, (Schramm,1964:44) kitle iletişim araçları ulusal entegrasyonun yaratılmasında yeterli olamayabilir.

¹¹Basının bu süreçte oynadığı role ilişkin bkz.Allen,1977:240

Bu önemli hususu vurguladıktan sonra yukarıda sözedilen kitle iletişim araçlarının ulusal entegrasyon amacıyla kullanılması ile çoksesliliğin, çeşitliliğin yokedilmesi arasındaki ilişki ve demokratiklik tartışmasına geçebiliriz. Modernleşme sürecinde kullanılan kitle iletişiminin , özellikle ulus inşa etme olarak adlandırılan yeni bağımsızlaşma ve uluslaşma sürecinde ulusal sembolleri yaratarak çeşitli din, dil, kültüre sahip toplulukları ulus içinde birleştirmesiyle "kültürel tektiplilik" (Rao, 1960:109, Katz&Wedell, 1978:3 ve Young,1986:118, Young,1976:508) gündeme gelir ve etnik bağlılıklar modernleşmek isteyen ulusun önünde vazgeçirilmesi, hatta mümkünse yokedilmesi gereken engeller olarak görülür (McLemore, 1983:13, Smith, 1991:101-102, Tarzi, 1991:443). Bununla birlikte; modernleşme ve uluslaşma sürecine giren her ülkede kültürel tektiplilik hedeflenmeyebilir, tüm bu süreçlerle birlikte kültürel farklılıklar da korunabilir. Bu ise büyük ölçüde devlet politikası olarak kültürel tektipliliğin ya da çoğulculuğun benimsenmesine göre değişiklik gösterecektir¹².

Marriot, yeni ulusların kültürel politikalarını geçmişlerinde 'Büyük Gelenek' olup olmamasına göre değerlendirir ve Hindistan gibi Büyük Geleneğe sahip ulusların, ulusal kimliğin oluşturulmasında, birleştirici bir unsur olarak geçmişin yeniden canlandırılmasında daha şanslı olduklarını söyler. Ulusal entegrasyonda önemli olan, özellikle etnik, dinsel, kültürel, sınıfsal ayrımların olduğu toplumlarda, bu grupların geleneklerine seslenecek çoğulcu ve birleştirici kültürel politikanın yaratılmasıdır. Bunun alternatifi ise farklılıkları gözardı eden monist bir kültürel politikadır (Özbek, 1992:41-42).¹³

¹² Bu konu etnik gruplar ve devlet politikaları konusunda ayrıca işlenecektir.

¹³Özbek'e göre Türkiye Cumhuriyeti'nin kültürel modernleşme projesine bakıldığında Türkiye, Osmanlı Büyük Geleneği'ne sahip olmasına rağmen kültürel ideoloji olarak

Yukarıda ele alınan modernleşmenin iki yönünün öncelikleri konusunda şunu da belirtmek gerekir. Her ne kadar bu çalışmada, modernleşme özelemleri uyandırma, beceriler öğretme gibi amaçları içinde taşıyan 'gelişme' ilk dile getirildiyse de, aslında pratikte ilk sırayı uluslaşma, ulusal entegrasyonu oluşturma süreci almaktadır. Schramm'ın da vurguladığı gibi ulus olma fikri ve birlik mümkün olduğunca çabuk gerçekleştirilmek zorundadır.¹⁴

geleneği yeniden biçimlendirirken geçmiş tanımını 'Türklük' geçmişine dayandırmış ve yöresel, sınıfsal ve etnik farklılıkları gözönünde tutan çoğulcu bir kültürel siyasa yerine monist bir siyasa izlemiştir(Özbek, 1992:42). Anlaşılacağı gibi, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucuları en üstte Türklerin bulunduğu, diğer etnik toplulukların altta sıralandıkları bir hiyerarşi oluşturmayı amaçlamamışlardır. Tüm etnik toplulukların 'Türklük' içinde asimile edilmesi öngörüldüyse de, bu, oluşmuş, varolan bir kimlik değil, Türk çoğunluk için bile 'yabancı' ve 'yapma' olan 'tayin edilen' bir kimlikti(Akçam,1992:15 benzer bir görüş için bkz. Laçiner, 1991:3-7). Cumhuriyet öncesinde İslam dininin dinsel olmayan(etnik) farklılaşmaları giderici ve birleştirici bir şekilde kullanılması M. Kemal'in "...Burada maksud olan ve Meclis-i alinizi teşkil eden zevat yalnız Türk değildir, yalnız Çerkes değildir, yalnız Kürd değildir, yalnız Laz değildir. Fakat hepsinden mürekkep anasını İslamiyedir..." sözleriyle somutlaşırken 1930larda laiklik ilkesinin sonucu olarak dinsel özelliklerden arındırılan millet şu öğelerle doldurulmuştur:a)Siyasi varlıkta birlik b)Dil birliği c)İrk ve menşe birliği d)Tarihi karabet e)Ahlaki karabet (Köker,1990:79-80). Bütün bunlardan sonra Osmanlı olmayan Türklerin tarihinin, özellikle Orta Asya'da Türklerin anavatanı olduğu varsayılan Turan havzasındaki halkların kültürlerinin incelenmesi gerekliliğiyle Türk Tarih Cemiyeti(1931), Türk Dil Kurumu(1932)nun kurulması(Mardin,1992:292) ve yapılan çalışmalar hep bu 'Türklük' tanımına dayanmaktadır.(Bu yönde yapılan çalışmaların değerlendirilmesi için bkz.İsmail Beşikçi, **Türk Tarih Tezi, Güneş- Dil Teorisi ve Kürt Sorunu**, Yurt yay., İstanbul, 1991)

¹⁴"Bu sonbaharda bağımsız olacak bir ülkenin kabine bakanıyla konuştum bu yaz ve radyonun öğretici bir araç olma olasılıklarını tartıştık. O 'Ama bu ikinci (sırada) gelecek' dedi. 'Bizim, ekim geldiğinde radyodan yararlanmak zorunda kalacağımız en önemli şeyin ne olduğunu biliyor musunuz? Biz halkımızı ulus olduklarına inandırmak zorunda olacağız' "(Schramm, 1967:18)

8. KİTLE İLETİŞİM SİSTEMLERİ

Siyaset bilimi ve toplumbilim gibi disiplinlerden doğan kitle iletişimi, bugün kimilerine göre disiplinlerarası bir konumda, kimilerine göre ise ayrı bir disiplin olarak varlığını sürdürmektedir. Hemen herkesin üzerinde uzlaşmaya vardığı nokta ise kitle iletişimi ile siyaset arasında yakın, içiçe geçmiş ilişkiler olduğudur. Artık siyaseti kitle iletişimsiz, kitle iletişimini siyasetsiz düşünmek olanaksız hale gelmiştir.

Böyle bir bağın varlığından hareketle, kitle iletişimine ilişkin özgül bir konuyu ya da herhangi bir kitle iletişim aracını değerlendirmek için siyaset bilimine ve onun kavramlarına yönelme eğilimi, en başta siyasetin temel konusunu oluşturan siyasal iktidarın bu iktidarını sürdürmek ve rıza kazanmak için kitle iletişim araçlarını bir güç olarak kullanmasından kaynaklanmaktadır. Kitle iletişiminin de siyasal bir konu olmasından dolayı, herhangi bir kitle iletişim aracına ve konusuna ilişkin çalışmada siyasal sistemin belirlediği kitle iletişim koşullarının, yani kitle iletişim sistemlerinin (Güvenir, 1991:5-10) gözden geçirilmesi daha geniş değerlendirmelerin yapılabilmesine olanak tanıyacaktır. Bu nedenle, kitle iletişimini mikro düzeyde, yalnızca bir televizyon kanalı özelinde ele alan bu çalışmada da, televizyon kanalının yer aldığı kitle iletişim sistemine ve kitle iletişim sistemini belirlediği ölçüde siyasal sisteme bakmak, bu bölgesel televizyondaki 'temsil' probleminin anlaşılması bakımından gerekli görülmektedir.

Ulus olma, ulusal entegrasyonu ve gelişmeyi sağlama olarak adlandırılan modernleşme sürecinde uygulanan siyasal politikalara,

kültürel tektiplilik ya da çoğulculuğun benimsenmesine bağlı olarak yukarıdaki bilgilerin ışığında kitle iletişim sistemlerini otoriter ve demokratik olarak ikiye ayırmak mümkündür. Ancak varolan diğer kitle iletişim sistemlerini de içeren sınıflandırmaları görmek ve bundan hareketle çalışmamızla ilgili değerlendirmeler yapmada kullanılacak demokratik kitle iletişim sisteminin kriterlerini çıkarmak yerinde olacaktır.

1. Temel Kitle İletişim Sistemleri Sınıflandırmaları

Şimdiye dek yapılan kitle iletişim sistemleri sınıflandırmaları Murat Güvenir'in de belirttiği gibi kuram, rejim, model gibi başlıklarla işlenmiştir (Güvenir,1991:4-5). Bu çalışmada da , Güvenir'in çalışması gibi, genel siyasal şartların belirlediği kitle iletişim araçlarının çalışma düzeni anlamında yapılan tüm sınıflandırmalar, farklı adlarla anılsalar da, sistem olarak değerlendirilmiştir. Bu sınıflandırmalar, kapsayıcı olma çabalarına karşın tüm toplumların tüm zamanlardaki kitle iletişim sistemlerini açıklamış değildir, zaten her ülkenin özgül koşulları nedeniyle bir evrensel açıklamanın her yerdeki kitle iletişim sistemine denk düşerek açıklayıcı olması ve her zaman geçerliliğini sürdürmesi beklenmemelidir, yine de bu sınıflandırmaların varolan kitle iletişim sistemlerini anlamamızı ve değerlendirmemizi kolaylaştıracağı açıktır.

Kitle iletişim düzenini sınıflandırma girişimi ilk kez "Four Theories of the Press" adlı kitaplarında Siebert, Peterson ve Schramm tarafından yapılmıştır. 'Basın' sözcüğünü yalnızca yazılı basın için değil, tüm kitle iletişim araçları için kullandıklarını en başta vurgulayan yazarlar iletişim sistemlerini 'otoriter', 'liberal', 'Sovyet-Komünist' ve 'sosyal sorumluluk' sistemleri şeklinde dört

gruba ayırarak incelemişlerdir¹⁵: Otoriter sistemin Sovyet-Komünist sisteme, liberal sistemin sosyal sorumluluğa dönüştüğünü belirten yazarlar, otoriter sistemde amaçlananın devlete hizmet etmek ve hükümetin politikalarını desteklemek olduğunu ifade ederler. Bu sistemde bireylerin politik sorunları yeterince anlayamayacağı öne sürülerek hem yöneticilere, hem de basına sorumluluk atfedilir (Siebert, 1963:26-29). Siebert ve arkadaşlarına göre siyasal olarak otoriterliğin gözden düşüşüyle 18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren gelişen liberalizm düşüncesinin getirdiği liberal iletişim sistemi ise iletişim alanının herkese açık olması ve özgür girişimin temel düstur olması esasına dayanır. Sosyal sorumluluk sistemi ise özgürlüğün sorumluluk da getirdiği fikrine dayalı olarak gelişmiştir. Bunun dışında bu sistemin ilkeleri liberal sistemle aynıdır: Yani bu sistemde de basının işlevleri kamu sorunları hakkında bilgi, düşünce ve tartışma sağlayarak politik sisteme hizmet etmek, kamuoyunu aydınlatmak, hükümete karşı gözcü işlevi görerek bireyi korumak, reklam aracılığıyla alıcı ve satıcıyı biraraya getirerek ekonomik sisteme hizmet etmek, eğlendirmek... olarak sıralanabilir. Fakat burada ifade özgürlüğü liberal sistemdeki gibi mutlak bir hak değildir. Bir kişinin özgürce düşüncelerini ifade etme hakkı, diğerlerinin özel haklarına ve yaşamsal toplumsal çıkarılara karşı dengelenmek zorundadır.

Son olarak; Siebert ve arkadaşlarının otoriter sistemin uzantısı olarak gördükleri Sovyet-Komünist sisteminde ise, partiyle ve devletle bütünleşen kitle iletişim araçları propaganda araçlarıdır (Siebert,1963:74,97,121). Bu yaklaşım kuşkusuz ilk sınıflandırma denemesi olarak daha sonraki sınıflandırmalara ışık tutması

¹⁵ benzer bir sınıflandırma için bkz. Rivers,Schramm,1969:29-53

nedeniyle önemli bir yer tutmaktadır. Ancak Siebert ve arkadaşlarının yaklaşımı " özgürlükçü ve otoriter, komünist ve demokrat, Sovyet ve batı gibi iki karşıt uca indirgenebilecek tipolojileri, böylesi bir ikili sınıflandırmanın içerdiği ideolojik yanlılığın ve sorunu basitleştirmenin yanısıra, günümüzdeki çok çeşitli kitle iletişim sistemlerinin çerçevesini çizen toplumsal-siyasal felsefelerin bazılarını dışlaması nedeniyle çok sınırlı" bir yaklaşımdır (Mutlu, 1986:76)

Bir başka kitle iletişim sistemleri sınıflandırması Doris Graber tarafından yapılmıştır. Graber, önce otoriter olan ve otoriter olmayan kitle iletişim sistemi şeklinde ikili bir ayırım yapmış ve ardından otoriter olan kitle iletişim sistemlerini, ideolojik olan-ideolojik olmayan biçiminde, otoriter olmayan kitle iletişim sistemlerini ise liberal ve sosyal sorumluluk sistemi olarak kendi içlerinde sınıflandırmıştır (Graber,1984:19). İdeolojik kitle iletişim sistemlerini eski sosyalist blokla, ideolojik olmayanları Şili, Etiyopya gibi askeri hükümetlerle örneklemiştir. Otoriter sistemlerde yönetenlerin yönetilenlerin yararını bildiklerini ve kitle iletişim araçlarını 'kamu yararına' olan yönetimlerini sürdürmede yararlı araçlar olarak gördüklerini belirten Graber, bu sistemde, kamu yararına olmayacağı için yönetenler ve yönetim biçimiyle ilgili eleştiriye izin verilmediğini belirtir. Böylesi sistemlerde yalnızca eğlence programlarında özgür olunabileceği düşünülebilir, ama Graber'a göre bunlarda bile içeriğin devleti zedeleyici olmaması gerekir.

Otoriter olmayan kitle iletişim sistemlerinde ise kitle iletişim araçlarının yönetilenler adına yönetenleri denetleme işlevi olduğu düşüncesi kabul edilmiştir. Graber bunun teorik olarak böyle

olduğunu, ama pratikte gerçekleşmediğini de vurgular. Sosyal sorumluluk ilkesi yine liberal sistemdeki gibi Siebert ve arkadaşlarının belirlemeleriyle benzeşmekte, yani burada da kitle iletişim araçları kamu yararını sağlamakla görevli ve sorumlu görülmektedir. Bu anlamda Graber'a göre otoriter sistemle sosyal sorumluluk sistemi arasında benzerlikler vardır: Her ikisini savunanlar da kendilerince doğru ve iyi olarak belirlenen bazı ideallerin yüksek ve kamu yararına idealler olup, bunların kitle iletişim araçları çalışanları ve izleyiciler tarafından zedelenmemesi gerektiğini düşünürler (Graber,1984:22-23). Ama Graber'ın, dayandıkları felsefeler açısından bu iki sistem arasında yine de büyük farklılıklar olduğunu belirttiğini de vurgulamak gereklidir.

Bir ülkenin yönetim biçimine bağlı olarak örgütleniş biçimleri bakımından radyo ve televizyon bazında "yayın yönetim yöntemleri"ni iki ana ölçüte dayandırarak sınıflandıran Aysel Aziz , birinci gruplandırmayı radyo ve televizyonun siyasal yönetimle ilişkisi ve gelirin'e göre oluşturmuştur. Siyasal iktidarların örgüt yönetimini elinde tutup tutmadığı ve örgütün gelirini nereden sağladığı sorularından hareketle radyo ve televizyon örgütlerinin yönetim biçimini beş ana gruba ayırarak incelemiştir.

Buna göre; 'ulusal sistemde' yayın sisteminin geliri devlet tarafından karşılanır, reklama yer verilmez ve bu sistemde radyo, televizyon örgütleri kamu yararına, yansız, doğru, toplumu eğitici yayın yapmakla yükümlüdür. 'Tecimsel-özel girişimci sistem'e göre radyo , televizyon istasyonlarının kurulup yönetilmesi tamamen özel girişimin elindedir, devlet yalnızca genel teknik ve hukuki esasları koyar. Üçüncü grup 'Ulusal tecimsel sistem'dir. Bu sistemde istasyonlar bir devlet kuruluşudur ve gelirlerini devletten,

reklamlardan ve ruhsatiye ücreti (kullanım vergisi)nden elde eder. 'Hükümet sistemi'ne göre ise radyo ve televizyon istasyonları doğrudan hükümetin, yani siyasal erklerin elindedir. Bu yayın sisteminin esasları hükümet tarafından çizilir, denetleme onun tarafından yapılır, gelir yine hükümetce karşılanır.

Son olarak 'kurum yayın sistemi' ise yalnızca eğitim ya da belirli bir hizmetin götürülmesi amacıyla radyo ve televizyonun bazı kurumlar tarafından yönetildiği, doğrudan devletle ilişkisinin olmadığı, ama gelirin devlet ve diğer kurumlardan sağlandığı, reklamın yer almadığı yayın sistemidir. İkinci olarak yine yukarıdaki ayrımlara dayanarak Aziz, yayın sistemlerini kıtalara göre Avrupa ve Amerika sistemi olarak ülkeler bazında sınıflandırmaktadır (Aziz, 1981: 33-40).

Özgürlük ve denetim karşıtlığını temel alıp bunları geliştiren Raymond Williams ise kitle iletişim sistemlerini 'otoriter', 'paternal', 'ticari' ve 'demokratik' olarak dörde ayırarak incelemiştir (Williams, 1976:130-137).

Buna göre, otoriter sistemde yöneticilerin politikalarının ve fikirlerinin iletilmesi amacıyla kullanılan kitle iletişim araçları toplumu yöneten bir azınlığın aracıdır. Politik sistemin bir parçası olan kitle iletişim araçlarının tekelinin zorunlu görüldüğü sistemde alternatif araçlar ve fikirler yasaktır. Bu sistemde denetim bazen doğrudan neyin iletileceğine karar verecek yönetici grup tarafından yapılır, bazen de sansür ve siyasal ve idari sistemin diğer yöntemleri tarafından dolaylı olarak gerçekleştirilir. Otoriter sistemin ayırıcı özelliği, bu sistemde kitle iletişim araçlarının işlevinin azınlık iktidarına dayanan toplumsal düzeni korumak, sürdürmek ve geliştirmek olarak görülmesidir.

Paternal sistemde de otoriter sistemdeki gibi iktidar sahipleri yönetme hakkına sahiptir, ama burada bu hak toplumu koruma ve doğruları gösterme görevi gerekçesiyle , çoğunlukla kullanılan sansür ise kamu çıkarını gözetme ve bireyleri zararlı fikirlerden koruma adına savunulur. Sistemin kendi içinde de bazı değişiklikler görülür, bazen herşeyin üstüne bir örtü örtülür, bazen güvenlik sübabı olarak denetimli muhalif görüşlere izin verilir.

Üçüncü gruptaki sistem otoriter ve paternalden oldukça farklı olan ticari sistemdir. Bu sistemde insanın kendisine sunulan her hizmeti alabilme ve satabilme hakkı vardır, bu bakımdan iletişim özgürlüğünün güvence altına alındığı savunulur. Fakat Williams'a göre bu özgürlük pazara bağlı bir özgürlüktür ve otoriter iletişim sisteminde bir iktidar aracı olarak, paternal sistemde ise ilkelerin gereği olarak savunulan denetim, burada, pazar ekonomisinin işleminin sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. ¹⁶

Williams'ın son grubu demokratik iletişim sistemidir. Williams'a göre bu sistem aslında varolmayan, yalnızca tartışılabilir ve tasarlanabilir bir sistemdir. Demokratik kitle iletişim sisteminin gerekleri olan haber alma ve verme hakkı ona göre bir demokratik kültürün temeli olmak durumundadır. Bu haklar temel haklardır, azınlıklar aleyhine yasaklanamaz ve eğer bir biçimde sınırlandırılacaksa da bu yalnızca herkesin özgürce katılacağı ve değiştirilmeye ve yeniden gözden geçirilmeye açık tutulacak bir tartışmadan sonra gerçekleştirilecektir. Williams'a göre haber verme

¹⁶ İletişim pazarı konusunda benzer bir yaklaşıma sahip olan Keane'e göre iletişim pazarları pazara girmek isteyenlere engeller koyarak, "özel tekelere izin vererek, seçenekleri sınırlayarak ve enformasyonun egemen tanımını kamusal yarar kavramından uzaklaştırıp özel olarak tasarruf olunabilen bir metaya yaklaştırarak "iletişim özgürlüğünü kısıtlar, hangi ürünlerin kitlesel olarak üretilip hangi görüşlerin "fikirler pazarı"na gireceğini ve yurttaşların ne dinleyip ne okuyacaklarını, ne seyreceklerini örgütleyip kararlaştırır, yani "sansür" ederler (Keane,1991: 89-90).

özgürlüğü yalnızca bireysel değil, aynı zamanda toplumsal bir ihtiyaçtır. Çünkü toplumun tüm üyelerinin istedikleri ve düşündükleri gibi konuşma hakkına sahip olmaları demokrasinin temel ilkesidir ve demokrasi de üyelerinin aktif katılımlarına ve özgürce tartışmalarına dayanan bir sistemdir. Bu özgürlüklerin güvence altına alınması için gerekli kurumlar kamu hizmeti anlayışı çerçevesinde çalışmalıdır, ama kamu hizmeti düşüncesi paternal ya da ticari sistemlerin maskesi olarak kullanılmamalı, kamu tekelinden ayırılmamalıdır. Bunun tek yolu da yeni tip kurumlar yaratmaktır.

Mc Quail ise kitle iletişim sistemlerini 'teori' adıyla altı gruba ayırarak incelemiştir: Bunlar 'otoriter', 'özgür basın', 'sosyal sorumluluk', 'Sovyet', 'gelişmeci' ve 'demokratik katılımcı' sistemlerdir. Özgür basın, Siebert ve arkadaşlarının liberal sisteminin bir versiyonu olduğundan; otoriter, sosyal sorumluluk ve Sovyet kitle iletişim sistemleri de büyük ölçüde Siebert ve diğerlerinin bu konudaki görüşleriyle çok benzeştiğinden, burada onların üzerinde durulmayacak¹⁷, gelişmeci medya ve özellikle demokratik katılımcı sistemler¹⁸ açıklanmaya çalışılacaktır. Mc Quail'e göre gelişmeci kitle iletişim sisteminde medya gelişme politikaları doğrultusunda hareket etmeli, yayınlarında ulusal kültür ve dile öncelik vermeli ve

¹⁷ Bu sistemler için bkz. Mc Quail, 1983, s.86-93

¹⁸ Robert White(1984) ve Fernando Reyes Matta(1981) hem iletişimin daha genel toplumsal ve politik süreçlerin bir bölümü olduğunu, hem de gelişmeci ve demokratik katılım ayrımının yapay olduğunu söyleyerek Mc Quail'i eleştirirler(aktaran Skogerbo, 1991:146). Kitle iletişimin içinde yer aldığı genel siyasal sistemin ürünü olduğuna ilişkin ilk eleştiri, bir kitle iletişim sistemi sınıflandırmasında bu genelliğin de kitle iletişimiyle birlikte işlenmesi gerekliliğinin altını çizmesi bakımından son derece haklı görünüyor, zaten Skogerbo da bizzat demokratik katılım sistemini eleştirerek medyanın demokratikleşmesinin diğer kurumların demokratikleşmesinden ayrı tutulamayacağını söylerken buna işaret eder (Skogerbo, 1991:146). Fakat gelişmeci ve demokratik ayrımını Üçüncü Dünya ülkelerinde gelişme ve demokratikleşmenin bir arada ve etkileşim içinde gerçekleştiğini öne sürerek yapay olarak nitelemek pek doğru görünmüyor. Çünkü en başta, bu iki ayrım birbiriyle çelişen ilkeleri barındırabiliyorlar, gelişmeci sistemde anti-demokratik uygulamalar çeşitli nedenlerle varolabilirken, diğerinde en küçük birime kadar tüm farklı birimlerin kitle iletişim araçlarında demokratik bir biçimde temsiliyeti ve kendi kitle iletişim araçlarına sahip olmaları üzerinde duruluyor .

diğer gelişmekte olan coğrafik, kültürel ve politik bakımdan yakın ülkelerle bağlantı kurmaya çalışmalıdır. Bu sistemde ekonomik öncelikler ve toplumun gelişme ihtiyaçlarına göre basın özgürlüğü kısıtlanabilir, sansür ve diğer denetim mekanizmaları işletilebilir.

Mc Quail demokratik katılımcı sistemin, bir ölçüde medya kurumlarıyla bütünleşmesinde eksiklikleri olmasından, bir ölçüde de ilkelerinin bazılarının diğer sistemlerde zaten bulunmasından ötürü en zor formüle edilen sistem olduğunu ve bir 'teori' olarak bağımsızlığının sorgulanabileceğini, ama tüm bunlara rağmen ayrı olarak tanınmayı hak ettiğini ve varolan sistemlere karşı bir meydan okumayı temsil ettiğini söyler. Demokratik katılımcı sistemde ticarileşmeye, özel mülkiyetin elindeki kitle iletişim araçlarının tekelleşmesine, kamu hizmeti yayıncılığı yapan kurumların merkezileşmesine ve bürokratikleşmesine karşı çıkarılır .

Demokratik katılımcı sistemin ana noktası politik toplumdaki 'alıcı'nın ihtiyaçları, çıkarları ve özlemlerine ilişkindir. Küçük ölçekli topluluk, çıkar grubu, altkültür grubu gibi konumlarda olan alıcı bilgiye erişme hakkını, cevap hakkını ve iletişim araçlarını kullanma hakkını gerçekleştirebilmelidir. Bu sistemde tek tip, merkezi, yüksek maliyetli, yüksek derecede profesyonelleşmiş, devlet kontrollü kitle iletişim araçları reddedilirken, çoğulculuk, küçük ölçeklilik, yerellik, alıcı ve gönderici rollerinin karşılıklı değişimi, toplumun tüm düzeylerinde iletişimin yataylığı ve etkileşim savunulur. Bu sistem içinde medya kurumları toplumsal yaşamın içine şimdikinden daha çok girer ve daha doğrudan bir biçimde izleyicilerin denetiminde olur. Kitle iletişim sistemlerinin en başta izleyicileri için varolmaları gerektiği savunulan demokratik katılımcı sistemde gruplar, örgütler ve yerel toplulukların kendi kitle iletişim

araçlarına sahip olmaları gerekliliği de temel ilkelerden biridir(Mc Quail,1983:95-96).

2. Demokratik Kitle İletişim Sistemi

Bu çalışmada bir bölgesel TV olarak GAP TV'nin incelenmesi ve değerlendirilmesinde, demokratik kitle iletişim sistemi sınıflandırması ve sınıflandırmanın içerdiği kriterler kullanılacaktır. Yukarıdaki tüm sınıflandırmalar dünyada varolan kitle iletişim sistemlerini anlamamızı kolaylaştıracak basitleştirmeler olabilir, ama belirli durumların etrafı olarak tanımlanmasını sağlamada yeterli değildir. Fakat kitle iletişiminde belirli bir somut duruma ilişkin değerlendirmeler yapabilmek için bu değerlendirmeyi mümkün kılacak bazı genel kriterlere ulaşmak olanaksız değildir. Bu genel kriterler için demokratik kitle iletişim sistemine başvurmak oldukça mantıklı görünmektedir. Nitekim, her ne kadar demokratik kitle iletişim sistemi Williams'ın da dediği gibi hiçbir zaman varolmamış ve ancak tasarlanabilecek bir sistem olsa da, hemen hiçbir ülke yoktur ki, o ülkede otoriter kitle iletişim sistemi tüm kurum ve kurallarıyla varlığını sürdürdüğü halde sistemi sürdürenler/yönetenler onu otoriter olarak adlandırsınlar. Ya da tam tersinden söylenecek olursa, hiçbir ülke yoktur ki, ülkenin genel siyasal sistemi ve kitle iletişim sistemi en hayati demokratik ilkelerden yoksun olmasına karşın o ülkede uygulanan sistem yöneticiler tarafından demokratik olarak adlandırılmasın. O halde, önceki sayfalarda Williams ve Mc Quail'in kitle iletişim sistemlerini sınıflandırmaları anlatılırken değinilmiş olsa da, herhangi bir ülkedeki kitle iletişim sisteminin genellikle varolduğu iddia edilen demokratikliği taşıyıp taşımadığı ancak demokratik kitle iletişim sisteminin kriterlerinin neler olduğunun genel hatlarıyla

belirlenmesiyle mümkün olacaktır. Şüphesiz demokrasi hepten varolan ya da hiç varolmayan karşıtlığında değerlendirilemez, çünkü bir süreç içinde oluşur. Yine de bunu da gözden uzak tutmadan demokratik kitle iletişim sisteminin içinde neler barındırdığını görmek yerinde olacaktır.

Bilindiği gibi ve yukarıdaki sınıflandırmalarda da gördüğümüz gibi demokratik kitle iletişimin temel ilkesi serbestçe habere ulaşabilme ve haberi yayabilme hakkıdır. Bu hakkın kökeni ise aslında liberal demokrasinin düsturu olan düşünce özgürlüğüdür. Kuşkusuz bu özgürlük, herbir kişinin dışarıya aktarmadan kendi zihninde düşünmesi değil, bu düşüncenin konuşma yoluyla, iletişimde bulunmanın diğer yollarıyla ifade edilmesi anlamında ele alınmalıdır. Bu anlamda düşünce özgürlüğü hem kişilerin iletişimde bulunabilmeleri, bilgi alışverişi yapabilmeleri gibi bir doğal hak açısından, hem de farklı düşüncelerin varolabilmesi, yani çoğulculuk açısından önem taşır (Lichtenberg, 1990:107-110). Özgürlük ve çeşitlilik ya da çoğulculuk, aralarındaki bu yakın ve karşılıklı etkileşim içinde olan ilişki nedeniyle, Gallup'un yaptığı bir ankette basın özgürlüğünün ne anlama geldiği sorusuna karşılık yanıtlayıcıların %61'inin "kamunun tüm görüş açılarını işitme hakkı" şeklinde yanıtlamasında da görüldüğü gibi, kimi zaman birbirinin yerine geçen kavramlar olabilmektedir (Mc Quail, 1992:143).

Demokrasi sadece çok sayıda siyasal parti olması ve çoğunluğun oyunu alan partinin iktidara gelmesi ile sınırlı değildir, demokrasilerde çoğulculuk ve temsiliyet parlamentonun yanısıra/dışında her düzeyde sorgulanmalıdır. Kitle iletişim özeline dönülürse, kitle iletişimde de çoğulculuk, daha çok ifade edilen şekliyle çeşitlilik çok farklı düzlemlerde ele alınmalıdır. Artık kitle

iletişimde devlet tekelinin sona erdirilmesi ve özel girişimin iletişim alanına girmesiyle çoğulculuk¹⁹ güvence altına alınmış sayılmamalıdır.

Hoffman-Riem kitle iletişimde çeşitliliği dört boyutta ele alır. Birincisi eğlence, eğitim gibi çeşitli format ve konuların bulunmasıdır. İkincisi farklı düşüncelerin, görüş açılarının ele alınması anlamında içerik düzeyinde çeşitliliklerdir. Üçüncüsü kitle iletişim araçlarının yöneldiği topluluğun tüm parçalarını gözönünde tutması, kişi ve grup farklılıklarını temsil edebilmesidir. Son olarak Hoffman-Riem coğrafik çeşitlilik konusunu ele alır. Buna göre kitle iletişimi içeriği evrensel, ulusal, bölgesel ve yerel çeşitliliği içermelidir (Hoffman-Riem,1987:61-65).

Mc Quail'in Hoffman-Riem'den esinlenerek geliştirdiği düşüncelere geçmeden önce, onun çoğulculuk ve çeşitlilik hakkındaki düşüncelerini geliştirmede yararlandığı diğer kişiden, Phil Jacklin'den söz etmek yerinde olacak.

Jacklin, daha 1970'lerde demokratik iletişim kuramının çeşitlilik fikrinden temsiliyete doğru dönüşmesi gerekliliğinin altını çizmiştir. Ona göre sayısal çeşitlilik (kitle iletişim araçlarının sayıca çok olması), demokrasi için kendi başına önemli değildir. Çünkü sayıca çeşitlilik türde çeşitliliği, farklı düşüncelerin yarışmasını gerektirmeyebilir. Yine demokrasilerdeki politik çeşitlilik tüm vatandaşların katılma ve temsiliyet anlamında eşit fırsatlara sahip olmasını garanti etmez. Bu bağlamda verili bir sorunda politik anlamda çeşitliliğin bulunması bir fazilet değildir. Jacklin için asıl önemli olan 'temsili çeşitlilik' (representative diversity) dir. Bu,

¹⁹ Çoğulculuğun bu kullanımı için bkz. Head, 1987:13-14

iletişimin içeriğinin toplumun çeşitlilik yapısına tekabül etmesi, toplumdaki tüm çeşitliliği temsil edebilmesi anlamında geliştirilen bir kavramdır (Jacklin, 1978:85-87).

Mc Quail'e göre, çoğulcu kitle iletişim araçları çeşitliliğe üç biçimde katkıda bulunur(Mc Quail, 1992:144-146). Kendisi ilk olarak , Phil Jacklin'den yararlanarak, çoğulcu kitle iletişim araçlarının toplumdaki tüm kültürel, düşünsel ve toplumsal çeşitliliği yansıtması gerektiğini ifade eder. İkinci olarak, toplumdaki farklı seslerin, grupların , çıkarların kendilerini ifade ettikleri, kültürel kimliklerini yaşattıkları koşulların varolabilmesi, bölgesel, yerel, eleştirel, muhalif, 'sapkın' seslerin işitilebilmesi gerektiğini ileri sürer. Bu, her farklı sesin ayrı ve özerk kitle iletişim aracına sahip olmasıyla, bu anlamda her kanalın içeriğinin ve izleyicisinin homojen olduğu farklı kanallarla gerçekleşebileceği gibi (dışsal çeşitlilik), çoğulcu toplumlarda görülen, aynı kanalda geniş görüş açıları spektrumunun sunulması ve geniş ve heterojen izleyiciye seslenilmesiyle de (içsel çeşitlilik) olabilir. Mc Quail son olarak, Hoffman-Riem'in format ve konularda çeşitlilik sınıflandırmasından yola çıkar ve iletişimi bir tüketim malı ve alıcıları da tüketici olarak değerlendirerek, iletişim araçlarının tüketiciler için geniş seçim spektrumu sunması gerekliliğinin üzerinde durur.

Kitle iletişimindeki çeşitliliği dil, din, etnik grup farklılıklarının da ötesinde toplumsal cinsiyet ve alt kültür farklılıkları bazında ele alarak toplumsal ve kültürel çoğulculuk kavramlarını kitle iletişimi boyutunda derinliğe kavuşturan Mc Quail, toplumsal çeşitlilik ile medya içeriğindeki çeşitlilik arasındaki tekabüliyet derecesini, medya performansını değerlendirmede anahtar olarak görür(Mc Quail,1992:160-162).

Bütün bu argümanlardan da anlaşıldığı gibi artık kitle iletişim ve demokrasi denilince sadece özel radyo ve televizyon kanallarının bulunması ve kitle iletişim araçlarında siyasal partilerin eşit temsil edilmesi anlaşılmamakta, bir kitle iletişim sisteminin demokratik sayılabilmesi için kitle iletişim araçlarının tüm toplumu çeşitliliği içinde temsil etmesi, çoğulcu bir içeriğe sahip olması, her farklı kesimin kitle iletişim araçlarına sahip olması... gibi yukarıda sayılan unsurların varlığı gerekmektedir.

3. Türkiye'de Kitle İletişim Sistemi

Son birkaç yılda Türkiye'de kitle iletişim alanında tam bir kaos yaşanmaktadır. Bu kaos, en başta, yasal olarak devlet tekelinde olan yayıncılık alanına özel televizyon ve radyoların girmesiyle tekel durumunun fiili olarak aşınmasından ve özel radyo ve televizyonlara farklı muameleler yapılmasından kaynaklanmıştır. 1990 yılının Eylül ayından beri yayın yapmakta olan özel televizyonlar, uydu aracılığı ile yurt dışından yayın yaptıkları için yayınlarını sürdürmüşler, oysa yurtiçinden yayın yapan özel radyo istasyonları Ulaştırma Bakanlığı'nın yayınladığı genelgeyle 1 Nisan 1993 tarihinde kapatılmışlardır.

8 Temmuz'da TBMM'de yapılan oylama ile Anayasa'nın 133. maddesinin değiştirilmesiyle özel radyo yayınları tekrar başlatılmıştır²⁰, ancak; bu oylama ile sadece yayıncılık üzerindeki devlet tekeli kaldırılmış olup, hala özel radyo-televizyon istasyonlarının yayınlarını düzenleyen bir yasa çıkarılmamış, gerekli organlar oluşturulmamıştır.

²⁰ 9 Temmuz 1993, bütün gazeteler

Türkiye'deki kitle iletişim sistemini demokratik olma kriterlerine göre değerlendirdiğimiz takdirde; hukuki düzenlemelerin yapılıp, hukuki ve fiili durumların çelişmesi sonucu varolan bu karmaşanın sona erdirilmesinin de, sistemin demokratik olarak sayılmasına yetmeyeceğini biliyoruz. Çünkü yukarıda demokratik sistem tartışmasında gördüğümüz gibi sayı artışı demokratik kitle iletişim sistemi için yeterli değildir, yani bir kitle iletişim sisteminin demokratikliği özel kanalların varolabilmesi ve kanal sayısının çokluğu kriterinden öte kriterlerin varlığını gerektirir. Bu açıdan yukarıdaki öğeler ışığında Türkiye'de kitle iletişim sisteminin demokratik unsurları taşıyıp taşımadığını değerlendirmek için, işe ilk olarak demokratik iletişimin esası olan habere ulaşabilme ve haberi yayabilme hakkı, bunun da kökeni olan düşünce özgürlüğü bağlamında başlamak gerekecektir. Bunun için, konuyla ilgili olarak Türkiye'de varolan bazı yasal düzenlemelere kısaca göz atmak yerinde olacaktır.

John Keane'e göre artık yeni bir siyasal sansür dönemine, "demokratik Leviathan" çağına giriyoruz. "Bu çağda hayatın yaşamsal parçaları....sorumluğu olmayan siyasal kurumlar tarafından biçimlendirilmekte" diyerek bu tür devlet müdahalesi anlamında ideal tip olarak beş siyasal sansür türü sıralayan Keane'in bize en 'aşına' olanı 'olağanüstü hal erkleri' olarak adlandırdığı sansür tipidir: "Hükümetlerin, medyaların bazı bölümlerini zorbalıkla sindirerek yola getirme girişimleri talimatlar, tehditler, yasaklamalar ve tutuklamalarla Batı demokrasilerinde de kendisini hissettirmeye devam ediyor. Bu türden siyasal baskı teknikleri ikiye ayrılıyor: Ön engelleme (Amerikan anayasa çevrelerinde en başlarda adlandırılacağı üzere) denince akla sözkonusu yayının (sözlü, görsel ya da basılmış) devlet yetkililerince önceden denetlenmesi geliyor ki,

bunun içine resmi ya da resmi olmayan -hükümet sözcüleriyle dostça konuşma ve kokteyllerden, basit isteklere, telefonla yapılan uyarılardan zorunlu ve ihtiyari kuralların konmasına kadar- tüm yollar giriyor. Yayın sonrası sansür ilk baskı aşamasından dağıtımına kadar uzanıyor. Bu, sivil topluma daha önce ulaşmış yayınlara karşı yapılan yasal girişimleri de kapsayabilir. Sonucu, kitapların ya da görsel malzemenin (fotoğraflar ya da resimler, filmler ve videolar) yasaklanması, parçalanması, yakılması, yeniden sınıflandırılması ya da toplanması olabileceği gibi, o malzemenin üretildiği teknik araçlara el konması olabilir. Yayın sonrası sansür gazetelerin, basımevlerinin, radyo ve televizyon istasyonlarının kapatılması sonucunu da doğurabilir. Kimi "devlet aleyhtarı" örgütlerin yasaklanmasına, gazetecilerin bu gibi örgütlere duydukları sempatiyi açıkladıkları için 'terörizmi hoşgörmek'le suçlanarak sansür edilmelerine ve cezalandırılmalarına yol açabilir". Bu doğrultuda 'bakanlar gazetecilere nelerin yazılıp nelerin yazılmayacağı konusunda brifingler' verir, "ev tutuklamaları, sınırdışı etmeler ve anti-gerilla taktiklerini kullanılması gibi belirli türden bilgilerin yayınlanması" yasaklanır (Keane, 1991:94-95).

Görüldüğü gibi batı demokrasilerinde de ticari sistemin sınırlamaları ve yukarıda değinilen devlet kurumlarının keyfi uygulamaları nedeni ile mutlak bir özgürlükten söz edilememektedir. Türkiye'ye dönecek olursak, Türkiye'de zaten hiçbir dönemde sadece yazılı hukuksal düzenlemeler anlamında bile düşünce özgürlüğünün varolmadığını, yapılan bazı iyileştirmelerin de askeri darbelerin sektesine uğradığını, hukuki anlamda bir kurumsallaşmanın sağlanamayıp, bir geleneğin oluşamadığını söyleyebiliriz. Türkiye'de şu anda yürürlükte olan, basın-yayın yoluyla düşüncelerin aktarılması konusunu düzenleyen ve sınırlayan,

Keane'in yukarıda devletin uyguladığı siyasal sansür bazında açıkladığı sansüre örnek olabilecek pekçok yasa vardır. Basın Konseyi'nin 1989'daki çalışmasına dayanarak verdiği rakamlara göre Türkiye'de kitapların, dergilerin ve gazetelerin toplatılması, filmlerin gösteriminin yasaklanmasına yasal dayanak sağlayacak 152 yasa, 11 Kanun Hükmünde Kararname bulunmaktadır²¹.

Konunun sınırlılığı nedeniyle ifade özgürlüğünü kısıtlayan tüm yasalara değinmek mümkün olmasa da özellikle Keane'in ön engelleme olarak formüle ettiği devlet sansürü tipine örnek olarak bunlardan birine değinmek yerinde olacaktır. Bu yasa, 12 Nisan 1991'de Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren 3713 sayılı Terörle Mücadele Yasası'dır²². Yasanın "Açıklama ve Yayınlama" başlıklı 6. maddesinde kişilere karşı terör örgütleri tarafından suç işleneceğini açıklayanlar, terörle mücadelede görev almış kamu görevlilerinin kimliklerini açıklayanlar, terör örgütlerinin bildiri ve açıklamalarını basanlar, muhbirlerin hüviyetlerini açıklayanlar ve yayınlayanlar hakkında beş ila on milyon lira arasında para cezası öngörülür. Bu fiillerin "5680 sayılı Basın Kanunu'nun 3. maddesindeki mevkuteler vasıtasıyla işlenmesi halinde, ayrıca sahiplerine de, mevkute bir aydan az süreli ise bir önceki ay ortalama fiili satış miktarının, aylık veya bir aydan fazla süreli ise bir önceki fiili satış miktarının, mevkute niteliğinde bulunmayan basılı eserler ile yeni yayına giren mevkuteler hakkında ise en yüksek tirajlı günlük

²¹ 8 Ocak 1993, Cumhuriyet

²² Bu yasanın birinci maddesinde terör "baskı, cebir ve şiddet, korkutma, yıldırma ve sindirme veya tehdit yöntemlerinden biriyle, Anayasa'da belirtilen Cumhuriyetin niteliklerini, siyasi, hukuki, sosyal, laik ekonomik düzeni değiştirmek, devletin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğünü bozmak, Türk Devleti'nin ve Cumhuriyeti'nin varlığını tehlikeye düşürmek, devlet otoritesini zaafa uğratmak veya yıkmak veya ele geçirmek, temel hak ve hürriyetleri yok etmek, Devletin iç ve dış güvenliğini, kamu düzenini veya genel sağlığı bozmak amacıyla bir örgüte mensup kişi veya kişiler tarafından girişilecek her türlü eylem" olarak tanımlanır. Kanunda 'örgüt' ise iki veya daha fazla kimsenin aynı amaç etrafında birleşmesi ile meydana gelmiş sayılır.

mevkutenin bir önceki ay ortalama satış tutarının %90'ı kadar ağır para cezası verilir. Ancak, bu ceza 50 milyon liradan az olamaz. Bu mevkutelerin sorumlu müdürlerine, sahiplerine verilecek cezanın yarısı uygulanır". Yasanın 7. maddesi olan terör örgütleri ve bu örgütlerle ilgili propaganda, 8. maddesi olan devletin bölünmezliği aleyhine propaganda suçlarında da yine bu fiillerin basın yoluyla işlenmesi durumu ayrı olarak ele alınmıştır.

Görüldüğü gibi bu yasa demokratik kitle iletişim sisteminin esası olan düşünce açıklama ve basın özgürlüğü açısından oldukça kısıtlayıcı hükümler taşımaktadır. En başta yasada terör o kadar geniş tutulmuştur ki, neredeyse tüm kitle örgütleri, dernekler, baskı grupları bu terör tanımına girebilecektir. Buna göre sendikal mücadele veren memurlar ve greve giden işçiler bile terörist sayılabileceklerdir. İki ya da daha çok kişinin biraraya gelmesinin terör örgütü sayılabilmeye yetmesi, silah kullanma ilkesinin yeralmaması, yasada suç tanımının belirsizliği keyfi uygulamalara açıklık tanıyacak bir haldedir. Daha önce yürürlükte olan 141-142 sayılı yasalardan, SS Kararnameleri olarak bilinen Kanun Hükmündeki Kararnameler'den daha kısıtlayıcı olan yasayla düşünceleri açıklamak, yaymak, örgütlenmek neredeyse imkansız hale getirilmiştir²³. Terörle Mücadele Yasası'nın yürürlüğe girmesinden 1992 yılının sonuna kadar geçen süre zarfında yasaya dayanarak gazetecilere toplam 157.5 ay hapis, 4 milyar lira para cezası verilmiştir²⁴.

"Yasaksız Türkiye" sloganı ile iktidara gelen DYP-SHP koalisyon hükümeti döneminde, bu yılın başına dek, 33 gazete

²³ Yasanın tüm maddelerinin ayrıntılı analizi için bkz. Çağdaş Hukukçular Derneği, **Terörle Mücadele Yasası, Demir Kafes**, Yurt yay., Ankara, 1991

²⁴ 8 Ocak 1993, Cumhuriyet

hakkında 389 yıl 3 ay hapis, 382 milyar 534 milyon lira para cezası verilmiş, 50 dergi ve gazetenin 39'unun toplam bin 454 sayısının 546'sı toplatılmış, gazetecilere yönelik 51 saldırı meydana gelmiş, 11 gazeteci gözaltına alınmıştır²⁵

ABD'de faaliyet gösteren "Freedom House" tarafından çıkarılan "Freedom Review" adlı yayına göre 1992'de 22 ülkede toplam 79 gazeteci öldürülmüştür. Buna göre Türkiye'nin 12 gazetecinin öldürülmesi ile bir savaşın yaşanmakta olduğu Yugoslavya'dan sonraki sırayı alması ²⁶ ise Türkiye'ye barış ve demokrasinin ne kadar hakim olduğu konusunda şüpheler uyandırmaktadır²⁷.

Türkiye'de -Terörle Mücadele Kanunu'yla da örneklendiği gibi- liberal demokrasilerde varolması gereken özgürlükçü bir hukuk sistemi bulunmamaktadır. Ancak bunun yanı sıra artık batı demokrasilerinde bile yaşanan hukuksuzluk, gizli kapaklı devlet erkinin kullanılması gibi 'olağanüstü hal erkleri' çeşitli biçimlerde uygulanmaktadır ²⁸.

²⁵ 6,11 Ocak 1993, Cumhuriyet

²⁶ 31 Aralık 1992, Özgür Gündem

²⁷ Türkiye her zaman olduğu gibi yine uluslararası basın kuruluşlarından konuyla ilgili olarak kınamalar almaktadır. Bunlardan Uluslararası Basın Enstitüsü (IPI) , hazırladığı raporda Güneydoğu Anadolu Bölgesi için "basın mensupları açısından dünyanın en tehlikeli köşelerinden biri" ifadesini kullanarak faili meçhul cinayetler konusunda "hiçbir cinayet aydınlatılmadığı için cinayetlerde hükümetin parmağı olabileceği suçlaması"nın yapıldığını vurgulamaktadır. Article 19'un yöneticisi Francis d'Souza da Türkiye'de basın mensuplarının faili meçhul cinayetlere kurban gitmesinde hükümetin rol oynadığına ilişkin kanıtların olduğunu söyleyerek "Anlaşıldığı kadarıyla Türkiye hükümeti, ülkede azınlıkları ve özellikle Kürt Sorunu'nu baskı altında tutmak için basın mensuplarını öldürtmektedir. Eğer bir ülkede, basın mensuplarının ortadan kaldırılması kabul gören bir davranışsa bu cinayetlerin faili bulunamaz, çünkü bu konuda hiçbir soruşturma yapılmaz" demiştir. Yine Uluslararası Gazeteciler Federasyonu(IFJ) Genel Sekreteri Aidan White basın mensupları için Türkiye'nin Yugoslavya kadar tehlikeli bir yer olduğunu söyleyerek Türkiye hükümetinin basın mensuplarına karşı tutumunu kınamıştır(9 Ocak 1993, Cumhuriyet)

²⁸ Gazetelere kadar yansıyan, Cumhurbaşkanı Özal'ın çağrısıyla MGK Genel sekreteri, MİT Müsteşarı ve Olağanüstü Hal Bölge Valisi'nin de bulunduğu toplantıya gazetelerin sahip ve yöneticileriyle TRT ve ajans genel müdürlerinin de çağrılması ve toplantıda "Olağanüstü Hal bölgesindeki olaylar ve gelişmeler hakkında bilgi" verilip "Güneydoğu'daki terör olayları konusuna basının yaklaşımı" üzerinde durulması olayı (6-7 Nisan 1990 tarihli gazeteler) ile Basın Konseyi tarafından düzenlenen

İKİNCİ BÖLÜM

ULUS-DEVLET, ETNİKLİK VE

KİTLE İLETİŞİM ARAÇLARI

A.ULUS-DEVLET:

Çalışmanın başında verilen bilgilerin ışığında, hem gelişme ve hem de entegrasyon boyutlarındaki modernleşme sürecinin ulus inşa etme süreciyle aynı programı içerdiği görülmektedir. Bu anlamda modernleşme sürecinin özellikleri, ulus-devletin de özellikleri olsa (Navari,1981:36) da kısaca ulus-devlet kavramını gözden geçirmek yararlı olacaktır.

Ulus-devlet ve modernleşme, her ikisi de Avrupa kökenli ve pratikte birbirini güçlendiren iki kavram . Hatta Afrika, Asya ve Latin Amerika'da ulusa ait olma ve modernleşme tek bir dönüşümün iki yüzü olarak görüldü (Rustov,1967:2). Gerçekten de ulus devletin kendisi hem modernleşme sürecinin ürünü, hem de ajanıdır (Nash, 1989: 1).

Ulus-devlet dünya düzeninin hemen hemen tartışılmaz temeli, bireysel bağılıkların ana objesi ve kişinin kimliğinin temel tanımlayıcısıdır(Smith, 1983: 2). Ulus-devlet kavramını açıklamadan önce bileşeni olan ulus kavramını gözden geçirmek yerinde olacaktır. Ulusun ne olduğu ve bir halka ulus denilmesi için hangi özelliklerin bulunması gerektiği konusundaki literatür oldukça geniştir. Burada bu konuyla ilgili olarak yapılan argümanları sıralamak

"Güneydoğu Olayları ve Basın" konulu toplantıda Olağanüstü Hal Bölge Valisi Hayri Kozakçıoğlu'nun Güneydoğu olayları için"...ancak olaylar tarafsız değerlendirilemez. PKK ile güvenlik güçleri aynı terazide tartılamaz" demesi (8 Nisan 1990, Hürriyet) ve basının Güneydoğu olaylarına "milli maçlarda takındığı tavırla yaklaşması"nı, değerlendirmelerde "milli menfaat"ın ön planda tutulmasını istemesi olayı (Melih Aşık "Açık Pencere", 8 Nisan 1990, Milliyet) zaten demokratik olmayan devletin Leviathan'lık da yapmasına örnek olarak verilebilir.

çalışmanın çerçevesini aşacağından bu argümanlar konuyla ilişkilendirilerek özetlenecektir.

Ulus nedir? sorusuna verilecek ilk cevapta pekçok objektif özellik ardarda sıralanır. Buna göre ortak dil, tarih, din, vatan, ırk gibi öğeler ulusu oluşturan öğelerdir. Çoğunlukla bu öğelerden dışsal ve en ayırdedici olanı, dil, en önemlisi olarak değerlendirilir (Kedourie, 1961: 62-64, Cobban, 1951:24). Ulus-devlet de çoğunlukla aynı kültürü, dili paylaşan homojen insanlardan oluşan formasyon olarak tanımlansa da , gerçek ulus-devlet bir ideal tiptir, dünyada bölgesel farklılıkların olmadığı, herkesin aynı dili konuştuğu, aynı dinden, ırdan olduğu hemen hiç bir yer ve böyle bir homojenliği paylaşan hemen hiçbir topluluk yoktur²⁹ (Navari, 1981: 13, Rustov, 1967:23) .

İşte bu gerçekten, ulusların ortak objektif özelliklere sahip homojen bir topluluk olmadığından hareketle ulus subjektif bazı kriterlerle tanımlanmıştır. Buna göre bir ulusun varlığı için yalnızca bir öznel unsur, ulusal bilinç gereklidir. Herhangi bir teritoryal topluluk üyeleri, kendilerini o topluluğun üyeleri olarak tanımlayıp bunun bilincine varmışlarsa ve o topluluğun kimliğini sürdürmek istiyorlarsa, ulustur (Seton-Watson,1977:7, Tamir, 1991: 579, Cobban, 1969:107, Kohn, 1944:10-13, Synder, 1964:24). Bu görüşlere temel oluşturan ve ilk kez ulusu meydana getiren özelliklerin ırk, dil, din gibi özellikler olmadığını ifade eden kişi Ernest Renan'dır.

Renan'a göre ulusu oluşturan ortak deneyimler ve topluluğun niyetidir. Ulus, biri geçmişe, zengin ortak benzerlikler mirasına, ikincisi ise şimdiye, birlikte yaşama rızası ve bu mirasın devam

²⁹Connor'ın 1970lerde yaptığı bir çalışmaya göre dünyada 132 devletten sadece 12'si etnik açıdan homojendir, 25 devletin toplam nüfusunun %90'ından fazlasını farklı etnik gruplar oluşturur, diğer 25 devlette nüfusun %75'den fazlası yine etnik gruplardan oluşurken, 31 devlette bu oran %50-74 arasındadır, toplam 53 devlette nüfus beşten fazla farklı etnik gruptan oluşmaktadır(Connor,1972:320)

ettirilmesine dayanan iki öğeden oluşan bir ruhtur. Uluslar sonsuz değildir, başlar, biter, yerine başka oluşumlar gelebilir. Ama Renan'a göre asıl önemli olan ulusun birlikte olma isteğidir ve ulusun varlığı günlük bir "plebisit"dir(Renan, 1964:9-10)³⁰

Her ne kadar Renan burada ulusların sonsuz olmadıklarını ve bitebileceklerini vurgulasa da, ulusların birlikte olma isteği kendiliğinden gerçekleşen birşey değildir, buradaki plebisit tanımlamasındaki 'demokratik tını' Tanıl Bora'nın da dediği gibi '...milli devletin yönlendiriciliği ve tahakkümü düşünüldüğünde demokratikliği pek şüpheli bir tınıdır...'(Bora, 1992:18). Gerçekten de uluslaşma , ulusun inşa edilmesi ve daha sonra ulusal birliğin sürdürülmesi pekçok ülkede ulus-devletlerin çoğunluğun ulusundan olmayanları tahakküm altına almasıyla, kültürlerini yeniden yorumlayıp, tarihlerini yeniden kurup, farklılaştırıcı özellikleri unutup, ortak özellikleri benimsetmesiyle, "gelenekler icad ederek"³¹ bir ilüzyon yaratmasıyla mümkün olmuştur. Ama artık hem ulus, hem de hakim politik formülasyon olan ulus-devlet büyük eleştirilere uğramaktadır. Bunlardan başlıcaları ulusun doğal bir grup olmayıp belli bir aşılama sürecinin sonucu olduğu (Csepeli, 1991: 327) ve

³⁰Gellner, Renan'ın ulusların temelini iradenin oluşturduğu düşüncesini, böyle olsa bile, iradenin birçok başka şeyin de temeli olmasından ötürü ulusu tanımlamaya yetmeyeceğini söyleyerek eleştirir, ortak kültürden yola çıkılarak bir ulus tanımı yapılmasını da doğru bulmaz ve ikisinin de tek başına yeterli olmadığını vurgulayarak biri kültürel, diğeri iradi duruma ilişkin geçici iki tanım yapar: 'İki insan ancak ve ancak aynı kültürü paylaşıyorlarsa aynı ulustan sayılırlar. Kültür, burada bir düşünceler, işaretler ve çağrışımlar, davranış ve iletişim biçimleri sistemi anlamına gelmektedir. İki insan ancak ve ancak birbirlerini aynı ulusun üyesi olarak tanıyorlarsa aynı ulusa mensub demektirler. Bir başka deyişle ulusları insanlar yaratır, uluslar insanların kendi inanç, sadakat ve dayanışmalarının ürünüdür. Bir grup insan, diyelim ki, bir ülkenin sakinleri veya belli bir dili konuşan insanlar ancak aynı gruba mensub olmalarından dolayı birbirlerine karşı bazı ortak hak ve görevleri olduğunu kesinlikle kabul ettikleri takdirde bir ulus olabilirler. Onları ulus yapan birbirlerini bu şekilde aynı grubun üyeleri olarak tanımış olmalarıdır, yoksa kendilerini grubun dışında kalan üyelerden ayıran herhangi bazı ortak özellikler değil' (Gellner,1992:28) (Smith'in Gellner eleştirisi için bkz. Smith,1983:143-148)

³¹Hobsbawm insanların vatandaşlıklarının bilincinde olmalarının yarı ritüel pratiklerle ilgili olarak kaldığını, bunların çoğunun(bayraklar, törenler gibi) yeni ve çoğunlukla keşfedilmiş olduğunu söyler,Schlesinger,1991:169

insanlığın doğal olarak uluslara ayrılmayıp ulusun çok sonra ve yapıntısal olarak ortaya çıktığı (Birch,1989:8) şeklindedir.

Ulus tasarlanan (düşlenen) bir topluluk olarak tanımlayan B. Anderson'a göre en küçük ulusun üyeleri bile kendi ulusundaki üyeleri tanımayacak, onlarla karşılaşmayacak ve herbir zihinde onların ortaklıklarının imajları yaşayacaktır(Anderson,1991:6). Bunun gibi Gellner'e göre 'ulusları doğal ve Tanrı'nın belirlediği şekilde sınıflandırmak...bir efsaneden ibarettir...uluslar eşyanın tabiatında varolan ve doğal türler doktrininin siyasal uyarlaması olan şeyler değildir. Ne de ulusal devletler etnik veya kültürel grupların belirgin ve nihai kaderidir. Gerçekte varolan kültürlerdir, çoğunlukla belirsiz gruplar halinde yaşayan, birbirlerine karışan, örtüşen, içiçe giren kültürler...'(Gellner,1992:94).

Ulus-devletin evrensel olma periyodunun aynı zamanda onun erozyon süreci olduğunu söyleyen David Beetham ise, ulus-devletin ekonomik refah, fiziksel emniyet ve kültürel kimliği garanti etmesini, dolayısıyla evrensellik iddiasını sorgular. Beetham 18. ve 19. yüzyılda ulus-devletin birleşmiş bir ulusal pazar sağlayarak ekonomik ihtiyaçların karşılanmasında bir çerçeve oluşturduğunu, ama 20. yüzyıl sonunda dünya ekonomisinin gelişiminin ulusötesi olduğunu ve ulusötesi şirketlerin artık devlet sınırları olmaksızın üretimlerini organize edebildiklerini, maddi alt yapı, insan kaynağı ve tüm destekleyici hizmetler için devlete ihtiyacı olsa da çıkarlarını özel bir ulusal ekonominin çıkarlarına bakmadan dünya ölçeğinde optimize edebildiğini ve böylece ulus-devletin vatandaşlarının ekonomik ihtiyacını karşılama yeteneğinin gittikçe soru işaretine dönüştüğünü vurgular. Yazar ulus-devletin fiziksel emniyeti, içte vatandaşların birbirlerinin şiddetinden, dışta diğer devletlerinkinden koruma gibi

bir sorumluluğu olduğunu, ama bunu ne geçmişte, ne gelecekte gerçekleştirdiğinin şüpheli olduğunu öne sürer. Ulus-devletin nüfusun kültürel kimliğini ve kendine özgü yaşam biçimini koruma iddiası ise bütünüyle tartışmalıdır. Bu somut olarak; kendisi self-determinasyona dayanan devlete bağlı olarak yaşayan azınlıklar özerk olmak, ayrılmak ya da varolan başka bir devletle bütünleşmek istediklerinde ortaya çıkan problemlerde görülebilir (Beetham ,1987:211-218).

Ulus devletin ulusal birlik ve homojenliği yüce değerler olarak ilan ederek, başat olmayan etnik grupları ve ulusları başat karaktere doğru entegre ve asimile etmek için politikalar geliştirdiğinden (Stavenhagen, 1990: 38) söz etmiştik. Çalışmada bundan sonra bu politikaların nesnelere olan etnik grupları , daha sonra da onlara karşı ve onlar için geliştirilen politikaları incelemeye geçebiliriz.

B. ETNİKLİK ve ETNİK GRUPLAR

1. Etniklik

14. yüzyılın ortalarından beri İngilizce'de "ethnic" olarak kullanılan sözcük klasik Yunanca'da dinsiz kişi anlamına gelen "ethnikos" sözcüğünden türemiştir. 19. yüzyıldan itibaren ise sözcüğün "ırksal karakteristikler" anlamı, "dinsiz", "putperest" ve "Hıristiyanlığa inanmayan" şeklindeki anlamlarının yerini almıştır. Bundan sonra etnik sözü ilkel kültürleri tanımlamış, hatta 1960'larda Amerika'da "Yahudiler, İtalyanlar ve diğer daha az sayıdaki soylar için nazik bir terim" olarak tanımlanıp kullanılmaya başlanmıştır (Phadnis, 1989: 13 ve Williams, 1983:119).

Bugün bu kavram kabaca "kendisinininkinden farklı bir kültürü olan daha büyük bir toplumda yaşayan farklı bir nüfus kategorisi" olarak tanımlansa da,³² kavrama atfedilen anlamlar ve yananamlar nedeniyle sözkonusu tanımlar ve belirlemeler sayıca çokluk ve çeşitlilik arz etmektedir. Bu nedenle "etniklik" ve "etnik grup" ile ilgili çalışmada yararlanılacak kriterlere geçmeden önce, etniklikle aralarında yakın bağlar bulunan kavramları gözden geçirmek gerekecektir.

a. Irk ve etniklik: Etniklik üzerine yapılan çalışmalarda çoğunlukla ırk faktörü de etnikliğin ölçütlerinden biri olarak ele alınır. Hatta kimi zaman bu iki kavram birbirinin yerine kullanılır. Oysa aralarındaki yakın ilişkiye rağmen bu ikisi farklı şeylere işaret ederler. Irk daha çok fiziksel ve biyolojik karakteristiklere, etniklik sosyo-kültürel karakteristiklere dayanır (Rex, 1986: 22, Bulmer, 1986: 54, Jordan, 1987: 320). Bu ayırım ırkın kültürel öğeleri olmadığı ve sosyolojik bir yapı olarak incelenemeyeceğini anlamına gelmez, ama biyolojik farklılık ve benzerlik, gen yapısı... gibi fiziksel özelliklere işaret eden ırkın dil, tarih gibi kültürel nitelikleri barındıran etnikliğin yerine değil, ancak onun oluşturucu bir öğesi olarak kullanılması gerekliliğine dikkati çeker.

b. İlkseccilik (primordialism) ve etniklik: Antropolojinin temel kavramlarından ilkseccilik çerçevesinde toplumsal varlığın verili olduğu, kişinin belli bir dili konuşan, belli bir dinin mensubu ve bunu izleyen belli toplumsal pratikleri gerçekleştiren bir ailede doğduğundan hareketle ³³ bu verili etnik grup bağlılığı ve etnik kimlik ilksel, çok eski zamanlara ait olarak nitelendirilir

³² Bu ve benzer tanımlar için bkz. *International Encyclopedia of Social Sciences*, vol.5, 1968, s.167

³³ Glazer ve Moynihan'ın görüşü için bkz. Remnick, 1983:46 ve C. Geertz için bkz. Rex, 1986:26

(Stavenhagen,1990:56, Isaacs,1975:30-32). Bu görüşü eleştiren Fallers'e göre ise toplumsal ilişkiler ve kültürel üniteler olarak etniklik kadim dönemlere ait bir olgu değil, tam tersine yeni bir olgudur (Reminick,1983:48 ve Stein & Hill, 1977:42)

Gerçekten de 21. yüzyıla girerken dünyada yaşanan politik çatışmalara bakıldığında, çoğunun etnik grupların kimliğini koruma, hatta ayrılarak bağımsız uluslar olma istemlerinden kaynaklanan çatışmalar olduğu görülecektir. Dolayısıyla etniklik sadece çok eski zamanlara ait bir konu olarak ilkel kabileleri inceleme bazında antropoloji çalışmalarında ele alınmamakta, güncel bir olgu olarak da karşımızda durmaktadır.

c.Azınlık ve etniklik: Sosyolojide genel kabul gören tanımlamaya göre azınlık, çağrıştırdığı gibi sayıca azınlık değil, yaşadıkları toplumda kültürel ve fiziksel karakteristiklerinden dolayı farklı ve eşitsiz muamelelerle karşılaşan ve kendilerini kollektif bir ayrımcılığın öznesi olarak gören gruptur. (Simpson & Yinger, 1953: 347). Bu anlamda azınlık, etnik grupları içermekle birlikte feministler, eşcinseller, heavy-metalciler gibi toplumun marjinal kesimlerini de içine aldığından etnik gruptan daha geniş bir kavramdır.

Azınlık, BM raporundaki " başat olmayan bir durumda olup, bir devletin geri kalan nüfusundan sayısal olarak daha az olan, bu devletin uyruğu olan üyeleri etnik, dinsel ve dilsel nitelikler bakımından nüfusun geri kalan bölümünden farklılık gösteren ve açık olarak olmasa bile kendi kültürünü, geleneklerini ve dilini korumaya yönelik bir dayanışma duygusu taşıyan bir grup" şeklindeki tanımda etnik grubun çoğu özelliğini çağrıştırıyorsa da, aslında hukuken de etnik gruptan farklıdır.

BM İnsan Hakları Komisyonu'nun kurduğu "Ayrımların Önlenmesi ve Azınlıkların Korunması Alt Komitesi"ne göre, azınlık olan vatandaşların kendi devletlerine sadakatle bağlı olmaları ve ayrılarak başka devlet kurma gibi eylemlerden kaçınmaları gerekmektedir (Oran, 1991: 42, 43). Bu maddeden de anlaşılacağı gibi kendi bağımsız devletine sahip olmayan ve bu yönde vatandaşı olduğu ülkede mücadele eden etnik grup, kendi bağımsız devletine sahip olan ve vatandaşı olduğu ülkede tüm hakları güvence altına alınarak azınlık statüsünde olan grupla eşit tutulmak istemeyecek, yani azınlık statüsünü kabul etmeyecektir.

d.Sınıf ve etniklik: Etniklik ve sınıf zaman zaman kesişen iki olgudur. Aşağıda da göreceğimiz gibi etnikliğin kültürel özellikler düzeyinde objektif olarak, bilinçlilikler düzeyinde subjektif olarak varolması, aslında Marksizmin kendi içinde sınıf, kendi için sınıf ayırımına da denk düşüyor (Brass, 1985: 13). Marksizmde etnikliğe ilişkin olarak iki tutum gözlenmektedir. Bunlardan birincisinde; etniklik sınıfın yanında gözardı edilerek, sınıf mücadelesi için gerekli olan sınıf bilincinin gelişimini engelleyen, geciktiren ya da azaltan olumsuz bir faktör olarak ele alınır (Schryer, 1990:17 ve Nash, 1989: 5-6). Buna göre etniklik devletin ve hakim sınıfların hegemonyasına hizmet eden öge, etnik stratejiler ise devleti, politikalarını ve sınıf hakimiyetini onaylayan öğeler olarak görülür (Devalle,1989:50).

İkinci görüşte ise; sınıf ve etniklik analitik olarak farklı ve birbirine indirgenemeyen kavramlardır (Alba,1990:16), ama birbirleri tarafından kısmen belirlenirler, hatta ırksal, sınıfsal ve etnik baskıların organik birliğini göstermek için bazı Marksistler arasında "ethnos" (ethnosocial formation) sözcüğü kullanılmaktadır (Muga,1990:64-65) Bu görüşe göre etniklik ekonomik bağımlılıklarla

ilişkili olduğu zaman karşı hegemonik bir güç olarak yer alabilir, hatta sınıf mücadelesi için devrimci bir potansiyele sahip olabilir. (Devalle,1989:50-51,62-68, Schryer,1990:17-22). Bu ikinci görüşün içinde en yaygın olanı ve en dikkat çeken "içsel sömürgecilik" (internal colonialism) olarak adlandırılan görüştür. Buna göre kapitalizmde etnik gruplar hem ucuz emek, hem de üretilen mallar için pazar olarak ekonomik anlamda sömürülür. Bu perspektiften yola çıkarak Galler, İskoçya ve İrlanda'da çalışmalar yapan M. Hechter'e göre merkez (hakim kültürel grup), çevreyi (ırksal ve kültürel olarak farklı içsel sömürge) politik olarak hakimiyeti altına alır ve maddi olarak sömürür (Hechter,1975: 8-18, 30). Bu durumda sömürgeci gelişme, kültürel iş bölümünü üretir, sınıflar objektif kültürel farklılıklara göre belirlenir.

Yine bu ikinci görüş çerçevesinde düşünülebilecek rekabet perspektifine göre ise; kaynaklar, fırsatlar ve roller üzerine diğer gruplardan gelen bireylerle sürekli artan bir yarışa girdikleri ve sosyo-ekonomik düzeyleri düştüğü zaman dayanışma ve mobilizasyonlarının artacağından ve kollektif bir etnik grup hareketiyle görelî bir avantaj sağlayacaklarını düşüneceklerinden hareketle, etnik grup üyelerinin kendi gruplarına dönüp etnikliklerini destekleyecekleri ileri sürülür³⁴ (Ayalon, 1988: 306).

³⁴Ekonomik açıdan gerilemenin etnikliği artırdığına ilişkin benzer bir görüş için bkz. Alba,1990:27.

2. Etnikliğin Oluşturucu Öğeleri

Robin M. Williams'a göre etnik grup ve ilişkiler, ulusal kökenleri, kültürel farklılıkları, irksal kategorileri ve dinsel ilişkileri tarafından tanımlanmış kişiler, gruplar ya da ilişkilerdir (Williams,1977:47-48).

Etnik kimliğin ulusal köken, din, ırk, milliyet katmanlarından biri ya da bunların birkaç kombinasyonu tarafından oluştuğunu belirten Gordon, etnik grubu alt toplum, etnik grubun kültürel mirasını alt kültür şeklinde tanımlayarak kültürün önemine işaret eder(Gordon,1964:26-27,38).

Martin Marger ise etnik grupların belli davranışsal karakteristikleri sürdüren alt kültürler olarak tanımlanmasını eleştirerek, benzersiz kültürel özelliklere sahip olmanın etnik grubu oluşturan öğeler olmadığını, aksi takdirde bu tanıma göre kolej öğrencilerinin ya da fizikçilerin de etnik grup sayılabileceğini söyleyerek konunun subjektif boyutunu vurgular (Marger,1991:12). Bu durumda etnik grubun hem kültürel karakteristikler çerçevesinde objektif boyutuyla, hem de düşünce ve bilinç düzeyinde subjektif boyutuyla tanımlanması gerekliliği karşımızda durmaktadır.

a.Objektif ve subjektif topluluk olarak etnik grup: Etnik grup bir objektif topluluk olarak tanımlandığında, çoğunlukla kanbağı şeklinde ifade edilen ırk göze çarpar. Bu tanımlamaya genellikle tarih, dil, din gibi kavramlar da eklenir. Bunun karşısındaki görüşler, objektif özelliklerin etnik grup tanımlamasında gerekli olmayıp, aslında subjektif özelliklerin önemli olduğunu savunanlar ile objektif özelliklerin etnik tanımlamada yeterli olmayıp subjektiflerin de ele

alınması gerektiğini savunanlar olmak üzere iki ana grupta toplanabilir.

Etnik grubu subjektif topluluk olarak tanımlayan görüş, doğumdan itibaren başlayan toplumsallaşma süreciyle etnik grup üyesinin üyeliğinin ve kendisi ile diğer üyeler arasındaki farklılığın bilincine vardığına ve en önemlisi üyeler arasındaki "topluluk duygusu" bilincine dikkati çekerek subjektif unsurların önemini vurgular: "Bu topluluk ya da birlik duygusu, ortak tarihi mirasın ve soyun paylaşıldığının bilinmesinden ileri gelir. Ortak soyun gerçek olması gerekmez, hakiki de olabilir, kurmaca da..."(Marger,1991:13-18)

Etnik grubu subjektif topluluk olarak tanımlamada subjektif özelliklere verilen ağırlık zaman zaman daha da arttırılmıştır. Örneğin Max Weber, etnik grubu, fiziksel özelliklerde ve örf ve adetlerde benzerliklerin varolduğu, ya da her ikisinin benzerliğine dair subjektif inancın yaşatıldığı gruplar olarak tanımlarken, objektif olarak bir kanbağının gerekmediğini vurgular (Driedger,1989:8). Bunun gibi, diğer yazarlar, etnik grupların diğer gruplardan gözlemlenebilecek ya da ölçülecek farkı olmadığını, grup içinde ve dışında insanlar onun tek olduğunu bildikleri, ayrı bir grup olarak davranıp hissettikleri için varolduğunu savunurlar (Marger,1991:13).

Etnik kimliğin psikoanalitik açıklamasını yapan Richard D. Alba'ya göre ise kişilik ve kimlik, bilinç düzeyinde değil, daha derin düzeylerde olduğundan, bireyler bilinçli olarak kendi etnik geçmişlerini reddetseler de kimlikleri etnik olabilir (Alba,1990:21-22).

Etnikliği objektif/subjektif karşılığında almayan üçüncü gruptakileri ise karmacılar ya da sentezciler olarak adlandırabiliriz. Bu görüşü savunanlara göre etnikliğin öğeleri şunlardır:

-Gerçek ya da varsayılan bir tarihsel geçmişe duyulan subjektif inanç;

-Gerçek ya da sembolik bir coğrafik merkez;

-İrk, dil, din gibi paylaşılan kültürel işaretler (bunlardan biri ya da birkaçının kombinasyonu);

-Bir gruba ait olma ve farklı olma bilinci, grup dışındakiler tarafından grup farklılığının tanınması (Phadnis, 1989:14, Bulmer, 1986: 54);

Etnik grupların benzersiz kültürler tarafından tanımlanan insanların oluşturdukları objektif sosyal üniteler ve grubun kendine çizdiği subjektif sınırlar olarak birlikte kavranabileceğine ilişkin en net görüşü kanımızca Pierre Van den Berghe ileri sürmüştür. Van den Berghe, etnik grubu, bir kültürel geleneği paylaşan ve diğer gruplardan farklı olma bilincine sahip olan grup şeklinde tanımlarken, etnikliğin bilinç olmadan varolmayacağını, ama subjektif algılamaların da tesadüfi gelişmeyip objektif karakteristikler demeti çerçevesinde kristalleştiğini söyleyerek (Marger,1991:14) konuyla ilgili tartışmalara derinlik kazandırmıştır.³⁵

Görüldüğü gibi etnikliğin kavranmasında, "biz" duygusunun güçlenmesinde temel dayanak objektif özelliklerdir. Dil, din, tarih, örf, adet ve gelenekler gibi öğeleri içine alan objektif özellikler,

³⁵Etnikliğin objektif ve subjektif özelliklerini 'etnik kategori' ve 'etnik topluluk' kavramlarıyla ayırtlaştıran bir başka görüş için bkz.Brass,1985:17

aslında tüm bunları içeren daha kapsamlı bir başka kavrama, kültüre gönderme yapmaktadır.

b. Etnik grup, kültür ve dil: Kültürü etnikliğin oluşması ve yaşamasında hayati bir faktör olmaktan öteye götüren Barth etnik grubu, "... grup içindekilerin geçmişten gelen (bu geçmiş tarihsel olarak doğruluğu kanıtlanabilir olsun ya da olmasın) belli kültürel özellikleri temsil ettiği toplumsal organizasyon biçimi" olarak tanımlarken, kavramı aslında kültür yerine kullanır (Roosens,1989:12)

Kültür, semboller sistemi olarak tanımlandığında ve bunların iletişimlerinin bir toplumsal bağlamda oluşup, örf adet ve gelenekler olarak kurulup, davranış, düşünce ve duygu için düzenleyici bir çatı olarak işlev gördüğü kabul edildiğinde ise (Reminick,1983:14-18), tüm bunların "dil" aracılığıyla gerçekleştiği kendiliğinden ortaya çıkar. Özellikle kimliğin toplumsallaşma süreciyle ilk önce birincil grup olan ailede oluşmaya başladığı düşünüldüğünde dilin bu süreçteki rolünün büyüklüğü anlaşılacaktır.

Gellner, kültürü, fikirler, işaretler, ilişkiler sistemi ve davranma ve iletişimde bulunmanın yolları olarak tanımlayıp dildeki farklılığın kültürde farklılığa yolaçacağını söylerken, (Arnason,1990:213) Gifreu da, dilin kültürel kimliğin esas karakteristiklerinden biri olduğunu vurgulamıştı (Kivikuru, 1989:125). Bu görüş, yapılan ampirik araştırmalarda elde edilen bulgular tarafından da doğrulandı. Örneğin Joan D. Tierney, TV'nin Kanada'daki çeşitli grupların kültürleşmelerinde (acculturation) bir rol oynayıp oynamadığını araştırdığı çalışmasında, dilin etnikliği ölçmek için en önemli karakteristiklerden biri olduğu sonucuna ulaştı (Tierney, 1979: 180). H. Sachdeo'nun Quebec dil çatışmasına dayanarak söylediği gibi dil kimliğinin en belirgin boyutu olarak hem

çoğunluk, hem de azınlık grubu üyelerinin toplumsal tanımlamaları için merkezi bir konumda yer alır (Sachdeu, 1990:210). Hatta bazı araştırmalarda etnik grup üyelerinin kendilerini kültürel geçmişlerini paylaşanlardan çok dillerini paylaşanlarla yakından özdeşleştirdiği sonucuna ulaşılmıştır³⁶ (Gudykunst&Schmidt,1988: 1-2)

3 Bir Etnik Grup Olarak Kürtler

Yukarıdaki kuramsal bilgiler çerçevesinde Türkiye'de yakın zamana kadar yürütülen resmi politikaların tersine, Kürtlerin bir etnik grup olduğu söylenebilir.³⁷ Kürtler, en başta etnikliğin objektif, yani kültürel özelliklerinin en başat boyutuna, farklı bir dil konuşmalarına bağlı olarak etnik grupturlar. Sonraki toplumsallaşma süreçleri olan okul ve kitle iletişim araçları devreye girse de, Kürtçe toplumsallaşmanın ilk başladığı yer olan ailede öğrenilmektedir. Dilin kültürel kimliğin en belirgin boyutu olduğu ve dildeki farklılığın kültürde de farklılığa yolaçabildiğini daha önce söylemiştik. Kuşkusuz, Kürtlerin etnikliğinin varolan tek ölçütü dil değildir. Pratiğe geçirdikleri diğer kültürel etkinliklerinin olmasının yanısıra, etnikliğin subjektif özellikleri hatırlandığında Kürtlerin bu özellikleri de barındırdıkları görülecektir.

Her zaman varolan ve son yıllarda tırmanan Kürt milliyetçiliği düşünüldüğünde, Kürtlerin "topluluk bilinci"ne sahip oldukları söylenebilir. Bunun gibi, 'gerçek ya da varsayılan tarihsel

³⁶Dil, kültür ve etniklik konusundaki benzer görüşler için bkz. Fishman, 1989:281, Nash,1989:5-6,12-13 ve Akarsu, 1984: 80-81

³⁷ Hatta günümüzde artık Kürtlerin ulus oldukları ve bir ulusal mücadele yürüttükleri meselesi de tartışılmaktadır. Etnik grupların kendi ulus devleti olmayan uluslar oldukları(Eriksen, 1991:265) düşünüldüğünde ve ulus olmanın öznel unsurları hatırlandığında bu yanlış değildir. Ancak bu çalışmada Kürtler ulus-devlet içinde farklı bir kültüre sahip bir etnik grup olarak değerlendirilmiştir.

geçmiş'lerinin olmasının yanısıra, etnikliğin diğer kriteri olan "gerçek ya da sembolik coğrafik merkez"e, Kürdistan'a, sahiptirler.

Fakat bu bilimsel gerçekliğin politik olarak pek farkına varılmamıştır. Her ne kadar 1993 Türkiye'sinde siyasal erk sahipleri Kürt gerçekliğinin farkına vardıklarını ifade etmişlerse de³⁸ bunu pratiğe geçirmemişler, bugüne dek uygulanan politikalar askeri yöntemlerle desteklenen yoksayma ve inkar politikaları olmuştur.

³⁸ Buna örnek olarak koalisyon kurulduktan sonra SHP ve DYP'nin Güneydoğu'da yaşayanların etnik kimliklerini serbestçe ifade edebilmelerini sağlayacak bir serbestinin getirilmesi, Kürtçenin serbestçe konuşulması, koruculuğa son verilmesi gibi konularında anlaşarak Kürt realitesini tanımaları(16 Kasım 1991, Hürriyet), Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın Kürtçe eğitim ve Kürtçe televizyon yayını yapılması gerektiği konusunda söyledikleri (20,22,29 Nisan 1992 tarihli bütün gazeteler), Dışişleri Bakanı Hikmet Çetin'in Türkiye'de Kürt Enstitüsü'nün kurulabileceği, isteyenlerin Kürtçe gazete, dergi çıkarabileceğine ilişkin sözleri(9 Aralık 1991, Milliyet), ANAP Genel Başkanı Mesut Yılmaz'ın Kürdistan'ın bağımsızlığını savunan bir partinin kurulmasına dahi izin verilmesinin tartışmaya açılması gerektiğine ilişkin sözleri(8 Nisan 1991, Hürriyet), DYP Grup Başkanvekili Güneş Müftüoğlu'nun "Biz kimsenin Kürtçe konuşmasına karşı değiliz...Günü gelecek icabında o yörede, o dille eğitim de yapılabilecektir. Bu gelişmeler artık o noktalara gidiyor. Kürt realitesini kabul etmenin ardında yatan gerçek de budur"(27 Mart 1993, Milliyet) şeklindeki ifadesi verilebilir.

Konu rapor ve bildirge düzeylerinde de partiler tarafından ele alınmaktadır. Refah Partisi İstanbul örgütü tarafından hazırlanan rapor "Bugün 'Doğu' veya 'Güneydoğu' sorunu olarak adlandırılan sorun, aslında bir Kürt sorunudur" cümlesiyle başlamış ve şöyle devam etmiştir:"Sorun gerçekte ulusal bir sorundur, yani bir Kürt sorunudur. Bugün Doğu ve güneydoğu olarak adlandırılan bölgeler tarihin en eski devirlerinde Kürdistan olarak adlandırılan coğrafyanın içinde yer alan bölgelerdir...Kürtlerin konuştuğu dil olan Kürtçe, Türkçe'yle ilgisi olmayan müstakil bir dildir". Yine aynı raporda "...İnkarcı, asimilasyoncu resmi ideolojiyi yüksek sesle sorgulamak; Kürt kimliğinin tanınması ve Kürt kültürünün geliştirilmesi için engelleyici tüm yasaların kalkması gerektiğini savunmak, dileyen herkesin kendi ana dilinde eğitim öğretim yapabilmelerini savunmak" şeklinde yapılması gerekenler sıralanmıştır (Çakır, 1992:27-32). Koalisyonun ortağı SHP'nin Olağanüstü Tüzük ve Program Kurultayı'nın sonuç bildirgesi ise Kürt sorununun demokratik platformda çözümü için ileri sürülen önerilerden oluşmaktadır. Bildiride Olağanüstü Hal uygulamasının sona ereceği, koruculuğun kaldırılacağı, bölgenin ekonomik kalkınması için çalışılacağı, Kürt dilinin özgürleşerek bu alandaki tüm engellerin ortadan kalkacağı, insanların özgürce etnik kimliklerini açıklayıp "Kürt kökenli" yurttaşların çocuklarına istedikleri adı koyabileceği, yerleşme yerlerinin geçmişteki adlarıyla anılacağı ve kimlikle bütünlük gösteren öğelerin ortaya çıkmasını önleyen engellerin ortadan kaldırılacağı, Kürt ve Kürdoloji enstitüleri ve benzeri bilimsel kuruluşların oluşmasını zorlaştıran engellerin ortadan kaldırılacağı, radyo ve televizyonda Kürtçe yayını yapılmasının serbest bırakılarak bu konuda yasal düzenlemenin yapılacağı... gibi görüşler dile getirilmiştir(6 Nisan 1993 tarihli gazeteler).

HEP'in de olağanüstü halin kaldırılması, koruculuk sisteminden vazgeçilmesi, Kürtçe eğitim ve radyo ve televizyondan yayın hakkı tanınması gibi RP ve SHP raporundaki görüşlere benzer görüşler ileri sürmesine karşın, HEP milletvekillerinin devamlı tepki toplamaları, kürsüde konuşurken zorla indirilmeleri, basın tarafından hep olumsuz bağlamalarda sunulmaları, hatta haklarında idam istemleri olması ise (1 Nisan 1992, 13 Ocak 1992 tarihli gazeteler) hiç anlaşılır değildir

Kürtlerin sosyolojik gerçekliğini inkar politikaları özellikle 1980 sonrası yoğunlaştı, yine yalnızca ekonomik bir az gelişmişlik sorunu olarak görülerek 'doğu sorunu' şeklinde telaffuz edildi.³⁹

1983'de kabul edilen 2932 sayılı yasa süregiden yoksayma ve kültürü yoketme politikalarının en bariz kanıtıdır. Bu yasayla "Türk devleti tarafından tanınmış bulunan devletlerin resmi dilleri dışındaki herhangi bir dille düşüncelerin açıklanması, yayılması ve yayınlanması" yasaklandı. Aykırı davranışların bir yıldan üç yıla kadar hapis cezasıyla cezalandırılacağı belirtilmiştir ve Türk vatandaşlarının ana dilinin Türkçe olduğunun vurgulandığı bu yasaya göre Türkçe'den başka dillerin ana dili olarak kullanılmasına ve yayılmasına yönelik her türlü faaliyette bulunmak yasaktı. Resmi dilin Türkçe olmasının, Türkiye'de yaşayan herkesin anadilinin Türkçe olması anlamına gelmemesi gerekirken, 2932 sayılı yasayla devlet ile vatandaş, resmi dil ile anadil birbirleriyle özdeşleşen kavramlar oldular. Ana dil gibi doğumdan itibaren kazanılmaya başlanan bir özelliği yoketmeye çalışmak, yasaklamak ve devlet tarafından başka bir ana dil belirlemek anti-demokratik uygulamalar olmuştur. "Türkçeden Başka Dillerde Yapılacak Yayınlar Hakkında Kanun" adındaki yasayla hedeflenen doğrudan, düşüncelerin Kürtçe açıklanması, yayılmasıydı. Yasa Nisan 1991'de Terörle Mücadele Kanunu çıkana kadar yürürlükte kaldı.

İçişleri Bakanlığı İller İdaresi Genel Müdürlüğü'nün 1 Haziran 1970 tarih ve 11 sayılı bültenine göre Türk gelenek ve göreneklerine uygun olmadığı gerekçesiyle isimleri Türkçeleştirilen Kürtçe köy ve kişi adları ise, önceki İçişleri Bakanı İsmet Sezgin'in isimlerin

³⁹Fakat buna rağmen ekonomik bir reform çabasına gidilmemiş olması da ilginçtir, nitekim 1968'de uygulanmaya başlanan Kalkınmada Öncelikli Yörelere planı bölgede herhangi bir ekonomik iyileştirmeye yol açmamıştır(Sönmez, 1991: 248)

tekrar iade edileceğine ilişkin açıklamalarına rağmen, hala değişmemiştir ⁴⁰.

4. Etnik Grup Konumları

Bir ülkedeki etnik grubun konumu, en başta devletin etnik gruba bakışına bağlı olarak değişiklik gösterir. Ülkede çoğunluk ve siyasal iktidar tarafından etnik grup üyelerine karşı ayrımcılık yapıp yapılmamasına, etnik grup üyelerinin farklılığının tanınması ya da çoğunluğun etnikliğiyle bir tutulmasına, kültürlerini yaşamalarına ve sürdürmelerine izin verilip verilmemesine bağlı olarak etnik grup da bazı konumlar geliştirecektir.

Wirth azınlık konumları başlığı altında etnik grupların konumunu dört grupta sınıflandırır:

İlk olarak; etnik grup, çoğunluk ve diğer etnik gruplarla birlikte yanyana yaşamayı isteyebilir. Çoğulcu olarak anılan bu konumda etnik gruplar, hem toplumun politik ve ekonomik kurumlarına katılmak, hem de kültürel tarzlarını korumak isterler. İkincisi; asimilasyoncu konum, etnik grubun egemen grup içinde emilmeyi istemesidir⁴¹. Üçüncüsü; etnik grupların çoğulcu bir ortam olmadığında ne asimile olmaya, ne de kültürel özerkliğe razı olmayıp, politik bağımsızlık istemeleri sonucu ayrılmacı konuma gelmeleridir. Son olarak; Wirth'e göre, etnik grup eşitlik isteğinden öteye diğer grup üzerinde hakimiyetini kurmak isteğinde ise artık militan konumundadır (Simpson&Yinger,1953:22). ⁴²

⁴⁰29 Mart 1993, Milliyet

⁴¹Çoğunlukla Amerika'daki zenciler ve bazı göçmen grupları gibi ya ayrımcılığın nesnesi olmaktan ya da ekonomik eşitsizlikten kaçınmak için bu tutum geliştirilir.

⁴²Asimilasyondan ayrılmaya kadar varan etnik grup tepkilerini gösteren bir şema için bkz. Williams,1977:52-55 ve Ringer&Rawless,1989:144-145

Etnik grup konumları çoğunlukla egemen grup tarafından belirlendiğine göre şimdi egemen grubun⁴³, hatta daha doğru bir ifadeyle, ulus-devletin etnik gruplar için geliştirdiği politikaları incelemeye geçebiliriz.

⁴³Burada bazen egemen grup olarak anılsa da bu o toplumda yaşayan çoğunluğa ve onların etnikliklerine ilişkin bir söz olarak kullanılmayıp bizzat devlete ilişkin olarak kullanılacaktır.

C. ETNİK GRUPLAR VE DEVLET POLİTİKALARI

Devletin etnik gruba karşı tutumu yoketmeden, hüküm altına almadan asimilasyona ve kültürel çoğulculuğa kadar varan bir spektruma sahiptir. Burada bunlardan sadece asimilasyon ve çoulculuk üzerinde durulacaktır.

1. Asimilasyon Politikaları

Genel olarak asimilasyon farklı kültürlere sahip kişi ya da grupların diğler birime katılıp onun kültürünü, davranış kalıplarını benimsemesi ve böylece onun bir parçası haline getirilmesi sürecine verilen addır(Gordon,1964:64-65).

a. Tek yanlı/çift yanlı bir süreç olarak asimilasyon: Yapılan tanımlamalar en başta asimilasyonun tek yanlı olup olmadığına bağlı olarak değişmektedir. Örneğin Federico A. Subervi-Velez asimilasyonun bağımlı kişinin ya da grubun egemen grubun karakteristiklerini üstlenmesi ve sonuç olarak o grubun bir parçası olarak kabul edilmesi süreçlerini içerdiğini söyleyerek tek yanlılığına dikkat çekerken (Subervi-Velez, 1986:71), John Cuber asimilasyonu kültürel farklılıkların ortadan kalktığı aşamalı bir süreç olarak tanımlar. Brewton Berry de asimilasyonu, farklı kültürlerden gelen grupların ortak bir kültür oluşturması, kültürel mirasın birleşmesi olarak tanımlayarak, sürecin iki yanlılığını vurgular (Gordon,1964:65-66)

Harry Bash ise yapısal kendiliğinden benzeşmelerle kültürel benzeşmeleri ayırdedip, asimilasyonun karşılıklı kültürel yakınlaşma olduğunu söyler ve kültürleşmenin tek yanlı bir adaptasyon olduğunu

belirterek, bir başka kavrama, kültürleşmeye işaret eder.(Bash,1979:103)

b.Kültürleşme: Daha çok antropologların yeğlediği bir kavram olan kültürleşme, 1935'de Redfield tarafından Social Science Research Council'e sunulan memorandumda temas içine giren farklı kültürlere sahip gruplarda bir grubun ya da iki grubun özgün kültürel örüntülerinde sonradan meydana gelen değişikliklerin sonucu olarak kullanılmıştır⁴⁴.

Arnold Rose kültürleşmeyi kişinin ya da grubun diğer sosyal grubun kültürünü kabul etmesine yolaçan süreç olarak tanımlarken aslında bu iki kavramın birbirinin yerine kullanılabileceğini göstermiştir (Gordon,1964:65)

Etnik gruplar arasındaki ilişkilerle ilgilenen sosyologların bir kısmı yukarıda görüldüğü gibi bu iki kavramı eşanlamlı olarak kullanırken ya da asimilasyonu kültürleşmenin bir şekli olarak değerlendirirken (Berry,1965:217, Bierstedt,1963:176), bazıları da kültürleşmenin asimilasyon yolunda bir aşama olduğu görüşünü ileri sürmüştür (Glazer,1983:99, WanderZanden,1983:274).

c.Yapısal, kültürel, psikolojik ve biyolojik bir kavram olarak asimilasyon: Yukarıda da görüldüğü gibi asimilasyon yapısal, kültürel, psikolojik, hatta biyolojik boyutlara sahip bir kavramdır. Hem bu kadar geniş, hem de sınırları belirsiz bir kavram olmasından dolayı asimilasyon, antropoloji, sosyoloji ve psikoloji gibi farklı disiplinlerin ilgisini çekmiştir. Etnikler arası ilişkiler üzerine kuramlar geliştiren yazarlar, asimilasyonu bazen yukarıda sayılanların biriyle, bazen bunlardan birkaçı ya da tümüyle birlikte ele almışlardır.

⁴⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. *International Encyclopedia of Social Sciences*, vol. 7, 1968, s.21

Harry Bash asimilasyonu 'psikolojik uyum', 'kültürel adaptasyon' ve 'sosyal yapısal bütünleşme' boyutlarıyla kavramlaştırırken (Bash, 1979:74-75). Shibutani ve Kwan asimilasyonu, herbir kişinin kendini kavramasında değişime neden olan akla ilişkin bir süreç olarak tanımlayarak, konunun sadece psikolojik yanını vurgulamışlardır (Bash,1979:90)

Asimilasyonu yukarıdaki dört boyutuyla birlikte inceleyen Martin Marger kültürel asimilasyonu; etnik grubun kültürel özelliklerinin diğerleri tarafından uyarlanması olarak, biyolojik asimilasyonu; farklı grupların evlilikle karışması ⁴⁵ olarak tanımlarken, psikolojik asimilasyondan kişinin kendini etnik grubun üyesi yerine geniş toplumun üyesi olarak hissedip böyle tanımlamasını, diğerleri tarafından da böyle tanımlanmasını kasteder. Farklı etnik gruplar arasındaki artan sosyal etkileşim derecesi olarak asimilasyonu yapısal boyutuyla ele alan Marger, bunu hem birincil hem de ikincil düzeyde inceler. Azınlık grubu üyelerinin egemen grup üyeleriyle aile, arkadaşlık gibi birincil düzeyde ve okul, işyeri gibi geniş ve kişisel olmayan ikincil düzeyde ilişkileri olduğunu söyleyen Marger, etnik kimliğin bu ilişkilerde belirleyiciliğini ölçmek için birincil düzeyde evliliklere, klüp üyeliklerine bakılması, ikincil düzeyde ise iş, gelir düzeyi ve okullaşmaya bakılması gerektiğini savunur (Marger,1991:117-122)

Jiobu ise asimilasyonu pratikler, normlar, değerler, örf-adetler olarak 'alt-kültürel', arkadaşlık ve evlilik ilişkileriyle 'yapısal', eğitim, fırsat ve gelir bağlamında 'sosyo-ekonomik' olarak tanımlayarak

⁴⁵ Karışım (amalgamation) sözünü ilk kez, evlenmeler ve üremelerle ırkın kaynaşmasının asimilasyonu doğal olarak geliştirdiğini söylerken Park ve Burgess kullanmıştır (Gordon,1964:64).

Marger'in birincil ve ikincil düzeyde tanımladığı yapısal asimilasyonu ayırtmıştır(Jiobu,1988:213).

d..Ayrımcılığa karşı olumlu bir politika olarak asimilasyon:

1892'de Chicago Üniversitesi'nde açılan ve Kuzey Amerika'nın ilk sosyoloji bölümü olarak anılan, bünyesinde 1880lerde başlayan göçe paralel olarak ırk ve etnik ilişkilerle ilgili çalışmaların yapıldığı 'Chicago Okulu'nun (Driedger, 1989: 22) önde gelenlerinden Park ve Burgess'in asimilasyonla ilgili yaptığı belirleme, uzun yıllar asimilasyonun standart sosyolojik belirlemesi olmuştur. Buna göre; asimilasyon kişilerin ve grupların diğer kişi ve grupların belleklerini, duygularını, düşüncelerini ve davranışlarını kazandıkları ve deneyimlerini ve tarihlerini paylaştıkları, ortak kültürel yaşamla birleştirildikleri nüfuz ve yayılma sürecidir (Bash,1979:68). Park bu süreci en azından ulusal varlığı sürdürmek için kültürel dayanışmaya erişme için (Gordon,1964:63), Metzger ise sosyolojik sorunların çözümü için gerekli olarak nitelendirirken (Bash,1979:114) asimilasyonu olumluşlardır.

Amerika'nın özgül koşullarına bakıldığında bu olumlamanın arkasında yatan neden kolayca görülebilir. Asimilasyon, bir bakıma 1950'lere kadar ırk ayrımcılığının çaresi olarak görülmüştür (Glazer,1983:100). Büyük ölçüde göçmenlerden kaynaklanan etnik sorunun çözümü olarak Reformist liberaller asimilasyonu sosyal politika görüşü olarak benimsemişlerdir (Bash,1979:161). Gerçekten de kolektif bir ayrımcılığın öznelere olarak ırk ve etnik kimliklerinden dolayı aşağılanan, baskı gören etnik grup üyeleri eşit iş, eğitim, politik güç koşullarına kavuşabilmek için bizzat kendileri asimile edilmek istemiş ve bu doğrultudaki politikaların doğmasında etkili olmuşlardır.

e.Asimilasyon politikalarının gözden düşüşü: 1950'lerin sonunda, o zamana dek yapısal olarak asimile edilmek isteyen etnik gruplara uygulanan asimilasyon politikaları eleştirilmeye başlanır. Birbirleriyle irtibata geçen etnik grupların ekonomik rekabetten kaynaklanan bir politik çatışmaya maruz kalacağını ve sonunda uyuma ve kişisel ve kültürel miras düzeyinde asimilasyona ulaşılacağını öngören Park'ın ünlü ırk ve etnik ilişkiler çemberi (Driedger, 1989: 37); bunun pek çok gruba uygulanamayacağı, çemberin herhangi bir noktada sona erebileceği ya da daha önceki aşamalara dönülebileceği ve etniklerarası ilişkilerin mutlaka asimilasyon ile sonuçlanmayıp çoğulculuk gibi diğer süreçlerin de mümkün olabileceği gibi eleştirilere uğrar ⁴⁶. Amerika'da asimilasyon politikalarının ırk ayrımcılığının panzehiri ve yapısal bütünleşmenin aracı olduğu için desteklenmesinden, toplumu homojenleştirdiği ve kültürel farklılıkları yokettiği için eleştirilmesine varan süreci William S. Bernard'ın 1956'da Unesco konferansı'nda yaptığı konuşma somutlaştırmaktadır: "...Amerika Birleşik Devletleri yeni gelenleri ne asimile etti, ne de absorb etti. Göçmenler ve yerliler birbirleriyle bütünleştiler. Her biri diğeriyle ortaklık kurarak değişti, kendi kültürel kimliklerini yitirmeden, kültürel karışımla, uygarlaşmayla...Bu entegrasyon kavramı toplumsal birlik çatısı içinde kültürel farklılığın önemine olan inanca dayanır. Grupların ve kişilerin egemen ve uyumsuz olmayacak şekilde farklı olmaları hakkı tanınır"(Gordon, 1964:68)

Etnik grupları asimile ettiği, farksızlaştırdığı, Amerikanlaştırdığı yolunda eleştirilere uğrayan Amerika'nın etnik gruplara karşı felsefesini, Gordon, 'İngiliz uyumculuğu' (Anglo-

⁴⁶Lyman, Barth ve Noel'in eleştirileri için bkz.Marger,1991:123

Conformity), 'Kaynaşma kazanı' (Melting Pot) ve 'Kültürel çoğulculuk' olarak üç kategoride ele almaktadır(Gordon, 1964:85):

"İngiliz uyumculuğu"na göre göçmenler, kendi atalarının kültürlerinden Anglo-Saxon çekirdek grupların davranışları ve değerleri yönünde vazgeçer. Yani azınlık farklılığını kaybedip çoğunluk gibi olurken, çoğunluk değişmez (Jiobu,1988:7).

"Kaynaşma kazanı" ise tüm etnik ve çoğunluk gruplarının homojen olarak karışıp herbirinin farklılığını kaybetmesi, Anglo-Saksonların, Amerikalıların ve göçmen grupların kültürlerinin karışmasıdır.

En son olarak varılan nokta göçmen grupların kültürünün Amerikan vatandaşlığı bağlamında ekonomik ve politik bütünlük içinde korunması, toplumda farklı bir öge olarak varlığını sürdürmesi anlamına gelen kültürel çoğulculuktur.⁴⁷

2. Kültürel Çoğulculuk

Etnik grupların toplum içinde farklılıklarını, kültürel kimliklerini yaşayabilmesini güvence altına alan devlet politikası olan kültürel çoğulculuğa geçmeden önce kültürel çoğulculukla bağlantılı olan yapısal çoğulculuğa değinmek ve ayrımlarını ortaya koymak gerekir.

Yapısal çoğulculuk, etnik grup üyelerinin sadece kültürel farklılıklarını korumaları değil, onların tüm toplumsal kurumlarda ayrı alanlara sahip olmaları anlamına gelir(Marger,1991:131, Mamak,1978:2). Yapısal çoğulculuk, eşit konumlarda olmayan ve

⁴⁷Kültürel çoğulculuğu asimilasyonun biçimlerinden biri sayan yaklaşım için bkz.Mc Lemoire,1983:394

birbirlerine karşı ayrımcı tutumlara sahip olan etnik gruplar arasında, ilişkilerin daha çok bozulmasına ve şiddetin kullanılmasına yolaçabilir. Ancak yasal olarak eşit konumlarda olan ve birbirlerinin farklılığını içlerine sindirmiş olan toplumlarda toplulukların farklılıklarını koruyarak, eşitçe ve barış içinde yaşamalarının güvencesi olabilir.

Öte yandan kültürel çoğulculuk, yapısal çoğulculuk olmadan da varolabilir ve ortak ekonomik ve politik sistem içerisinde kültürlerin ayrı ayrı varolabilmesine olanak tanır. Üstelik, bu ayrı olma durumu, farklı etnik gruplardan insanların birbirlerinin dillerini, kültürlerini öğrenmelerine, eğitimlerini iki dilde yapmalarına engel olmaz (Etzioni, 1992:537).

İlk kez 1921'de Horace Kallen tarafından etnik grupların uyum ve saygı içinde varolup farklılıklarını sürdürecekleri bir ütopyadan söz edilmiştir (Jiobu, 1988:8). Psikolog Horace Kallen'ın 1915'de yazdığı makalede radikal, anti-asimilasyoncu bir bakış açısı sergilenmekteydi (Petersen, 1980:96).

Kallen, daha sonra bu düşüncelerini geliştirmiş ve 1970lerde Amerika'daki kültür ve demokrasi üzerine eleştiriler getirerek ortak dilin İngilizce olabileceğini, bununla birlikte herkesin kendi dilini konuşabilmesi gerektiğini ileri sürerek 'milliyetler demokrasisi' kavramını ortaya atmıştır(Gollnick, 1986:22).

Kültürel olarak çoğulcu toplum, tüm farklı grupların yanyana, ama birbirine karışmadan yaşadığı bir toplumsal düzen olacaktır (Brass,1985:6). Bunu en güzel, çoğulculuğun savunucularından J.S. Furnivall 1948'de yazdığı şu yazısında vurguluyor:

"...Java'da olduğu gibi, Burma'da da ziyaretçiler için ilk çarpıcı olan şey halkın karma (potpuri) oluşudur. Avrupalı, Çinli, Hint ve yerli. Tam anlamıyla bu bir potpuridir, karıştığı, ama birleşmediği için. Her grup kendi dinini, kültürünü, dilini, fikirlerini yaşar. Aynı politik ünite içinde, topluluğun farklı kesimleriyle yanyana, ama ayrı olarak yaşayan çoğulcu bir toplum vardır" ⁴⁸

Gelecekte homojen ulus-devlete karşı heterojen çoğulcu toplum hakim olacağına benzer. Aksi takdirde, kendine ulus diyen her topluluğun devlet kuracağı bir dünyada ulus-devletlerin sayısı sürekli artmakla kalmayacak, her yeni doğan ulus-devlet, kendi içinden bir başka ulus-devlet çıkarmaya yönelecektir. Dünyada yaşanan çatışmaların niteliğine bakıldığında ulus-devletlerin aslında olmayan homojenliklerini resmi politikalar nezdinde de yoketmeleri ve tüm etnik grupların yanyana, barış içinde ve farklılıklarını sürdürerek yaşamaları dışında bir seçenek görülmemektedir. Herder'in de dediği gibi her kültürün orjinelliği ile korunması ve farklı olma hakkının tanınması, aslında sonsuz bir rapsodi sağlayan güzelliğe dönüşebilir (Fishman, 1989:16,134)

⁴⁸ ayrıntı için bkz. *The New Encyclopedia Britannica*, Vol: 27, Chicago, 1991, s.359

D. ETNİKLİK VE MEDYA

Etniklik ve medya denilince ilk olarak etnik gruplara yönelik hizmet veren ve/ya da sahiplerinin etnik grup üyeleri olduğu etnik medyalar akla gelecektir. Etnik medya, kimi zaman azınlık medyası olarak kullanılsa da azınlık medyasından farklıdır. Yukarıda azınlık ve etniklik meselesinde de değinildiği gibi içine etnik azınlığı da alan azınlık medyası kavramı, etnik azınlıklardan başka, sayıca çoğunluk olsalar da kendilerini azınlık olarak gören ve toplumun genelinden kültürel olarak farklı grupların sahip olduğu gazeteler ve radyo ve televizyon istasyonlarını içerir. Bu anlamda sahiplerinin, dini gruplar, herhangi bir müzik akımı grubu, uyuşturucu kullananlar, feministler gibi gruplar olabildiği tüm muhalif, alternatif ve radikal kitle iletişim araçları azınlık medyası olarak adlandırılabilir Etnik medyayı da içeren azınlık medyasının işlevleri şunlardır: Azınlığın hakları için mücadele (Daha çok yazılı basın aracılığıyla), azınlık üyelerine özdeşlik duygusu vermek, onların toplumsal tutunumlarını artırmak ve toplumdan soyutlanmalarını önlemek (daha çok radyo ve TV aracılığıyla gerçekleştirilir)⁴⁹. Etnik azınlıklar varolan iletişim kanallarının birkaç programda kendi dilerinde yayın yapmasını isteyecekleri gibi, bizzat kendi iletişim kanallarına sahip olmak da isteyebilirler. Etnik azınlığın kendi dilinde yayın istemesi ise hem modern devlette her vatandaşın yaşadığı yerde kendi dilinde yayın hizmeti alabilmesi anlamında bir doğal hak, hem kamu hizmeti yayıncılığının gereklerinden biri olarak ve hem de daha önemlisi 'kültürel bir hak' olarak tartışılmaktadır (Cormack, 1993:102)

⁴⁹ International Encyclopedia of Communication, 1989, vol.3, s.30-32

Etnik medyayla ilgili değerlendirmeler, daha önce görülen devletin etnik grup politikalarına göre, yani genel olarak toplumda asimilasyonun ya da çoğulculuğun egemen olmasına göre değişir. Asimilasyon perspektifinde; zaten etnik grupların farklılığı ve bu farklılığın devamı öngörülmediği için etnik grupların sahipliği anlamında etnik medyaya rastlanmaz. Etnik gruplara yönelik olarak yayın yapılabilir, ama bu daha çok egemen grubun karakteristiklerinin yeraldığı yayınlar olacaktır. Pluralistlere göre ise; etnik medya, özellikle radyo ve televizyon gevşemenin, eğlenmenin, üyelerin olaylardan ve topluluk etkinliklerinden haberdar edilmesinin, bilgilerinin geliştirilmesinin, etnik grubun farklılığının ve etnik bağların sürdürülmesinin, etnik sembolizmi güçlendirmenin ve asimilasyona karşı korunmanın önemli bir alanıdır (Subervi-Velez,1986:73, Breton, 1990:64).

Subervi-Velez, etnik gruplar ve medya ile ilgili çalışmaları iki grupta sınıflandırmıştır. Bunlardan birincisi, asimilasyonu destekleyen çalışmalardır. Bu yönde yapılan çalışmalarda demografik değişkenlerle çoğunluğun medyasına maruz kalmanın artması ve etnik medyaya maruz kalmanın azalması, egemen toplumla zdeşleşmenin ve politik katılımın artışı ile ilişkilendirilir. oğulculuğu destekleyen çalışmalarda ise medya ve etnik adaptasyonla ilgili çalışmalar seyrekler, bu çalışmaların çoğu etnik medyaya maruz kalmanın etnik kimliğin sürmesinde nasıl etkili olduğunu araştırmaya yöneliktir (Subervi-Velez,1986:75-76).

Etniklik ve medya üzerine yapılan çalışmalar genellikle şu üç noktada yoğunlaşmıştır: Bunlardan birincisinde; medyanın ırk ve

etnikliğe ilişkin kullandığı stereotipler ele alınır ve çoğunlukla içerik analizi yöntemi kullanılır⁵⁰

İkinci olarak; farklı grupların kitle iletişim araçlarını kullanmalarını ve yorumlamalarını araştıran çalışmalar⁵¹ ve etnik medyanın kullanımında hangi değişkenlerin esas olduğunu gelir düzeyi, yaş, cinsiyet değişkenleri, toplum içinde asimile edilmiş olma bazında araştıran çalışmalar sayılabilir. Bu ikincisinde genellikle varılan sonuç ise etnik medyayı kullanan izleyicilerin çoğunun asimile olamamış düşük gelirli ve yaşlı izleyiciler olduğudur (Faber, 1986:384, Schoemaker, 1985:734-735).

Diğer iki konu kadar yaygın olmasa da yapılan araştırmaların bir kısmında da; kitle iletişim sektöründe çalışanlar içinde etnik grup üyelerinin oranı araştırılır⁵²

⁵⁰Amerika'daki azınlıklar açısından dergi içeriklerinin analizini yapan ve dergilerde çoğunluğu Amerikalıların oluşturduğu, azınlıkta kalan siyahlar, Hispânicler gibi grupların önyargılı olarak işlendiği ve düşük statülü işlerde çalışır olarak sunulduğu sonucuna varan bir çalışma için bkz. Bernard Berelson, Patricia J. Salter, "Majority and Minority Americans: An Analysis of Magazine Fiction", *Public Opinion Quarterly*, Summer, 1946, s.168-191, yine etnik azınlık üyelerinin olumsuz bağlamlarda tanınmasına ilişkin bkz. Van Dijk, P.Hartman, C. Husband, *Racism and Mass Media*, Davis Poynter, London, 1974, benzer çalışmalar için ayrıca bkz. M.A.Sentman, "Black and White: Disparity in Coverage by Life Magazine from 1937 to 1972", *Journalism Quarterly*, vol.60, 1983, s.501-508, P.M. Poindexter ve C.A Stroman, "Blacks and Television: A Review of the Research Literature", *Journal Of Broadcasting*, 25(2), 1981, s.103-122, Paul Lester, Ron Smith, "African-American Photo Coverage in Life, Newsweek and Time, 1937-88", *Journalism Quarterly*, vol.67, spring, 1990, s.128-136, Peter Braham, "How the media report race", M. Gurevitch, T. Bennett, J. Curran, J. Woollacott(ed). *Culture, Society and Media*, Methuen, NY, 1982, s. 268-286, 2.bs., Carolyn Martindale, *The White Press and Black America*, Greenwood, NY, 1986, Bernard Rubin, "Mass Media Stereotyping of Ethnic and Religious Group", D.F. Ungunait, T.W. Bohn, R. E. Hiebert, *Media Now*, Longman, London, 1985, s. 416-424, Robert M. Entman, "Blacks in the News: Television, Modern Racism and Cultural Change", *Journalism Quarterly*, vol.69, no.2, 1992, s.341-361, Robert Entman, "Modern Racism and the Images of Blacks in Local TV News", *Critical Studies in Mass Communication*, vol.7, December, 1990, s.332-345, Andrea Millwood Hargrave & Kate Aisbett, "Ethnic Minorities on Television: A Case of Racial Stereotyping", *Intermedia*, vol.21, no.1, 1993 s.18-19

⁵¹bkz. Lee B. Becker, G.M. Kosicki, F. Jones, "Racial Differences in Evaluations of the Mass Media", *Journalism Quarterly*, vol.69, no.1, 1992, s.124-135, Alexiz S. Tohn, "Media Use and Political Orientations of Ethnic Groups", *Journalism Quarterly*, vol.60, no.1, 1983, s.126-132

⁵² bkz. Vernon A. Stone, "Trends in the Status of Minorities and Women in Broadcast News", *Journalism Quarterly*, vol.65, no.2, 1988, s.288-293, Donald L. Guimary, "Ethnic Minorities in Newsrooms of Major Market Media in California", *Journalism Quarterly*, vol.61, no.4, 1984, s.827-840

Tek tek programlarla etnik gruplara yönelik olarak yayın yapılabileceği gibi aynı kanal içinde iki dilde yayın yapılabilir, yerel ve bölgesel yayın yapılabilir, ya da etnik grupların kendi kanalları, kitle iletişim araçları olabilir. Etnik medyaların çoğu topluluk medyası biçiminde varolmaktadır. Burada 'topluluk' çoğu zaman coğrafik sınırlarla tanımlanan, ama belli bir esnekliği olan, bu anlamda farklı yerlerde yaşamalarına rağmen ortak çıkarları paylaşan, birbirinden haberdar olan insanları da içine alan bir kavram olarak kullanılmalıdır. Dolayısıyla topluluk basın ve yayın organları ya coğrafik olarak, ya da kültürel olarak belirli bir yere hizmet eder ve hizmet ettiği izleyicilerle yaşamsal bir bağlantı sağlayarak onların problemlerini ve görüşlerini dile getirir (Mc Cain,1990:94-98). Topluluk medyalarının en belirgin karakteristikleri ticari olmamaları ve kapitalist pazarın etkilerinden arınarak (daha doğrusu arınmaya çalışarak) çıkar güdüsüyle hareket etmemeleridir (Barlow,1988:81). Bu medyalar esas olarak demokratiklik ilkesine dayanır, medyanın izleyiciyi daha çok temsil edici olması, iki yönlü iletişimin geliştirilmesi, izleyicinin program politikaları hakkında görüş bildirebilmesi, üretim aşamasına katılabilmesi ve yayıncılar tarafından daha az denetim yapılması gerekliliğiyle hizmet verir (Berrigan,1977:17-18).

Daha önce de değinildiği gibi topluluk medyaları içinde, etnik gruplara ait olanlar kadar, belki onlardan daha fazla olarak muhalif grupların medyaları bulunmaktadır. Özellikle A.B.D.'de soğuk savaş döneminde anti-komünizme karşı gelişen bu muhalif grupların arasında savaş karşıtlarının, anarşistlerin ve tüm karşı kültür

gruplarının sahip olduğu kitle iletişim araçlarını özellikle de radyoyu saymak mümkündür (Barlow, 1988:93).⁵³

Tahmin edileceği gibi, dünyada etnik medya açısından en zengin ülke A.B.D.'dir. 1970 nüfus sayımında ana dili İngilizce olmayan nüfusun 33 milyondan fazla olduğunun belirlendiği A.B.D.'de 57 tane farklı ulustan gelen grup var. Bunlardan en kalabalık olan grubu İspanyollar oluşturur (Themstrom, 1980:619). A.B.D.'de sadece siyahlara yönelik 250 gazete bulunmaktadır. 1827'de ilk gazete Freedom's Journal'den bu yana toplam 3000 gazete çıkmıştır . Yine A.B.D.'de 40 farklı dilde 250 gazete vardır (Graber,1984:346). Bu gazetelerin 32'si Polonya kökenli Amerikalıdır, ama hepsi kendi dillerinde değildir, 2'si kendi dillerinde, 8'i İngilizce, kalanı iki dillidir⁵⁴ (Chapinski, 1979:93). Radyo istasyonlarının 400'ü hemen hemen etnik gruplara, özellikle siyahlara ve İspanyollara yöneliktir (Graber, 1984: 347). 1980lerin başında haftada en az 10 saat yayın yapan 150 radyo istasyonu vardı, bunların 2/3'si full time İspanyolcaydı, 12 tane de İspanyolca TV istasyonu vardı (Faber,1986:348).

1990'da Federal Haberleşme Komisyonu (FCC) politikaları yayın istasyonlarında azınlık sahipliğini güçlendirme yönünde tasarlandı. Daha 1978'de FCC yayınladığı raporda, azınlıklar ticari yayıncılık işine girmeye teşvik edilmedikçe, azınlık olmayan

⁵³Amerika'da azınlık topluluk radyolarının en eskisi olan KPOO (Poor People's Radio) 1972'de San Fransisco'nun kenar mahalle ve azınlık nüfusuna hizmet etmek için kuruldu, ama beyazlar tarafından yönetilmediği için protesto edildi ve yapılan değişiklik sonrasında beyaz personel ayrıldı, siyahlar kontrolü sağladı, dinleyicilerce finanse edilen bu istasyona 1980lerde İspanyollar, Filipinliler, Asyalılar ve daha pek çok farklı topluluk katıldı. Bunu siyah kırsal topluluğun istasyonu WVSP FM, İspanyolların iki dilli istasyonu KUBO FM ve diğerleri izledi (Barlow, 1988:94-97).

⁵⁴Amerika'da etnik basının tarihi için bkz. J.B.Buenker, L.A. Ratner (ed), **Multiculturalism in the United States**, Greenwood, NY, 1992

izleyicilerin azınlıkların görüşlerinden yoksun kalacağını vurguluyordu. Daha sonra bu perspektif kadınları da içine alacak şekilde genişletildi. Tüm bu görüşler farklı ırk ve toplumsal cinsiyet perspektifleri olduğunu, medya sahipliği ile içerik arasında bağlantı olduğunu varsayıyordu (Kleiman,1991:413-423).

Bütün bu sayısal dökümler, kuşkusuz Amerika'da yaşayan toplulukların eşit ve özgür olduklarının göstergesi olamaz. Çünkü A.B.D.'de işleyen ekonomik sistem gereği, dinleyiciler aynı zamanda tüketicilerdir de. Bu nedenle sistemin işleyebilmesi ve reklamların izleyiciye ulaşabilmesinde etnik medyalar önemli bir işleve sahiptir.

Dünyada A.B.D.'den sonra akla hemen gelebilen çok kültürlü bir toplum da Hindistan'dır. Hint Anayasası'nda resmi diller olan Hintçe ve İngilizce dahil 15 tane dil yer alır. Bunun dışında Anayasada yer almayan, ama 1971 nüfus sayımında ana dil sorusuna verilen yanıtlardan ortaya çıkan sonuçlara göre 19 başka dil de konuşulmaktadır (Apte, 1976:159-160). Hindistan'da 85 dilde 20 binden fazla gazete ve dergi (Reddi, 1989:404-405), ülkenin tüm kültürel ve dilsel bölgelerini kaplayan, orjinal dilleri İngilizce ve Hintçe olan, ama tüm bölgesel istasyonlarda orada konuşulan dillere çevrilen 100 tane radyo istasyonu vardır ⁵⁵. 1959'da deneme yayınına başlayan, 1965'den beri düzenli hizmet veren TV yayınlarında ise temel ilke hem ulusal ana akım içinde farklı bölümleri birleştirme ve hem de bunu yaparken zengin kültürel farklılığı korumaktır (Malik, 1989: 474). Yayınlar üç tip hizmet vermektedir: Bölgesel, ulusal ve gelişmeci/eğitsel. 15 dil ve herbirinin lehçesiyle yayın yapan Hind

⁵⁵All India Radio 19 dilde haber yayını yapar, bölgesel servislerde bunlar 72 dil ve bu dillerin lehçelerine çevrilir, Ministry of Information and Broadcasting Government in India, *India 90, A Reference Annual*, Yeni Delhi, 1990, s.270-271

Televizyonu'nda modern ve geleneksel karışımı benzersiz bir çoğulcu toplum hedeflenmiştir (Malik, 1989:459-460).

Yayıncılık ilkelerini içlerinde yaşayan farklı etnik grupları dikkate alarak belirlemeleri bağlamında dünyadaki diğer ülkelere baktığımızda ortaya pek çoğulcu bir manzara çıkmıyor. Çoğulculuğu yayıncılığında ilke olarak edinen ve nadiren uygulayan çok az ülke var. Bu ülkelerde bile toplumun tüm çeşitliliği içinde temsil edildiği söylenemez, ancak en azından farklılıklardan birinin ya da birkaçının dikkate alındığı söylenebilir.

Bunlardan ilki Kanada. Kanada'da ulusal bütünlük, iki dillilik yıllardır tartışılan konular. 'Kültür Politikası Değerlendirme Komitesi' yayınlanacak programlar konusunda pek çok ilke belirlemiştir; bunlardan biri de programların başta İngiliz ve Fransız kültürü olmak üzere kültürel farklılığı yansıtmasıdır (Mc Quail, 1992:54-55). Zaten 1960'larda "Kraliyet İkidillilik ve İkikültürlülük Komisyonu" bağlamında iki hakim kültür ve dil olduğu ve bireylerin hakim kültüre asimile edilmek suretiyle kültürel ve dilsel kökenlerinden arındırılmayacağı benimsenmişti. 1970'lerde ise toplumda başka kültürler de görülmeye başlanmış ve bundan hareketle 1988'de Kanada'nın çok kültürlü olduğuna ilişkin yasa çıkarılmıştır (McAll, 1990:165-167). Bugün Kanada'da demokrasilerde çoğunluk kadar azınlığın da temsil ve ifade edilmesi gerekliliğine duyulan inanç varılmakta ve uygulamaya da geçebilmektedir. Fransız Kanadalı halkın kimliğini koruma ve güçlendirme işlevi gören, Quebec'deki topluluk radyo istasyonları bunun somut örneğidir (Kleinsteuber, 1990:93). Sayıca çoklukları gözönüne alındığında Quebec'lerin kendi iletişim kanallarına sahip olmaları şaşırtıcı olmayabilir. Ama Kanada'nın kuzeyinde sayıları ancak 50 bini bulan yerlilere yönelik radyo ve

televizyon yayını yapılması, bu konudaki kurumlaşma ve yayınların nitelikleri, yayınlar konusunda yapılan araştırmalar da dikkate alındığında ilginçtir. 'Kuzey Kanada Yayın Kurumu' (CBC) yayınlarının yarısı 7 dilde (5'i Kızılderili, 2'si Eskimo dili), yarısı İngilizce'dir. CBC Kuzey TV'de (CBC North TV) her hafta 4 dilde haber programları yayınlanır. Kuzey Kanada Yayın Kurumu yerli dildeki yayınların esas üreticisi olmakla birlikte, başka yayın kurumları da program üretmektedir. 1992'de yayına başlayan Kuzey Kanada Televizyonu (TVNC) yine programlarını İngilizce yanında 6 yerli dilde yapmaktadır. 'Broadcasting Access Programme of the Canadian Federal Government' adındaki kurum, program yapan yerli radyo ve televizyon yapımcılarına fon sağlamaktadır. Haftada 8.5 saat yayın yapan, Inuit Yayın Kurumu'na bağlı olan Inuktitut TV bunlardan biridir (Cutler, 1992:39-40).

Yine Almanya'da ilke düzeyinde de olsa yayınlarda fikirlerde ve kültürde farklılığa, bölgelerin kültürüne ve yerelliğine dikkat edilmesi gerekliliği kabul edilmiştir (Mc Quail, 1992:59-60).

İsveç'te bölgesel, yerel topluluk medyalarının artırılması ve yayınlarda dilsel ve etnik azınlıkların özellikle hesaba katılması hem devlet, hem İsveç Televizyon Kurumu tarafından üzerinde uzlaşmaya varılan bir konu olmuştur(Mc Quail, 1992: 61). İsveç'te sayıları sadece 17 bin civarında olan Laponların (Sami)⁵⁶ kendi radyoları vardır (Salonen,1992:37-38).

Hollanda'da farklılık, çeşitlilik yaşamsal bir ilke olarak görülür ve basın ve yayın politikalarında bu "pluriformity" olarak ifade edilir(Mc Quail, 1992:62).

⁵⁶ 100 bin Lapon'un yaşadığı Norveç'de de Laponların kendi radyoları bulunmaktadır, 743 konuşanı olduğunun belirlendiği Finlandiya'da ise 1991 yılında radyo yayınları başlatılmıştır(Salonen,1992:37-38)

Farklı ülkelerden gelen göçmenlerin yaşadığı Avustralya'da ise Ermenice'den Urdu diline kadar pekçok dilde gazete ve dergi yayınlanmaktadır⁵⁷. Etnik medya, etnik pazara ulaşmanın bir yolu olarak da görülmekle birlikte, kültürel çeşitliliğin korunması bir ilke olarak toplumda benimsenmiştir. Avustralya'da farklı dillerde TV istasyonları da vardır: İtalyanca Oggi TV , Arapça Al Dalil gibi (Geisalhart,1989-1990:10-11).

İspanya'da kamu hizmeti yayıncılığının hükümlerinde yasal olarak politik, toplumsal, kültürel ve dilsel çoğulculuğun gözönünde tutulması , ulusal vatan içinde farklı coğrafik ve dilsel topluluklar arasındaki iletişimin tanınarak cesaretlendirilmesi öngörülmüştür. Hatta hükümet özel şirketlerin lisans almalarını, en başta ifade özgürlüğü ve çoğulculuğun güvence altına alınması ilkesi olmak üzere benzer ilkelere bağlamıştır ⁵⁸ (Shaughnessy, 1990: 61 -66).

Fransa yayıncılığının kültürel çoğulculuk açısından gözden geçirilmesi de Kuzey Bask olarak anılan Fransız Basklarının yaşadığı bölgeyi içerdiğinden dolayı Bask halkından söz edilmesini gerektirmektedir. Fransa'da yaşayan Basklara yönelik kamu radyosu 1980'de Radio Vacances adıyla kuruldu, sonra Radio Cote Basque'a dönüştürüldü, bugün Radio France Cote Basque adıyla Bask dilinde yayın yapmaktadır. Baskların özel yayını Gure Irratio ise 1981'de

⁵⁷Bunlardan "Avustralian Greek " ilk kuşağın kendi dilini sürdürmek ve kendi dilinde bilgiye erişmek istemesine rağmen, ikinci kuşağın genellikle İngilizce'yi kullanmasının bir sonucu olarak iki dillidir.

⁵⁸Fakat tüm bu kararların alınması için pek çok yol katedilmiştir. İspanya Sivil Savaşı'nda kamu alanlarında ana dillerini konuşmalarının yasaklandığı Basklar pek çok kısıtlamalardan sonra bugüne ulaştılar, 1947'de Fransa'da radyo istasyonu kurdular, İspanya ve Fransa'nın uzlaşması sonucu 1954'de kapatıldı, daha sonra 1965-1977 arası Venezuela'da başka bir istasyon yaşama geçirildi. Baskların yaşadığı bölgelerin merkezi hükümetten özerklikleri sağlandıktan sonra, güney Bask olarak bilinen bölgede 1982'de radyo ve televizyon yayınlarını düzenleyen yasa çıkarıldı. Bu doğrultuda 1983'te Euskal Telebista, yani Bask TV ve Euskal Irratio, Bask radyosu yayına başladı (Browne, 1990:39,40).

yayına başladı, 1983'te lisans alana kadar yasadışı olarak yayın yaptı. Bunu Xibereko Butza ve Irulegiko Herri Irratio izledi. Bu istasyonlar farklı yerlerden muhabirlerin haberlerini yayınlarken yerel lehçeleri de hesaba kattılar. Bunlardan Gure Irratio daha kentleşmiş bölgeye, diğerleri ise kırsal bölgeye hizmet ederler ⁵⁹.

İngiltere'de "Yayıncılık Araştırma Ünitesi"nin belirlediği kamu hizmeti yayıncılığının ilkeleri arasında hem ulusal kimlik ve topluluğun ihtiyacını karşılamak, hem de azınlıkların ihtiyacını karşılamak ilkesi yer alır (Negrine,1989:105). 1977 Annan Komitesi'nde ilke olarak belirlenen, 1981 Yayıncılık Yasası'nda kurulması karara bağlanan ve 1982'de kurulan Dördüncü Kanal (Channel Four) genel izleyici yerine, temsil edilmeyen zevklere ve ilgilere seslenmesiyle İngiliz yayıncılığındaki çoğulculuk eğilimini sergilemektedir (Ure, 1991:104-105). İngiliz kültüründen farklı kültürlerin yaşadığı İskoçya ve Galler'de yaşayan halklara yapılan kamusal ve özel yayın da bunu göstermektedir.

Yaklaşık yüzbin Kelt (Gaelic) dilini konuşan kişinin yaşadığı , BBC'nin "ulusal bölge" olarak nitelendirdiği İskoçya'ya BBC Scotland'dan haftada 20 saat bölgede yaşayanların diliyle yayın yapılır. Yine BBC, Radio Scotland ve Radio nan Gailhead (Radio of the Gaels) adıyla Kelt ve İngilizce dillerinde bölgeye radyo yayını da yapmaktadır. Scottish TV haftada 13 saat, Grampian TV 6.5 saat, Border TV 4.5 saat ITV'ye bağlı olarak bölgeye yayın yapmaktadırlar (Tunstall, 1983:227-228, Taylor, 1987:73-74). Kelt dilinin

⁵⁹Şüphesiz bu istasyonlar çok rahat koşullarda değiller, örneğin 1987'de Irulegiko Herri Irratio'da çalışan birkaç kişi gözaltına alındı, stüdyo arandı, istasyonun ETA tarafından desteklendiğinden şüpheleniliyordu. İstasyonun finansmanı ise tek bir yerden sağlanmamaktadır. Finansman dinleyici katkıları, Fransız hükümetinin sübvansiyonu, festivallerden ve bağış yoluyla elde edilen paralardan oluşmaktadır(Browne, 1990:39-42).

konuşulduğu belirli bir bölgenin olmaması, yayınların düzenlenmesi ve iletilmesi kararlarında sorunlar oluşturmuştur. Son verilere göre Grampian TV'nin bölgesinde 40 binden fazla, Scottish TV bölgesinde 38 bin Kelt dili konuşan kişi vardır (Cormack, 1993:106)

Galler'de BBC Radio Wales'in yanısıra BBC Radio Cymru adında Gal dilinde hizmet veren radyo istasyonu bulunmaktadır⁶⁰. Televizyon yayınları ise yine kendi dillerinde ve Galler yapımı programların ağırlıkta olduğu S4C adlı kanaldan yapılmaktadır.⁶¹ İletim işini IBA gerçekleştirirse de yayınları oluşturulan ayrı bir otorite, Galler Dördüncü Kanal Otoritesi (Welsh Fourth Channel Authority) düzenler. Günde 3 saat olmak üzere haftada 22 saat Gal dilinde yayın yapılır, ama bu üç saat en çok izlenen saatler olduğu için büyük önem taşır. (Tunstall, 1983 :229-231). Finansmanı ITCA şirketleri, BBC ve hükümet tarafından sağlanan yayın için hükümet, BBC ve Otorite işbirliğinde bulunmuşlardır. Örneğin BBC, S4C'nin personelinin iki dili de öğrenmesi gerekliliği ilkesi uyarınca yaratıcı ve teknik kadronun eğitilmesinde aktif rol almış, dersler vermiştir⁶². BBC bu kanal için haftada en az 10 saat program yapar, ITV şirketleri ve bağımsız yapımcılar da katkıda bulunurlar.

⁶⁰ bkz. **BBC Cymru Wales** (BBC tarafından yayımlanan tanıtıcı broşür)

⁶¹ Gal dili 1971 ve 1981 nüfus sayımlarında da görüldüğü gibi 1961'den bu yana çok az konuşulmakta olan bir dildir. Çoğu zaten İngilizce konuşan yarım milyon insana özel bir TV kanalının yayın yapması politik mücadelenin sonucudur. Parlamentodaki tüm partilerin Galler temsilcilerinin Gal kültürünü ve bunun özü olan Gal dilini korumak yönünde politik baskılar yapmaları bunda etkili olmuştur. Dördüncü Kanal yayına başladıktan sonra toplanan dört komite de Galler'de Gal dilinde yayın yapan yeni bir kanalın kurulmasına karar vermişti. (Daha önce 1962'de Wales Vest and North ve Television Vest and Wales adlarıyla yayın yapıyordu). Ama 1980'de Muhafazakar hükümet Gal dilinde yapılacak yayın üzerinde fikir değiştirdiğini açıkladı . Bunun üzerine Gal Milliyetçi Parti lideri Gwynfar Ewans Ekim 1980'e kadar karardan vazgeçilmemesi halinde açlık grevine gideceğini bildirince hükümet kararından vazgeçti ve Kasım 1982'de Galler Dördüncü Kanal (S4C Sianel Pedwar Cymru-Welsh Fourth Channel -) adıyla dördüncü kanal üzerinden yayına başladı.

⁶²ayrıntı için bkz. "Broadcasting in the Welsh Language and the Implications for Welsh and Non-Welsh Speaking Viewers and Listeners", Second Report From the Committee on Welsh Affairs, Session 1980-1981, Her Majesty's Stationery Office, London, 1983.

Kuşkusuz bu örnekler dünyanın diğer ülkelerinde etnik grupların ve azınlıkların kitle iletişim araçlarında temsil edilebilme, kendi kanallarına sahip olabilme anlamında ne kadar demokratik ortamlarda oldukları sonucunu çıkarsamaya yeterli değildir. Yukarıda değindiğimiz gibi, bu ülkelerde bile toplumdaki tüm kültürel farklılıkların dikkate alındığı söylenemez. "Uygar dünyada" hala pekçok kültür tanınmamakta, yokedilmeye çalışılmakta ve doğal olarak kitle iletişim araçlarında temsil edilememektedir. Varolan olumlu örneklerde ise çoğunlukla o ülkede yaşayan, farklı bir kültüre sahip olan gruplar başka bir devletin vatandaşıdır ve orada göçmen statüsüyle bulunurlar. O ülkede yaşayan ve özellikle kendi ulus-devletini kurmaya çalışan ve dikkate alınan etnik gruplar ise bu kültürel hakları uzun siyasal mücadelelerinin sonucunda kazanmışlardır. Yukarıda çeşitli ülkelerden konuyla ilgili örnekler verilirken ülkelerin tarihsel dönüşümleri ve siyasal rejimlerine çalışmamızın sınırlarını aşacağı düşünülerek değinilmediyse de aslında kitle iletişim alanını büyük ölçüde genel siyasi sistemin etkilediğini ve belirlediğini vurgulamakta yarar vardır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

GAP TV YAYINLARININ İÇERİK ANALİZİ

A. GAP TV'YE İLİŞKİN GENEL BİLGİ:

TRT'nin 1993 Genel Yayın Planı'na göre bölge televizyonu olarak tanımlanan GAP TV yayınlarının amacı, "Güneydoğu Anadolu Projesi'nin sağlam bir temele oturtulabilmesi için, bölgede gerekli olan sosyal, kültürel ve psikolojik ortamın oluşturulmasına, bölgenin eğitim, kültür ve ekonomik seviyesinin yükseltilmesine, milli birlik ve bütünlüğün sağlanmasına yardımcı olmaktır. TRT Gap yayınları, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde yaşayan vatandaşların ihtiyaçlarına cevap veren ve bölge özelliklerine göre hazırlanan eğitim, kültür, drama ve müzik, eğlence ve spor programları ile haberler ve reklamlardan oluşur. TRT Gap'da imkanlar ölçüsünde bölgeyle ilgili programlara ağırlık verilir. TRT Gap'ın yayın merkezi Ankara Televizyonu'dur"⁶³.

TRT yetkilileri, Eylül ayında, GAP Televizyonu'nun, bölge halkını eğitmek, GAP kapsamına giren illerde yaşayan halka GAP'ı tanıtmak ve onlara projeden nasıl yararlanacaklarını anlatmak amacıyla sadece Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ndeki illere değil Kalkınmada Öncelikli Yörelere kapsamında bulunan bazı illere de yayın yapacağını belirtmişlerdi.⁶⁴ GAP TV yayımına başladıktan sonra, diğer bölgelerdeki istasyon vericilerinin açılması ile bütün ülkede kolaylıkla izlenebileceğinden ve hiçbir maddi külfet

⁶³ İlke ve hedeflerin tam dökümü için bkz. TRT Genel Yayın Planı, 1993, s.37

⁶⁴ 14 Eylül 1989, Günaydın

getirmeyeceğinden hareketle ülke geneline yayıldı⁶⁵. Başlangıçta hafta içi 14.00-17.30 saatleri arası televizyonun ikinci kanalından yayın yapmakta olan GAP TV, halen hafta içi 12.00-17.30 saatleri arasında yayınıni sürdürmektedir.

Yayın başlamadan önce aralarında Başbakan Turgut Özal ve TRT Genel Müdürü Kerim Aydın Erdem'in de bulunduğu yetkililer bölgede dört günlük bir gezi yaptılar ve burada yapılan görüşmeler sonunda yayınlarla ilgili bazı projelere girişildiği kamuoyuna açıklandı. Bu arada bölgede MGK ve TRT tarafından anketler yapıldı. GAP TV hem hükümetin 'bölgedeki hassas konular için umudu', hem de Suriye, Irak ve İran'dan yapılan korsan yayınları engelleyecek, bölgede birliğin sağlanmasına yardımcı olacak bir güç olarak görüldü⁶⁶.

Yayına başladıktan sonra GAP TV'nin yayıncılık açısından pek çok hatası olduğu görüldü, bunlardan biri, TRT'nin isteği üzerine PIAR'ın yaptığı anket⁶⁷ sonunda ortaya çıktı. İzleyenlerin %70'i yayın saatlerini uygun bulmuyordu, yayın saatinde tarımla uğraşanlar tarlada oluyorlardı. TRT'nin gerçekleştirdiği ya da gerçekleştirmeyi amaçladığı tarımsal ağırlıklı, eğitici ve öğretici programların hedef kitlesinin büyük bölümünü bu kişilerin oluşturduğu düşünülürse bunun yayıncılık açısından tam bir başarısızlık olduğu görülecektir⁶⁸.

⁶⁵30 Ocak 1990, Anka haber bülteni

⁶⁶ 29 Eylül,1989, Günaydın

⁶⁷ Bu anketin sonuçlarının bölge insanının isteklerini ve eğilimlerini yansıttığı da şüphelidir, çünkü örneklem doğru seçilmemiş, bölgede oturan asker, polis ve diğer memur aileleri de dahil edilmiştir. Oysa ki yayınların az gelişmiş bölgede yaşayan halkı eğitmek amacıyla yapıldığı hep vurgulanan bir tema olmuştur, dolayısıyla anketin de bu kişilerin görüşlerini almak amacıyla düzenlenmesi gerekirdi.

⁶⁸ Daha sonra yetkililer bu veriden yararlanarak yayınların saat 17.00'da başlamasının uygun olacağını düşündüler, ancak valiliklerin halkın kışın evde oturacağı bilgisini vermelerinden hareketle saatler değiştirilmedi (7 Kasım 1989 Günaydın) ve halen de yayınlar aynı saatte sürmektedir.

GAP TV yayınlarındaki diğer yanlış ise yayınların %80'inin tekrar yayınlardan, diğer kanallarda yayınlanan programlardan, arşivlerden oluşmasıyla ortaya çıkıyordu ve TRT yetkilileri bunun nedeninin teknik yetersizlik olduğunu ileri sürüyorlardı .⁶⁹

İfade edilen bu olanaksızlıkların yayın kurumunun bağımsızlığı açısından olumsuz sonuçları da oldu. Diyarbakır Program Merkezi⁷⁰ kurulana dek GAP TV yayınlarının haber ve bölgeye dayalı sosyal içerikli programların gerçekleştirilmesinde valiliklerce temin edilen kamera ve kameramanların "görev yapmasıyla" sürmesine karar verildi⁷¹. Sadece bu nedenle bile yayınların bölgeye ilişkin konularda tarafsızlığı ve bağımsızlığı tartışmalıdır.

GAP TV'nin izlenebilmesi için pekçok girişimde bulunuldu. Yayın başlamadan önce halkın yalnızca %42'sinin İkinci Kanal net olarak izlediğinin bilinmesinden hareketle, İran, Irak ve Suriye'de kamp kuran PKK'nın Türkiye'ye yönelik etkisini bastırmak için MGK'nın uyarısı ile vericilerin güçleri yükseltildi ve çoğaltıldı⁷². Daha sonra ise bölge halkının ekonomik durumunun iyi olmaması nedeniyle evlerinde TV bulunmayan insanların sayısının çok olduğuna

⁶⁹Bütün bu olanaksızlıklar yüzünden program bulmakta zorlanan yetkililer "Yazın sıcağında kayak yapan insanları ve kayak dersi içeren programları göstermek zorunda kalıyoruz. Daha sonra da bölgeden 'Bizimle dalga mı geçiyorsunuz?' diye tepkiler alıyoruz. Bazen de bu tepkiler valilikler ve kaymakamlıklar aracılığıyla geliyor" dediler (16 Eylül 1991 Tan, 18 Eylül 1991 Meydan).

⁷⁰Buranın İstanbul'dan sonraki ikinci büyük prodüksiyon merkezi olması öngörülüyordu, ama hala böyle bir merkez kurulmuş değildir.

⁷¹"Milli duyguları sağlamlaştırmak, yöre halkını Türkçe konuşmaya özendirmek, bölgedeki çalışmaları duyurmak ve eğitimi düzenli hale getirmek" gibi hedeflerle valilikler bünyesinde oluşturulan 'Gap TV birimleri' çekimleri valiliklerin emirleriyle emniyet ve milli eğitim müdürlüklerinden sağlanan kameralarla gerçekleştirdiler. TRT'nin kamera isteğine yanıt vermemesi nedeniyle çözüm yolu olarak bulunan 'bu uygulama sırasında gerçekleştirilen çekimler önce 'resmi' araçlarla Diyarbakır TV Bölge Müdürlüğü'ne ulaşırken, haberler de 'resmi' ağızlardan telefonla geçildi(10 Ocak 1990 Cumhuriyet).

⁷²14 Eylül 1989,Günaydın, 31 Ağustos 1989, Günaydın

dikkat çekilerek⁷³ yayın başlamadan önce Olağanüstü Hal Bölge Valiliği tarafından "Bölgeye TV Bağış Kampanyası" yapıldı .⁷⁴

GAP TV'ye yapılan devlet müdahalelerinin en güzel örneği 7 Mart 1991'de Başbakanlık tarafından yayınlanan genelgedir. Bu genelgede, yayınların denetim ve hedeflerini MGK'nın saptaması öngörüldü. Buna göre MGK'ya doğrudan bağı üç kurulun oluşturulması düşünöldü. İç İşleri, Tarım, Sağık, Ulaştırma, Bayındırlık, Milli Eğitim ve TRT'den sorumlu Devlet Bakanlığı'ndan oluşacak Üst Kurul, GAP bölgesel yayınlarının içeriğine ilişkin nihai kararları verecekti. İcra Kurulu'nda ise Milli Eğitim, Sağık, Bayındırlık, Kültür, Tarım bakanlıkları ile GAP ve TRT'den sorumlu devlet bakanlıkları yetki sahibiydi. Bu kurulun sorumluluğunda oluşacak Geçici Kurul ise yapılacak yayınların niteliğine göre 'bilgi sağlayacak ve öneri sunabilecek akademisyen ya da kurumların temsilcileri'nden oluşacaktı. Bu genelgenin GAP TV'nin istenilen amaçlara ulaşmaması nedeniyle hazırlandığı öne sürölerek yayının amaçlarından bazıları şöyle sıralandı:

-Tük dilinin ve kültürünün yöre halkına en iyi şekilde öğretilmesi ve benimsetilmesi,

-Bölgeye yönelik bölücü faaliyetler gösteren gruplar veya örgütler hakkında aydınlatıcı bilgi verilmesi,

-Halkın yurt dışından yapılan yayınlara karşı korunarak milli televizyon ve radyo yayınlarının izlenmesine olanak sağlanması,

⁷³ 12 Eylül 1989, anka haber bülteni

⁷⁴ 29 Eylül 1989, Günaydın.

-Halkın gelişen dünya koşullarına ayak uydurabilmesi için sosyo-kültürel gelişmelerinin sağlanması,

-Bölgedeki mevcut sorunlar ve potansiyel gözönüne alınarak her yaş grubundaki bölge insanını bilgilendirici, sağlık, turizm, milli kültür ve sanatın benimsetilmesi, iyi insan, iyi vatandaş olmanın şartları gibi konularda eğitilmelerinin sağlanması,

-Milli birliği ve bütünlüğü sağlayıcı programlara ağırlık verilmesi, bunun için özel programlar yapılması ⁷⁵ .

Bu genelgenin uygulanıp uygulanmadığı konusunda TRT yetkilileri net bir görüş bildirmedilerse de, TRT, PTT ve RTYK ile ilgili bakanlıklara gönderilen böyle bir genelgenin kendisi en başta, TRT'nin yayın, denetim ve yayın tasarıları konusunda ancak RTYK'nun öneride bulunma yetkisi olduğuna ilişkin Radyo Televizyon Yasası'nın 6. ve 7. maddesi'ni ihlal etmiştir.

GAP TV yayınları boyunca bu müdahaleler hep sürecektir, MGK TRT ve PTT'yi verici sayısı konusunda uyarmakla kalmayarak içeriğin düzeltilip daha çok izlenilmesinin sağlanması konusunda da uyaracak ve bunun için dönemin Başbakanı Süleyman Demirel'in isteği doğrultusunda çeşitli bakanlıklarla TRT'nin GAP'a yönelik ortak çalışmalar yapması önerilecektir⁷⁶ .

GAP Televizyonu ile ilgili olarak uzunca süre gündemde yeralan bir konu da GAP Televizyonu'nun Kürtçe yayın yapması meselesiydi. "Bunlar bizim vatandaşımız ise, biz bunlara Türkçe öğretememişsek niçin GAP Televizyonu'ndan veya radyosundan

⁷⁵ 4 Nisan 1991, Cumhuriyet

⁷⁶ 23 Kasım 1992, Özgür Gündem, nitekim geçen yıl Demirel'in talimatıyla Bakanlıklar'ın MGK'nın belirlediği esaslar çerçevesinde oluşturdukları TV programları önerilerini TRT'ye ilettikleri bilinmektedir, 30 Kasım 1992, Cumhuriyet.

Kürtçe haber programı yapılmasın" sözleriyle tartışmayı başlatan Cumhurbaşkanı Turgut Özal, bu görüşünü "... Kürt kökenli vatandaşlarımıza sahip çıktığımızın ve kendilerini ayrılmaz bir parçamız saydığımızın da açık teyidi olacağını düşünüyorum...Bugün herkesin kabul ettiği gibi, dünyadaki demokratikleşme ve liberalleşme eğilimleri doğrultusunda yasadışı yaklaşımlardan artık uzaklaşmamızın zamanı gelmiştir" şeklinde savunmuştur⁷⁷. DYP lideri Süleyman Demirel "Anayasa'ya aykırıdır. Türkiye de buna hazır değildir" diyerek buna karşı çıkarken⁷⁸, ANAP Genel Başkanı Mesut Yılmaz özel olmak koşuluyla bu konunun tartışmaya açılması gerektiğini bildirmiş, SHP ve HEP milletvekilleri ise olumlu karşılamışlardır⁷⁹. Teknolojinin gelişmesiyle yayınların sınır tanımaz hale geldiği bir ortamda Kürtçe yayını uydu yolu ile zaten gerçekleşecektir. Halen Irak'ta yayın yapan üç Kürtçe televizyonun, teknik olanaklar elde edildiğinde Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ne kolaylıkla yayın yapabileceği ve Türkiye'de de Kürtçe televizyon hazırlıkları yapan kişi ve kuruluşlar olduğu bilinmektedir. Kuşkusuz sadece yayınların dilinin Kürtçe olması, bu yayınların Kürt halkının beklentilerini yansıtacağı ve sistemin demokratikleşeceği anlamına gelmez. Çünkü yayıncılıkta dil kadar, hatta dilden de önemli olan unsur yayınların içeriğidir. Bu durumda kolaylıkla Kürtlerin dilinden, onlara karşı yayın yapmak mümkündür, üstelik böylece mesajlar anlaşılabilir olduğundan hedef kitleye daha kolay ulaşacak ve etkili olacaktır. Kısacası; bir anlamda demokratik gibi görünen Kürt dilinde yayın yapma, istenildiğinde ulusal entegrasyon ve asimilasyonun yaratılmasında etkili bir ajan olarak kullanılabilir⁸⁰.

⁷⁷ 20, 22, ve 28 Nisan 1992 tarihli bütün gazeteler

⁷⁸ 21, 23 Nisan 1992 tarihli bütün gazeteler

⁷⁹ 22, 23 Nisan 1992 tarihli bütün gazeteler

⁸⁰ Gerçekten de en başta Cumhurbaşkanı Özal olmak üzere Kürtçe televizyon önerisini savunanların bunun doğal bir hak olduğundan çok yayınların Kürtçe

GAP TV yayınlarının içeriğine ilişkin ampirik çalışmaya geçmeden önce, TRT'nin GAP TV ile ilgili olarak belirlediği yazılı ilke ve hedeflere bakmak, GAP TV'nin TRT tarafından nasıl tanımlandığını ve ne gibi işlevlerle yükümlü tutulduğunu görmek açısından anlamlı olacaktır. GAP bölgesinin kalkınmada öncelikli yöreler içine girdiği düşünüldüğünde bu yörelere yönelik programların hedeflerinin GAP TV için geçerli olduğu açıktır. Buna göre bu yörelerde yaşayan vatandaşlara yönelik programlarda şu hedefler öngörülmüştür⁸¹ :

"-Yayınlarla, milli birlik ve beraberlik şuurunun benimsetilmesine, Türk dil, kültür ve sanatının yaygınlaştırılmasına,

-Yöre halkında kalkınma duygusunun, azim ve isteğinin oluşturulmasına, yörede kalkınmayı sağlayıcı yeni teknik ve yöntemlerin tanıtılmasına, Gap'ın doğurduğu iş imkanlarına uygun bilgi ve becerilerin artırılmasına,

-Bu yörelerde yaşayan vatandaşların büyük şehirlere göç ederek sağlıklı ortamlarda yaşamalarının önlenmesine ve buldukları yerlerde de kalkınmalarının mümkün olduğu inancının yerleştirilmesine, bu bölgelerin ekonomik ve sosyal yönden kalkınmasına,

-Din ve mezhep farklılıklarının tabii olduğunun anlatılmasına ve bu konuların istismarının önlenmesine,

yapıldığı takdirde "milli birlik ve beraberliği" sağlayacağı söyleminden hareket ettikleri gözlenmektedir(bu konudaki görüşler için bkz.23 Nisan 1992, Milliyet , 29 Nisan 1992, Cumhuriyet). Bu öneriye karşı çıkanların da, destekleyenlerin de aynı söylemle, milli birlik ve beraberliği sağlama söylemiyle hareket etmeleri ise bir çelişki olmayıp, bu kişilerin iktidarın devamı ve sürdürülmesi konusuna farklı farklı bakmalarından kaynaklanmaktadır.

⁸¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. TRT Genel Yayın Planı, 1993, s.55-56

-Devletin bu bölgelere götürdüğü hizmetlerin tanıtılarak, halkın Devlete olan güven ve saygısının pekiştirilmesine, Devlet güvenliğini ilgilendiren konulara halkın hassasiyet göstermesinin sağlanmasına,

-Yeni uygulamalar sonucu yörede ortaya çıkacak olan ekonomik ve sosyal alanlardaki gelişim ve değişimlerin yöre insanı üzerinde doğuracağı sonuçların olumlu yönde kanalize edilmesine,

-Bölge halkının okuma ve yazma seviyesinin yükseltilmesine, bu konudaki cinsiyet farklılığına karşı takınılan olumsuz tutumun giderilmesine" vb. "yardımcı olunacaktır".

Buna göre bu yörelerde yaşayan vatandaşlara yönelik programların ilkeleri şunlardır:

"-Bölgeler arası dengesizlikler yaratmadan, bölgelerin kalkınmalarını teşvik edecek sanayi yatırımlarını kalkınmada öncelikli yörelere çekmek suretiyle, dengeli bir kalkınmayı sağlamak üzere geliştirilen organize sanayi bölgeleri ile ilgili uygulamaları tanıtarak bu konuyla ilgili meseleleri tartışmak ve çözüm yollarını aramak için mahallinde yapılan programlar düzenlenecektir.

-Ülkede sadece Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun ekonomik ve sosyal yönden geri bırakıldığı iddialarının gerçek dışı olduğu vurgulanarak, ülkenin bütününde ekonomik ve sosyal yönden gelişme farklılıkları bulunduğu belirtilecektir. Ayrıca bu farklılığın kaldırılması için yöreye özel önem ve öncelik verildiği anlatılacaktır.

-Radyo ve Televizyon programlarına ilginin artırılması amacıyla, dinleyici ve seyircilerin programlara katılımı teşvik edilecektir.

-Programlar bölge özellikleri, sosyo-ekonomik yapı, ihtiyaçlar, örf ve adetler, eğitim ve bilgi seviyeleri dikkate alınarak hazırlanacaktır.

-Programların mahallinde ve kaynağında yapılan araştırmalarla hazırlanmasına, bölgede hizmetleriyle, örnek davranışlarıyla tanınan kişilere bu programlarda yer verilmesine çalışılacaktır".

Yine TRT Genel Yayın Planı'na göre programlarda öncelikle işlenecek konular şunlardır:

-Türkiye'de vatandaş eşitliğinin olduğu, dil, din, ırk vb. ayrımcılık yapılmadığı, herkesin yasalar önünde aynı hak ve ödevlere sahip olduğu,

-Milli birlik ve beraberliğin gerçekleştirilmesinde temel öğelerden biri olan kültür birliği, kültürel dokuyu oluşturan ortak unsurlar,

-Atatürk ilke ve inkılapları, milli mücadele ve yörenin milli mücadele içindeki yeri.

-Kalkınmada öncelikli illerin tarihi, ünlü Türk bilim, edebiyat ve sanat adamları ve düşünürleri,

-Devletin Kalkınmada Öncelikli Yörelere yönelik geliştirdiği kalkınma projeleri (Şanlıurfa ili Ceylanpınar ilçesinde uygulanmakta olan "İki Cırcıp Yağmurlama Sulama Projesi", Şanlıurfa Akçakale İlçesi DSİ yeraltı suyu ile sulama uygulamaları), önemli yatırımlar ve hizmetler (GAP kapsamında bölgenin toprak ve su kaynaklarını geliştirecek projeler, yapımı devam eden barajlar, su tünelleri, sulama suyu, drenaj, taşkın, içme ve kullanma suyu ve enerji konularındaki çalışmalar ve faydaları, kamu personelinin bu

bölgelerde çalışmasını özendirici ve destekleyici tedbirler, turizm yatırımları ve krediler, özel sektörü bu bölgelerde yatırım yapmaya özendirme tedbirleri, köy koruculuğu ve güvenlik hizmetleri, sağlık, kültür ve eğitim hizmetleri).

-Toplum kalkınmasında Devlet-halk işbirliğinin önemi, yeni uygulamalar sonucu yörede ortaya çıkan ve çıkacak olan ekonomik ve sosyal alanlardaki gelişim ve değişmeler, uyum sağlayıcı tedbirler, geçmişten kalan kültür mirasının ve tabiat varlıklarının korunmasının önemi,

-İşsizlere yönelik İstihdam Garantili İş Gücü Yetiştirme Kursları, işsizlik ve işsizlik sigortaları,

-Eğitimin önemi, Türkçe konuşma ve anlama düzeyini yükseltici programlar, okuma yazma kursları, kız çocuklarının da okutulmasının önemi,

-Sağlık konusunda yanlış inanışlar ve alışkanlıklar, zararları, koruyucu hekimlik, ana çocuksağlığı (aşılmanın önemi) aile planlaması, istenmeyen gebeliklerin önlenmesi, anne ve çocuk sağlığı açısından bölgelere ve mevsimlere bağlı hastalıkların belirli bir takvim çerçevesinde tanıtılması, korunma ve tedavi yolları, ağız ve diş sağlığı, beslenme, yörede yaygın hastalıklar (sıtma, verem v.b.), temizlik ve çevre temizliği.

Yukarıda yer alan, Başbakanlık tarafından GAP TV'ye ilişkin yayınlanan genelge ve TRT Genel Yayın Planı'nda öngörülen hedef ve ilkeler daha önce oluşturulan kuramsal çerçevenin yardımıyla değerlendirildiğinde şunları söylemek mümkün:

Bu ilkelerde geleneksel konumdan moderne geçme anlamında ulusal gelişmenin, kitle iletişim araçlarının bu toplumsal ve ekonomik gelişmeye katkıda bulunma aracı olarak görülmesi anlamında modernleşmenin izleri görülmektedir. 'Güneydoğu Anadolu Projesi'nin işlenmesi', 'yöre halkında kalkınma duygusunun yaratılması', 'yeni uygulamalarla ortaya çıkacak değişmeler konusunda bilgi verilmesi', 'okuma-yazma düzeyinin yükseltilmesi' gibi ifadelerin hedef ve ilkelerde ağırlıklı olarak yer alması bu sonuca varmamızı kolaylaştırmıştır.

İkinci olarak; bu ilke ve hedefleri modernleşmenin diğeri ögesi olan ulusal entegrasyon açısından değerlendirebiliriz. Daha önce modernleşme süreci ele alınırken, kitle iletişim araçlarının ulusa ait olma duygusu yaratma, yani ulusal entegrasyona katkıda bulunma amacından söz etmiştik. Bu süreç zarfında genellikle kültürel tektiplilik devlet politikası olarak belirlenebileceği gibi, kültürel çoğulculuk politikası da yürütülebilirdi. Varolan yazılı ilke ve hedeflerde 'milli birlik ve beraberlik duygusunun yaratılması', 'Türk dili, kültürü, sanatının yaygınlaştırılması, benimsetilmesi', 'kültür birliği' ifadelerinin sürekli tekrarlanılmasından ve bölgede yaşayan Kürt halkından ve Kürt kültüründen herhangi bir biçimde söz edilmemesinden yola çıkarak, en azından öngörülen ilkeler ve hedefler açısından, GAP TV'nin çoğulcu/demokratik olmayıp, entegrasyonist /asimilasyonist olduğunu söyleyebiliriz.

Bu aşamadan sonra araştırılacak olan, GAP TV'de yayınlanan programların içeriğidir. İçerik, çalışmanın temel problemleri ve varsayımları çerçevesinde incelenecek, bunun yanısıra yayınların hedef ve ilkelere uygunluk gösterip göstermediği de araştırılacaktır. Bundan hareketle, TRT Genel Yayın Planı'nda öncelikle işlenecek

konular olarak belirlenen 'eğitim', 'kız çocuklarının okumasının önemi', 'sağlık konusundaki yanlış inanışlar', 'bölgedeki hastalıklar', 'ana-çocuk sağlığı' gibi konular hem bir bölgeyi geliştirme amacıyla yayın yapan bölgesel bir televizyon kanalı incelenirken araştırılması gereken konular olduğu için, hem de gerçekleştirilen yayınların hedefler ve ilkelerle uyup uymadığını görebilmek için içerik düzeyinde araştırılmıştır.

B. AMPİRİK ÇALIŞMAYLA İLGİLİ GENEL BİLGİ:

Çalışmada mesajların sembolik anlamlarının araştırıldığı bir yöntem olan içerik analizi (Krippendorf,1980:22) yöntemi kullanılmıştır. Çalışmanın örneklemini GAP TV için yapılan ve düzenli olarak yayınlanan müzik programları dışındaki programlar⁸² oluşturmaktadır.

İçerik analizi yönteminin gereği olarak her iki program için de aynı sınıflandırma ölçütü kullanılmış ve birimleştirme aynı ölçütlerde yapılmıştır. Buna göre çalışmanın birimleri röportajlar olarak saptanmıştır. Burada röportaj geniş anlamda ele alınarak hem stüdyoda konuklarla yapılan, hem de stüdyo dışında ve olayların doğal mekanında yapılan tüm görüşmeleri kapsamaktadır⁸³.

⁸² GAP TV yayınları çoğunlukla diğer kanallarda yayınlanmış olan ya da yayınlanmakta olan programlardan oluştuğu için örneklem sadece "Gide Gide GAP" adlı, hergün 16.00 ve 17.30 saatleri arasında canlı olarak yayınlanan kuşak-magazın programı ve ayda bir yayınlanan "GAP'a Bakış" adlı haber programından oluşturulmuştur. Gide Gide GAP adlı programın haftada bir sırayla bir günlük programının kaydedilmesiyle toplam 14 programa, GAP'a Bakış'ın iki ayda bir kaydedilmesiyle toplam 7 programa ulaşılmıştır. Ancak "GAP'a Bakış" programının daha önce "Merhaba GAP" adıyla yayınlanmakta olan üç programı yapımcısının da aynı programlar olduğu bilgisini vermesinden hareketle örnekleme yer almaktadır. GAP TV'de GAP TV birimi yapımı olarak yayınlanan bunun gibi pekçok program kaydedilmişti, ama bunların çoğu düzenli olarak yayınlanmadı ya da yayından kaldırıldı. Elimizdekiler ise belli bir periyod atlanarak kaydedildiğinden sayıca yetersiz oldukları için kullanılmadı.

⁸³ Ancak birkaç saniyeyle sınırlı olan görüşmeler birim olarak sayılmamıştır. Özellikle "GAP'a Bakış" programında bu nedenle dışarıda bırakılan görüşmeler de olmuştur.

Toplam birim sayısı Gide Gide GAP programında 67, GAP'a Bakış programında ise 41 tanedir. Şunu da belirtmek gerekir ki, İçerik Analizi Yönergesi'ndeki⁸⁴ ilk 2 soru genel olarak GAP TV yayınlarının profilini çizmek amacıyla yer aldığından bunlar için farklı bir birimleştirmeye gidilmiştir. Program türlerine ve yapım birimlerine göre GAP TV programlarının sınıflandırıldığı bu düzeyde birimleştirme en yeni bilgi olması açısından Nisan ayı kapsamında yapılmış, bu ay içinde yayınlanan her program bir birim kabul edilerek toplam 195 birime ulaşılmıştır. Bunun içine spotlar, reklamlar ve anonslar dahil edilmemiştir. Elimizdeki tüm birimlerin %20'si 3 kişi tarafından analiz edilmiş ve sonuçların birbirini tutması ve güvenilirliğin sağlanması üzerine analize bir kişiyle devam edilmiştir.

C. AMPİRİK ÇALIŞMANIN BULGULARI:

1. Genel Bulgular

Öncelikle program türlerine göre GAP TV yayınları analiz edildiğinde programların %33'ünün kuşak-magazin türünde olduğu, bunu %19.3'le dorama-sinema türünün ve %15.2 ile müzik-eğlence türünün izlediği görülmektedir. Eğitim-kültür programlarının oranının %5.3 olduğu GAP TV'de çocuk programları %9.4 oranında, haber programları %5.3 oranında, haberler %4.3 oranında yer almaktadır. Belgesellerin oranı %3.3 olarak tesbit edilirken spor, sohbet ve folklor programları gibi yukarıdaki başlıklara yerleştirilemeyen diğer programlar %4.9 oranında yer almıştır.

Yapım birimleri açısından değerlendirildiğinde 195 birimin 50'sinin GAP TV yapımı olduğu görülmektedir. Bu oranın çoğunu 1992 yılında yayına başlayan ve hergün yayınlanan Gide Gide GAP

⁸⁴ bkz. EK

programını ile yine hergün yayınlanan, çoğunlukla da banttan görüntülerin ve kliplerin yer aldığı "İstekleriniz" ve "Sizin İçin Seçtiklerimiz" adıyla yayınlanan müzik programları oluşturmaktadır. Diğer programlar ise "GAP'a Bakış" adlı haber programı, "İçimizden Biri" adlı sohbet programı, "Tarım Takvimi" adlı eğitim programı⁸⁵ ve "İlimizden" ile "Yörelerimiz Türkülerimiz"⁸⁶ adlı müzik ağırlıklı folklor programlarıdır.

GAP TV'de yayınlanan programların Nisan ayı itibarıyla değerlendirilmesinde şu da görülmüştür ki, GAP TV birimi yapımı olmayan programların çoğu arşivden olmayıp zaten bir hafta önce ya da bir ay önce TRT 1'de yayınlanan programlardan oluşmaktadır. Bunlara örnek olarak Açıkoturum, Anadolu'dan Görünüm, Perde Arkası, Doludizgin, Zeki-Metin'ce, 7'den 77'ye ve Umut Taksi adlı programlar verilebilir. Arşivden girenlerin de Herşeye Rağmen adlı sağlık programı ve Yorgun Savaşçı adlı drama gibi çok yakın zamanlarda TRT 1'de gösterilmiş olduğu düşünüldüğünde zaten TRT 1'i izleyebilen bölge halkına bunların GAP TV'de neden bir kez daha yayınlandığı hiç anlaşılır değildir.

Röportajlar olarak belirlenen birimler üzerinde yapılan içerik analizine ilişkin bulguların yer aldığı tablolara geçmeden önce programlarda bu birimler dışında neler olduğu görmekte yarar vardır. Her iki programda da belirlenen birimler dışında müzik ve müzik eşliğinde magazin filmleri yer almaktadır⁸⁷. Bunların da sayısal bir

⁸⁵ 10 dakika süren bu programda bir uzman tarafından kuramsal bilgiler verilmekte, programın hedef kitlesi olan çiftçiler ise programa herhangi bir biçimde katılmamaktadırlar.

⁸⁶ Bu program TRT INT kanalında da yayınlanmaktadır.

⁸⁷ Örneğimizimize giren "Gide Gide GAP" programlarının beşinde bu öğelerden farklı olarak günlük gazetelerin başlıklarının okunarak haberlerin özetlerinin verildiği, bazen de yorumlarının yapıldığı ortalama on dakika süren bir bölüm yer almıştır. Daha sonra kaldırılan ve örneğimizdeki diğer 9 programda görülmeyen bu bölümde yerel gazetelerden de haberler okunmakta, ama bu bir-iki dakika sürmektedir. Konularına göre bakıldığında yerel gazetelerden daha çok oradaki yerel yönetimin verdiği hizmetler

dökümünü vermek gerekirse Gide Gide GAP adlı programda toplam 70 tane müzik parçasının yer aldığı, yani herbir programda ortalama 5 parçanın bulunduğu görülmektedir. Yaptığımız hesaplara göre bunların %37'si Türk Halk Müziği, %28'i Türk Sanat Müziği, %11'i arabesk müzik ve %24'ü Türk Pop Müziği'dir. Batı müziği ve klasik müziğe ise rastlanmamıştır. Yine aynı programda 15 tane müzikli görüntü belirlenmiştir. Bunlar, eşit oranlarda, bölge illerine, ilçelerine ilişkin görüntü, diğer illere, ilçelere ilişkin görüntü, bölgede gerçekleşen etkinliklere ilişkin görüntü ve diğer illerde gerçekleşen etkinliklere ilişkin görüntülerden oluşmaktadır.

GAP'a Bakış programında ise özellikle son programlarda müzik pek görülmezken daha çok ilk çekilen programlara ait olan 4 Türk Halk Müziği, 1 Türk Sanat Müziği, 1 Türk Pop Müziği ve iki halkoyunları gösterisi görülmüştür. Röportajlar yapılmadan önce genellikle müzik eşliğinde röportajların yapıldığı çevrenin görüntülenmesi programın bir tarzı olduğu için müzikli görüntülerin sayısı fazladır. Bunların 20 tanesi bölge illerine, ilçelerine ilişkin, bir tanesi bölgedeki olaylara ilişkin iken biri bölge dışında gerçekleşen bir etkinliğe ilişkin ve biri de yurtdışına ilişkindir.

GAP TV'de yayınlanan tüm programlara ve analiz edilen birimlerin yer aldığı programlara ilişkin bu genel bilgiyi verdikten sonra şimdi diğer bulguların yer aldığı tablolara geçebiliriz.

ya da aktüel içerikli haberler bağlamında sözedildiği görülmektedir. Elimizdeki programlarda yerel gazeteler Kars'da, Malatya'da ve Karadeniz Bölgesi'ndeki il ve ilçelerde yayınlanan gazetelerden seçilmiş, GAP TV'nin 'bölge'sine giren il ve ilçelerde yayınlanan herhangi bir yerel gazete yer almamıştır. Bir programda ortalama 8 haberin özetlendiği bu bölümde çoğunluğu oluşturan İstanbul basını gazetelerden verilen haberleri ise konularına göre şöyle sınıflandırabiliriz. Bu haberlerin hemen hemen yarısı aktüel diyebileceğimiz haberlerden oluşmaktadır: Güzellik öğütleri, yararlı bitkiler, spor, tipta görülen mucizevi olaylar... gibi. Haberlerin dörtte biri dış politika olarak belirlenirken bunlar ABD, Kıbrıs, Bulgaristan, Almanya, Bosna-Hersek ve Azerbaycan'a ilişkindir. Haberlerin diğer dörtte biri ise Güneydoğu'daki olaylar ve PKK konusundadır: Güneydoğu Gazileri Kampanyası, PKK'nın teslim olmasına ilişkin çağrı, Mehmetçiğin kampları bombalaması, PKK'nın toplu mezarları... gibi.

2. "Gide Gide GAP Programı"na İlişkin Tablolar

Röportajın Gerçekleştirildiği Yer

Stüdyoda	Güneydoğu Anadolu Bölgesinde	Diğer illerde	Diğer	Kodlanamıyor
54 %80.6	2 %3	9 %13.4	1 %1.5	1 %1.5

TABLO:1

Gide Gide GAP programındaki röportajların büyük bölümü (54 birim, %80.6) stüdyoda gerçekleşirken Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde gerçekleşen röportajların oranı %3'le (2 birim) sınırlı kalmıştır. Diğer illerde gerçekleşen röportajların oranının %13.4'ü bulunduğu düşünüldüğünde bu programın en azından mekansal olarak bölgeyi yeterince dikkate almadığını söylemek mümkün.

Röportaj Yapılan Kişiler

Uzman	Hükümet yetkilisi/ kamu görevlisi	Dernek/ vakıf temsilcisi	Sanatçı	Halktan kişi	Diğer
24 %35.8	21 %31.3	11 %16.4	8 %11.9	1 %1.5	2 %3

TABLO:2

Programda röportaj yapılan kişiler ve konuklarda en büyük payı %35.8'le(24 kişi) uzmanlar ve %31.3'le (21 kişi) hükümet

yetkilileri ve kamu görevlileri oluşturmaktadır. Bunu %16.4'le (11 kişi) dernek ve vakıf temsilcileri, %11.9'la (8 kişi) sanatçılar izlerken, incelenen programlardaki halktan kişilerin oranı sadece %1.5 (1 kişi) olarak belirlenmiştir.

Bölgeye İlişkin Sorunun Ele Alınması

Bölgenin sorunu işleniyor	Bölgenin sorunu işlenmiyor
4 %6	63 %94

TABLO:3

Birimlerin %6'sında bölgeye ilişkin sorunlar işlenirken %94'ünde işlenmemektedir. Bölgesel sorunların işlenmesinde görülen bu düşük oran, yayınların bölgesel olma amacıyla çelişmektedir. Bölgenin sorunları sadece 4 birimde ele alındığından bu sorunun nasıl isimlendirildiği, kaynağının ne olarak saptandığı, sorun için gerçekleştirilen ya da öngörülen çözümün boyutunun ne olduğu gibi sorulara ilişkin tablolar anlamlı bir veriye ulaşamadığı görülerek burada ele alınmamıştır.

Ekonomik Konuların Ele Alınması

İşlenen konular	Görülüyor	Görülüyor
Genel Ekonomik konular	5 %7.5	62 %92.5
Bölgeye ilişkin ekonomik konular	3 %60	2 %40
Bölgedeki işsizlik sorunu	—	5 %100

TABLO:4

Birimlerde ekonomik konular %7.5 oranında bulunurken bölgeye ilişkin ekonomik konular genel ekonomik konuların %60'ını

(3 birim) oluşturmaktadır. Burada asıl dikkat edilmesi gereken husus, hem MGK kararlarında, hem de TRT Genel Yayın Planı'nda ilke düzeyinde ele alınan bir konu olmasına karşın, birimlerde bölgedeki işsizlik sorununa hiç değinilmemiş olmasıdır.

Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP)'nin Ele Alınması

İşlenen konular	Görülüyor	Görülüyor
GAP konusu	3 %4.5	64 %95.5
GAP'ın bölgeyle bağlantısının kurulması	1 %33.3	2 %66.7
GAP'ın toplumsal yönünün vurgulanması	1 %33.4	2 %66.7

TABLO:5

Adı GAP TV olan bir kanalda "Gide Gide GAP" adıyla yayınlanan bir programda Güneydoğu Anadolu Projesi'nden sadece %4.5 (3 birim) oranında sözedilmesi, birimlerin %95.5'inde GAP'a hiç değinilmemesi Gide Gide GAP programı özelinde GAP TV'nin kimliğini sorgulamayı gerektirmektedir. Oranlar çok düşük olduğu için yüzdeyle ifade etmek pek anlamlı olmamakla birlikte, GAP'a değinen 3 birimden 2'sinin de GAP'ı bölgeyle bağlantısını kurmadan genel boyutlarıyla ele aldığı ve projenin bölge insanının yaşamında yaratacağı öngörülen değişikliklere değinmediği söylenebilir.

Tarım/hayvancılık Konusunun Ele Alınması

İşlenen konular	Görülüyor	Görülüyor
Tarım/hayvancılık konusu	7 %10.4	60 %89.6
Bölgedeki uygulamalar	—	7 %100
Çiftçilere yönelik eğitici bilgiler	—	7 %100

TABLO:6

Tarım/hayvancılık konusundan %10.4 (7 birim) oranında sözedilirken, bu genel ve soyut düzeyde kalıp ne bölgedeki uygulamalar hakkında bilgi verilmiş, ne de birimlerde çiftçilere yönelik eğitici bilgiler yer almıştır (tablo:6).

Sağlık Konusunun Ele Alınması

İşlenen konular	Görülüyor	Görülüyor
Sağlık konusu	9 %13.4	58 %86.6
Bölgedeki yaygın hastalıklar	—	9 %100
Bu hastalıklardan korunma yolları	—	9 %100
Sağlık konusunda yanlış inanışlar	—	9 %100
Aile planlaması	1 %11.1	8 %88.9
Ana-çocuk sağlığı	2 %22.2	7 %77.8

TABLO:7

Sağlık konusuna değinen 9 birimde (tablo:7) genel olarak sağlık sorunlarından sözedilmiş (örneğin zayıflama ve diyet, fobiler gibi) yine TRT Genel Yayın Planı'nda ilke ve hedefler düzeyinde yer alan 'bölgedeki yaygın hastalıklar konusunda bilgi verilmesi', bu 'hastalıklardan korunma yollarının anlatılması' ve 'sağlık konusunda yanlış inanışların ele alınması' konuları hiç işlenmemiş, aile planlaması hakkında bir birimde bilgi verilirken, ana çocuk sağlığı konusunda iki birimde bilgi verilmiştir.

Eğitim Konusunun Ele Alınması

İşlenen konular	Görülüyor	Görülüyor
Eğitim konusu	6 %9	61 %91
Bölgedeki eğitim	1 %16.7	5 %83.3

Kız çocuklarının eğitilmesinin vurgulanması	—	6 %100
---	---	-----------

TABLO: 8

Genel olarak eğitimden sözedeki 6 birim (%9) bulunurken, bu birimlerin birinde bölgedeki eğitime değinilmiştir. Okul öncesi çocukların kreş eğitimi , Kıbrıs'taki üniversiteler gibi konuların ele alındığı birimlerde, bu konuların yanında bölgeye ilişkin eğitim konularının da ele alınması beklenmektedir. Eğitimde cinsiyet ayrımcılığının önüne geçilmesi için programlarda bilgiler verilmesi ise yine TRT ilkelerinden biri olduğu için ve bu ilkenin uygulanıp uygulanmadığını görebilmek için araştırılan bir konuydu, ancak diğerlerinde olduğu gibi buna değinen herhangi bir birime rastlanmamıştır.

Dil/ Kültür/Tarih Konularının İşlenmesi

İşlenen konular	Görülüyor	Görülüyor
Dil/kültür/tarih	10 %14.9	57 %85.1
Türk dili/kültürü/ tarih konuları	10 %100	—
Kürt dili/kültürü/ tarih konuları	—	10 %100

TABLO:9

İşlenen tüm dil/kültür/tarih konularının (10 birim, %14.9) Türk dili/kültürü/tarihine ilişkin olduğu, bölgede yaşayan Kürtlerin dili/kültürleri/tarihlerinden hiç sözedilmediği görülmüştür. Dolayısıyla 'bölgede Kürt nüfusun yaşadığından sözedilip edilmediği', 'bölgedeki olaylardan sözedilip edilmediği', 'Kürt sorunundan sözedilip edilmediği' gibi sıradaki sorular zaten %100 oranında sözedilmediği görüldüğü için tabloya dökülmemiştir.

Birimlerde İşlenen Diğer Konular

Dış Politika	2 %6.1
Turizm	2 %6.1
Kent/çevre	4 %12.1
Din	5 %15.2
Spor	3 %9.1
Güzel Sanatlar	8 % 24.2
Hukuk	5 %15.2
Diğer	4 %12.1
TOPLAM	34

TABLO:10

Yukarıda ele alınan konulardan hiçbirine girmeyen birimlerin konularının neler olduğu yukarıdaki tabloda sıralanmıştır. Buna göre bu birimlerin büyük bölümü (8 birim, %24.2) güzel sanatlar konusundadır. Bu ise daha çok müzikle ilgilenen sanatçılarla yapılan sohbetlerden oluşmaktadır. Bundan sonraki sırayı hukuk ve din eşit oranlarda (%15.2) almaktadırlar. Ancak, şunu belirtmekte yarar var ki, dinle ilgili birimlerin hepsi Ramazan ayında kaydedilenlerdir, program özellikle iftar saatlerine geldiği için bu ayda, bir programda iki -üç kişi din sohbeti yapmak üzere çağrılıyorlardı, dolayısıyla aslında normal zamanlarda din konusu programda pek işlenmemektedir. "Diğer" olarak ifade edilen birimlerin biri trafik konusunda, geri kalanlar ise yeni Türk Cumhuriyetler konusundadır.

3. "GAP'a Bakış Programı'na İlişkin Tablolar

Röportajın Gerçekleştirildiği Yer

Stüdyoda	Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde	Diğer İllerde	Yurtdışı	Kodlanamıyor
1 %2.4	29 %70.7	3 %7.3	7 17.1 %	1 %2.4

TABLO:11

Gap'a Bakış programındaki röportajların çoğunun (%70.7) bölgede yapıldığı, bir kısmının yurtdışında (%17.1), çok azının ise diğer illerde (%7.3) ve stüdyoda (%2.4) gerçekleştirildiği bulgulanmıştır. Bundan da anlaşıldığı gibi bu programda en azından mekansal olarak bölge dikkate alınmaktadır. Analiz edilenlerden yurtdışındakilerin ise hepsinin Almanya'da geçtiği görülmüştür.

Röportaj Yapılan Kişiler

Uzman	Hükümet yetkilisi/kamu görevlisi	Dernek vakıf temsilcisi	Sanatçı	Halktan kişi	Diğer
4 %9.8	17 %41.5	1 %2.4	—	16 %39	3 %7.3

TABLO:12

Programlarda %41.5 (17 kişi) oranında hükümet yetkilileri ve kamu görevlileri yerilirken bunu %39 (16 kişi) oranında halktan kişi izlemiştir (tablo:12) . Şunu tekrar belirtmek gerekir ki, "GAP'a Bakış" programında aslında bu tabloda görüldüğü kadarıyla halktan kişiler yerilmektedir, ancak bu şekildeki görüşmelerin çoğu birkaç saniyeyle sınırlı kaldığı için gözönüne alınamamıştır. Bu anlamda eğer sayı bir ölçüt olsaydı, programda en fazla halktan kişilerin yer aldığı sonucuna ulaşılabilirdi. Bunu vurguladıktan sonra programda uzmanların oranının %9.8 olduğunu, sanatçıların ise görülmediğini söyleyebiliriz. 'Diğer' sözcüğüyle ifade edilen kümede ise Alman milletvekilleri ve Almanya'da yaşayan bir Türk gazeteci yerilmektedir.

Bölgeye İlişkin Sorunun Ele Alınması

Bölgeye ilişkin sorun ele alınıyor	24 %60
Bölgeye ilişkin sorun ele alınmıyor	16 %40
Sorun yalnızca isimlendiriliyor	5 %20.8
Hem isimlendiriliyor, hem de çözüm öneriliyor	19 %79.2

TABLO:13

Bölgeye ilişkin sorunu ele alması açısından programa bakıldığında birimlerin çoğunda (%60) bölgenin sorununun ele alındığını, %40'ında ise alınmadığını görmek mümkün. Ele alınan sorunlardan %20.8'i(5 birim) yalnızca 'böyle bir sorun vardır' diye

isimlendirilerek herhangi bir çözüm önerisinde bulunulmadan ele alınırken, %79.2'sinde (19 birim) isimlendirmekten öteye gidilerek ya soruna çözüm önerileri getirilmiş, ya da gerçekleştirilen çözümlerden sözedilmiştir.

Bölgeye İlişkin Sorunun İsimlendirilmesi ve Soruna Getirilen/Sorun İçin Öngörülen Çözümün Boyutu Arasındaki İlişki

Sorunun isimlendirilmesi/çözümün boyutu	Çözümün boyutu genel	Çözümün boyutu bölgesel	Çözümün boyutu kişisel
Sorun genel olarak isimlendiriliyor	1 % 50	1 % 50	---
Sorun bölgesel olarak isimlendiriliyor	2 % 16.7	3 % 25	7 %58.3
Sorun kişisel olarak isimlendiriliyor	---	---	6 %100

TABLO:14

Sorunun isimlendirilmesi ve önerilen ya da gerçekleştirilen çözümün boyutları arasındaki ilişkiye bakıldığında; sorunu genel (çoğunlukla 'ulusal' anlamında kullanılmakla birlikte 'her yerde görülebilen' anlamını da içermektedir) olarak isimlendiren birimlerin (2 birim) birinin çözümün boyutunu genel düzeyde, diğerinin ise bölgesel düzeyde öngördüğü tabloda görülmektedir. Ancak bu, oransal açıdan düşük olduğu için pek da anlamlı bir veri değildir. Öte yandan diğerleri sonucu anlamlı olarak niteleyebilmemize ve bu sonuca dayanarak yorum yapabilmemize olanak tanıyan bir orandadır. Tabloda da görüldüğü gibi kişisel olarak (bireylere ait, bireylere için) isimlendirilen sorunların hepsinde çözümün boyutu kişisel olarak belirlenmiştir. Asıl önemli olan kişisel çözüm boyutunun bölgesel olarak isimlendirilen sorunlardaki oranının yüksekliği (%58.3). Bunlardan yalnızca %25'i sorunun çözümünü bölgesel ölçekte öngörürken, %16.7'si genel ölçekte

öngörmüştür. Buradan da anlaşıldığı gibi programda genel ya da bölgesel sorunlar bağlamından uzaklaştırılıp sorunların çözümü tek tek bireyler boyutunda gerçekleştirilmekte ya da bu boyutta önerilmektedir.

Bölgesel Sorunun Kaynağı ve Gerçekleştirilen/Öngörülen Çözümün Boyutu Arasındaki İlişki

Bölgesel sorunun kaynağı/çözümün boyutu	Çözümün boyutu genel	Çözümün boyutu bölgesel	Çözümün boyutu kişisel
Devlet hizmetleri eksikliği	1 %11.1	2 %22.2	6 %66.7
Özelleştirme yatırımlarının eksikliği	—	1 %100	—
Bölgenin feodal yapısı	—	—	2 %100
PKK	1 %50	—	1 %50
Hem devlet hizmetlerinin eksikliği, hem de feodal yapı	—	1 %100	—

TABLO:15

Yukarıda görülen çözümün boyutları açısından sorunun kaynağına bakıldığında oranların küçük olması nedeniyle herhangi bir genelleme ve yorum yapılması mümkün olmamakla birlikte sorunun kaynağının büyük ölçüde yol, su, elektrik gibi devlet hizmetlerinin eksikliğine bağlandığını göstermesi açısından bu tablo anlamlıdır. Sorunun diğer kaynağı olan bölgenin feodal yapısı unsuru ise tamamıyla kişisel boyutta çözülebilecek bir sorun olarak görülmüş, genel ya da bölgesel boyutta ele alınmamıştır. Bir birimde hem devlet hizmetlerinin eksikliği, hem de feodal yapı olarak tanımlanan sorunun kaynağı, bir birimde özel sektör yatırımlarının yetersizliği, iki birimde ise PKK'nın varlığı olarak belirlenmiştir.

Tablodan da büyük oranda anlaşılacağı gibi GAP'a Bakış programında sorunun kaynağı devlet hizmetlerinin eksikliği olduğunda bile sorun kişisel (%66.7), genellikle orada yaşayan vatandaşların ve belediye başkanları özelinde yerel yönetimlerin bu hizmetleri talep etmede gerekli yolları tüketmediği zaman ortaya çıkan bir sorun olarak ele alınmakta ya da bu kişiler çaba gösterdiğinde, gereklerini yerine getirdiğinde devlet hizmetlerinin aksamadan işleyeceğinden hareketle çözümü bireysel düzlemde gerçekleşecek bir sorun olarak tanımlanmaktadır.

Ekonomik Konuların Ele Alınması

İşlenen konular	Görülüyor	Görülüyor
	11	28
Ekonomik konular	%30	%70
Bölgeye ilişkin ekonomik konular	11	—
	%100	
Bölgedeki işsizlik	2	9
	%18.2	%81.8

TABLO:16

Ekonomik konular birimlerin %70'inde ele alınan bir konu olmamakta, bununla birlikte ele alınan 11 birimde de bölgeye ilişkin ekonomik konular görülmektedir. Bölgedeki işsizlik sorununun işlenmesi sözkonusu birimlerin %81.8'inde görülmemekte, %18.2'sinde görülmektedir.

Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP)'nin Ele Alınması

İşlenen konular	Görülüyor	Görülüyor
	4	28
GAP konusu	%9.8	%90.2
GAP'ın bölgeyle bağlantısının kurulması	—	4
		%100
GAP'ın toplumsal yönünün vurgulanması	—	4
		%100

TABLO:17

Güneydoğu Anadolu Projesi'nden birimlerin %90.2'si hiç sözetmezken, projeye değinen birimlerin oranı %9.8'le (4 birim) sınırlı kalmıştır. Bu dört birimin hiçbiri de projenin bölgeyle bağlantısını kurmamış ve toplumsal yönünü somut olarak ele almamıştır.

Tarım/hayvancılık Konusunun Ele Alınması

İşlenen konular	Görülüyor	Görülüyor
Tarım/ hayvancılık	6 %14.6	35 %85.4
Bölgedeki uygulamalar	5 %83.3	1 %16.7
Çiftçilere yönelik eğitici bilgiler	—	6 %100

TABLO:18

Tarım/hayvancılık konusu birimlerin %14.6'sında (6 birim) ele alınmış, %85.4'ünde ele alınmamıştır. Tarım/hayvancılıktan sözeden birimlerin çoğu (%83.3, 5 birim) bölgedeki uygulamalar hakkında bilgi vermiş, ancak birimlerin hiçbirinde çiftçilere yönelik herhangi eğitici ve yol gösterici bir bilgiye rastlanmamıştır.

Sağlık Konusunun Ele Alınması

İşlenen konular	Görülüyor	Görülüyor
Sağlık konusu	11 %26.8	30 %73.2
Bölgedeki yaygın hastalıklar	1 %9.1	10 %90.9
Hastalıklardan korunma yolları	1 %9.1	10 %90.9
Sağlık konusunda yanlış inanışlar	1 %9.1	10 %90.9
Aile planlaması	4 %36.4	7 %63.6
Ana-çocuk sağlığı	4 %36.4	7 %63.6

TABLO:19

Sağlık konusu birimlerin %26.8'inde (11 birim) görülmekte, bölgedeki yaygın hastalıklar ve korunma yolları ile sağlık konusundaki yanlış inanışlar konuları eşit oranlarda (%9.1, 1 birim), aile planlaması ile ana-çocuk sağlığı konuları ise yine eşit oranlarda (%36.4,4 birim) görülmektedir.

Eğitim Konusunun Ele Alınması

İşlenen konular	Görülüyor	Görülüyor
Eğitim konusu	5 %12.2	36 %87.8
Bölgedeki eğitim	5 %100	—
Kız çocuklarının eğitilmesinin vurgulanması	—	5 %100

TABLO:20

Eğitim konusundaki birimlerin hepsi (5 birim, %36) bölgedeki eğitim konusuna değinirken bunların hiçbirinde eğitimde cinsiyet ayrımcılığı işlenmemiştir.

Dil/ Kültür/Tarih Konularının İşlenmesi

İşlenen konular	Görülüyor	Görülüyor
Dil/kültür/tarih konusu	3 %7.3	38 %92.7
Türk dili/kültürü/tarihi	3 %100	—
Kürt dili/kültürü/tarihi	—	3 %100

TABLO:21

İşlenen dil/kültür/tarih konularının hepsi (3 birim, %7.3) Türk dili/kültürü/tarihine ilişkin olup Kürt dili/kültürü/tarihinden sözedilmemektedir.

Bölgedeki Olayların Ele Alınması

Bölgedeki olaylar işleniyor	3 %7.3
Bölgedeki olaylar işlenmiyor	38 %92.7

TABLO:22

Bölgedeki olaylar birimlerin 3'ünde(%7.3) işlenmekte %92.7'sinde(38 birim) işlenmemektedir. Bölgedeki olaylar hakkında görüş bildirenlerin hepsi sivil yetkililerdir.

Bölgede Kürt nüfusun yaşadığından ve Kürt sorunundan ise hiçbir birimde sözedilmediği için bu 'sorunun dile getiriliş tarzı' kodlanmamış ve diğerleri %100 oranında 'Görülüyor' seçeneğiyle kodlandığı için tabloyla ifade edilmesine gerek duyulmamıştır. ⁸⁸

D. BULGULARIN DEĞERLENDİRİLMESİ:

Analiz edilen iki programa ilişkin bulgular birbirleriyle karşılaştırıldığında GAP TV'ye genellenebilecek şu noktalar ortaya çıkmaktadır:

Gide Gide GAP programı, mekansal olarak bile bölgeyi temsil etmekten uzak bir programken, GAP'a Bakış programının büyük kısmı bölgede gerçekleştirilmektedir. Gide Gide GAP programında en çok hükümet yetkilileri ve kamu görevlileri yerilirken, diğer

⁸⁸Birimlerde işlenen diğer konuların sadece biri hazırlanan sınıflandırmaya girmiştir. O da turizm konusundadır. Diğer 11 birimin (%91.7) dördü özel yaşantılarla ilgili olarak yapılan görüşmelerden (Köyünde düşerek yaralanan ve Ünal Erkan'ın emriyle helikopterle hastaneye getirilip tedavisi yaptırılan bir köylüyle görüşme, Erzincan depreminde enkaz altından sağ olarak kurtulan Nurcan Hemşire ile görüşme ve Güneydoğu'da çıkan çatışma sonucu bacağı kesilen erlerle yapılan görüşmeler), geri kalanı ise Almanya'daki Türk düşmanlığı ve oluşturulan Türk çeteleriyle ilgili yapılan görüşmelerden oluşmaktadır.

programda halktan kişilerin oranı hükümet yetkilileri ve kamu görevlilerinin oranına yakındır. Yine Gide Gide GAP programında bölgeye ilişkin sorun hemen hiç görülmemekte, GAP'a Bakış programında ise bölgeye ilişkin sorunlar ağırlıkla ele alınmakta ve bu sorunların çoğu yalnızca isimlendirilmekle kalınmayarak soruna çözüm önerileri getirilmekte ya da gerçekleştirilen çözümler gösterilmektedir. Ancak çözümlerin boyutuna bakıldığında; bölgesel sorunların (devlet hizmetlerinin eksikliğinden kaynaklandığı belirtilenler dahil) bölgeselliğinden uzaklaştırılarak, ulusal bir boyuta da yerleştirilmeyerek bireylere ait sorunlar olarak tanımlandığı görülmektedir.

GAP TV'nin varlığının nedeni olan Güneydoğu Anadolu Projesi'nden her iki programda da çok az sözedilmesi, üstelik sözedilenlerde de genellikle projenin bölgeyle bağlantısının kurulmaması, GAP'ın bölge insanının gündelik yaşamına getireceği değişikliklere yerverilmeden soyut ve kuramsal bilgiler düzeyinde ele alınması ise dikkat çekicidir.

Sağlık konusu; bir bölgeyi kalkındırma amacıyla yayın yapan bu televizyon kanalında ağırlıkla ele alınması gereken bir konu olmakla birlikte, özellikle Gide Gide GAP programında, yeterince ele alınmamış, TRT'nin Genel Yayın Planı'nda ilkeler olarak belirlendiği halde, bölgedeki yaygın hastalıklar konusunda bilgi verilmemiş, bu hastalıklardan korunma yolları anlatılmamış ve sağlık konusundaki yanlış inanışlar hiç işlenmemiştir. Az gelişmiş olarak tanımlanan ve yapılacak yayınlarla az gelişmişliğinin giderilmesine çalışılacağı belirtilen bölgeye sağlık sorunları özelinde dahi değinilmemesi yayınların öngörüldüğü gibi modernleştirici bir içeriğinin olmadığını en bariz göstergesidir. Aile planlaması ve ana-çocuk

sağlığı konuları ise programlarda farklı oranlarda işlenmesine karşın, ikisinde de yetersiz kalmıştır.

Eğitim konusu ise, bölgedeki okulların maddi yetersizlikleri boyutuyla GAP'a Bakış programında işlenmiş, diğer programda ise genel eğitim konularından sözedilerek bölgedeki eğitime yeterince değinilmemiştir. Zaten bu programda sadece Ramazan ayında hergün, konuşma sırasında -konuşmayı da keserek- sunucunun Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ndeki illerin iftar saatlerini açıklaması dışında yayınlarda bölgesel bir hava görülmemiştir.

İki programda da dil/kültür/tarih olarak kavramlaştırdığımız kültür konusundaki birimlerin hepsi Türk kültürüne ilişkin olup herhangi bir biçimde Kürt kültüründen sözedilmemiştir. Mart ayında Nevruz Bayramı'yla ilgili uzman ve hükümet yetkililerinin görüşlerini bildirdiği her iki programda da Nevruz'dan 'Türk bayramı', 'Ergenekon'dan çıkış', 'yeni yılın başı', 'bahar bayramı', 'barışın ve hoşgörünün, dostluğun günü' olarak 'hep Türkiye'de kutlanır', 'kendi anlamına uygun kutlanmalı', ' başkalarını tedirgin etmeden, kimseyi rahatsız etmeden dilediği gibi kutlamalı' bağlamlarında sözedilmiştir. Nevruz'un gerçekten bir Türk bayramı olup olmadığı tartışması bir yana bırakılarak, Nevruz'un Türk bayramı olması durumunda dahi buna son bir yılda sahip çıkılması bir tür muhalif olanın resmileştirilmesi/evcilleştirilmesi, böylece sapkınlığından kurtarılmasının örneği olmakla ve programlarda buna ilişkin pek çok örnek bulunmakla birlikte daha geniş yorumlar yapabilmek için semiyolojik düzeyde analiz yapılması gerekmektedir.

İçerik analizinden çıkarılan bulgulara dayanarak bu konuda söyleyebileceklerimiz ise şunlardan ibarettir: Özellikle Türk kültürü ile ilgili programlarda Türkiye'de ortak kültüre, dile sahip bir ulus

yaşadığından sözedilse de hiçbir bağlamda 'Kürt' sözü geçmemektedir, bölgede Kürt nüfusun yaşadığından , Kürt sorunundan hiç sözedilmemektedir. Sadece söylenen sözlerin değil, hiç söylenmeyenlerin de bir anlamı olduğu düşünüldüğünde programlarda açıkça Kürt halkının yoksayıldığı söylenebilir.

Sonuç olarak; GAP TV'nin modernleştirici öğeleri içermediğini, bölgesel bir kanal olmanın gereklerini yerine getirmediğini ve çoğulcu değil, asimilasyonist bir içeriğe sahip olduğunu söyleyebiliriz.

SONUÇ

Bu çalışmada; GAP Televizyonu yayınları, programların içerik analizlerinden ortaya çıkan bulguların da yardımıyla incelenmeye çalışılmıştır. GAP TV'nin kalkındırma, geliştirme ve ulusal birliği sağlama amaçlarıyla yayın yapmasından hareketle kitle iletişim araçlarının modernleşme sürecinde kullanılması konusu işlenmiştir. Teorik olarak, modernleşme sürecinde kitle iletişim araçları, özellikle televizyon gelişmeye, ekonomik ve toplumsal değişime katkıda bulunur. Gelişme doğrultusunda izleyiciyi harekete geçirir, sağlık, çiftçilik gibi belirli konularda izleyiciye bilgiler verir. Ancak bunun gerçekleştirilebilmesi için programların yayın yapılan izleyiciye yakın olması, onun kültürüne yervermesi gerekmektedir. Kitle iletişim araçları, gelişmeye katkıda bulunmaktan başka, ulusal entegrasyonu sağlamak için ulusa ait olma duygusunun gelişmesine de katkıda bulunarak modernleşmeye hizmet eder. Bu süreçte çoğunlukla etnik grupların farklılığı tanınmaz, tüm farklı unsurlar ulusal toplum içinde eritilir, ortak özellikler benimsetilmeye çalışılır.

GAP TV yayınları bu bağlamda değerlendirildiğinde şu noktalar tesbit edilebilir: GAP TV yayınları ciddi ve planlı bir çalışmaya dayanarak yapılmamakta, programlarda TRT tarafından öngörülen, ' yöre halkında kalkınma duygusunun yaratılması', ' yeni uygulamalarla ortaya çıkacak değişimler konusunda bilgi verilmesi' gibi ifadelerle TRT Genel Yayın Planı'nda somutlaşan modernleştirici hedefler gerçekleşmemektedir. En başta programların çoğunun arşivden ya da diğer kanallarda -çoğunlukla bir hafta arayla- yayınlanmakta olan programlardan oluşması, müzik programları

dışında GAP TV'nin kendi gerçekleştirdiği programların az olması yayınların bölgesel bir televizyon kanalından çok ulusal bir televizyon kanalındaki yayınlara benzemesine yol açmıştır. Eğitim-kültür programlarının azlığı, varolan eğitim-kültür programlarında ise modernleştirici öğelerin pek bulunmaması, programlarda GAP TV'nin yayına başlamasının nedeni olan Güneydoğu Anadolu Projesi'nin yaratacağı değişimin anlatılarak, halkın bu değişime hazırlanması ve bu yönde özelemler uyandırılması bir yana projenin yeterince işlenmemesi bile modernleştirme amacıyla yayın yapmakta olan GAP TV'nin bunu gerçekleştirmekten uzakta olduğunu göstermektedir.

Kitle iletişim araçlarının tek başına modernleşme sürecini gerçekleştirecek kadar etkili olmadığı, bunun için toplumun ekonomik ve sosyal yapısına dönük gelişme politikalarının olması ve halkın değişimi istemesi gerektiği bilinmektedir. Bunlar da sağlandıktan sonra, belirli bir izleyici grubuna yönelik olarak modernleşme yönünde yayın yapan kitle iletişim aracının amaçlananı gerçekleştirebilmesi için o izleyici kitlesinin kültürünü tanınması ve yayınlarında bu kültüre yervermesi, modernleşme sürecinin başarılı olması için gerekli olduğu halde GAP TV'de bu yapılmamıştır. GAP TV yayın yaptığı bölgenin özelliklerini dikkate almamış, bölgesel bir televizyon kanalından beklenen bilgi verme ve bölgesel kültürü ifade etme gibi işlevleri yerine getirememiştir. Yayınına başladığı ilk günlerde özellikle çocuklara düzgün Türkçe öğretmek amacıyla okuma-yazma programlarına yer veren GAP TV böylece TRT ilkelerinde de vurgulanan ulusal entegrasyona katkıda bulunarak modernleşmenin diğer işlevini yerine getirmeye çalışmış, ama bunu yaparken bölgenin kültürünü dikkate almamıştır. İçerik analizi bulgularında da görüldüğü gibi programlarda bölgesel sorunlar

yeterince ele alınmamış, bölgesel sorunların işlendiği ve nedeninin açıklandığı nadir durumlarda ise sorunun kaynağı çoğunlukla yol, su, elektrik gibi devlet hizmetlerinin eksikliği, bölgede özel sektör yatırımlarının olmaması ve bölgenin feodal yapısı ile ilişkilendirilmiş, sorunlar genellikle ekonomik olarak tanımlanmıştır. Bölgede yaşanan çatışmalara ve "Kürt Sorunu"na değinilmemiş, Kürt sözcüğü telaffuz bile edilmemiştir. Bölgenin nüfusunda önemli bir sayıyı oluşturan Kürt halkının hiçbir şekilde GAP TV'de temsil edilmediği düşünüldüğünde GAP TV'nin içeriğinde temsili çeşitlilik olmadığı, yani yayınların içeriğinin bölgedeki halkın çeşitlilik yapısına tekabül etmediği söylenebilir. Halbuki bu demokratik kitle iletişim sisteminin esasıdır.

Bunu vurguladıktan sonra GAP TV'yi daha geniş bir çerçevede kapsamında kitle iletişim sistemleri içine yerleştirerek değerlendirdiğimizde şunları söylemek mümkün:

Bir kitle iletişim sisteminin demokratik olarak nitelendirilebilmesi için kitle iletişim araçlarının toplumun tüm kültür, düşünce ve toplumsal koşullardaki çeşitliliği yansıtması gerekmektedir. Bu her farklı sesin, farklı kültürel kimliklerin kendi kitle iletişim aracına sahip olmasıyla mümkün olabildiği gibi (dışsal çeşitlilik) bir kitle iletişim aracında tüm farklılıkların temsil edilebilmesiyle (içsel çeşitlilik) de olabilir. Artık toplumun çeşitliliği ile medya metinlerinin içeriği ne kadar çok birbirine tekabül ediyorsa sistem o kadar demokratik olarak tanımlanmaktadır. Etnik grup olmanın objektif ve subjektif boyutlarını barındıran Kürtler çerçevesinde ve yayıncılık özelinde düşünüldüğünde ise Kürtler kendi radyo-televizyon kanallarına sahip olmadığı, bu anlamda Türkiye'de kitle iletişim sisteminin dışsal çeşitlilik unsuru

bulunmadığı, öte yandan yoğun olarak yaşadıkları bölgeye yapılan yayında da hiç temsil edilmedikleri için GAP TV özelinde içsel çeşitliliğin de olmadığı söylenebilir. Genel siyasal sistem açısından bakıldığında; Türkiye'de devlet politikalarının Kürtlerin kimliklerini yaşayabilmelerine olanak tanıyacak şekilde düzenlenmediğini, kültürel çoğulculuk politikaları izlenmediğini, kitle iletişim açısından bakıldığında da çeşitlilik, çoğulculuk ve temsiliyet düzlemlerinde varolabilen demokratik kitle iletişim sisteminin Türkiye'de varolmadığını, GAP TV'nin ise bunun somut bir örneği olduğunu söyleyebiliriz.

EKLER

Kaynakça

Summary

İçerik Analizi Yönergesi

KAYNAKÇA

- AKARSU, BEDİA, **Wilhelm von Humboldt'da Dil-Kültür Bağlantısı**,
Remzi yay., İstanbul, 1984
- AKÇAM, Taner, **Türk Ulusal Kimliği ve Ermeni Sorunu**, İletişim,
İstanbul, 1992
- ALBA, Richard D., **Ethnic Identity**, Yale University, 1990
- ALLEN, Irwing Lewis, "Social Integration as an Organizing Principle",
George Gerbner, **Mass Media Policies in Changing Cultures**,
John Wiley & Sons, Canada, 1977, s. 235-251
- ANDERSON, Benedict, **Imagined Communities**, Verso, London, 1991,
2.bs.
- APTE, Mahadeu L., "Multilingualism in India and its Sociopolitical
Implications: An Overview", William B.O'Barr, Jean
F.O'Barr(ed) , **Language and Politics**, Mouton&Co.pub.,
Mouton, 1976
- ARNASON, Joann P., "Nationalism, Globalization and Modernity",
Theory, Culture & Society, vol.7, no.2-3, 1990, s.207-237
- AYALON, Hanna, RAFAEL, Eliezer Ben, SHAROT, Stephan, "The
Impact of Stratification: Assimilation or Ethnic Solidarity",
Research in Social Stratification and Mobility, vol.7, JAI
Press inc., 1988, s. 305-326
- AZİZ, Aysel, **Radyo ve Televizyona Giriş**, A.Ü.S.B.F.yay. , Ankara, 1981,
2.bs.

- BARLOW, William, "Community Radio in the U.S.:The Struggle for a Democratic Medium", **Media, Culture and Society**, vol.10,no.1 1988 , s.81-105
- BASH, Harry H., **Sociology, Race and Ethnicity**, Gordon and Breach pub., NY, 1979
- BEETHAM, David, "The Future of the Nation-state", Gregor McLennan, David Held, Stuart Hall (ed), **The Idea of the Modern State**, Open University Press, Milton Keynes, 1987,2.bs., s.208-223
- BERRIGAN, Frances J., (ed) **Access:Some Western Models of Community Media**, Unesco, Paris, 1977
- BERRY, Brewton, **Race and Ethnic Relations**, Houghton Millon, Boston, 1965, 3.bs.
- BIERSTEDT, Robert, **The Social Order**, Mc Graw Hill, NY, 1963, 2.bs.
- BIRCH, Anthony H., **Nationalism and National Integration**, Unwin Hyman ltd., London, 1989
- BORA, Tanıl, "Milliyetçilik 'mikro' mu, 'makro' mu ?", **Birikim**, no.45/46, 1992, s.17-24
- BRASS, Paul R., (ed), "Ethnic Groups and State", Paul R. Brass, **Ethnic Groups and State**, Barnes & Noble, New Jersey, 1985, s.1-56
- BRETON, Raymond, ISAJIV, Wsevolod W., KALBACH, Warren E., REITZ, Jeffrey G., **Ethnic Identity and Equality**, University of Toronto Press, London, 1990

- BROWNE, Donald R., "Finding a Basque Radio Voice: The French Experience", **Inter Media**, vol. 18, no.3, 1990, s.39-43
- BULMER, Martin, "Race and Ethnicity", Robert G. Burgess (ed), **Key Variables in Social Investigation**, Routledge & Kegan Paul, London, 1986, s. 54-76
- CHAPINSKI, Benjamin, "Ethnics and Their Media: A Specific Documentation of Polonia in the United States", **Gazette**, vol. 25, no.2-4, 1979, s.87-95
- CHEN, Ling, "Culture, Politics, Communication and Development: A Tentative Study on the Case of China", **Gazette**, vol.58, no.1, 1991, s.1-16
- COBBAN, Alfred, **National Self-Determination**, The University of Chicago Press, Chicago, 1951, 2.bs.
- CONNOR, Walker, "Nation Building or Nation Destroying", **World Politics**, vol.24, no.3, 1972, s.320-355
- CORMACK, Mike, "Problems of Minority Language Broadcasting: Gaelic in Scotland", **European Journal of Communication**, vol.8, 1993, s.101-107
- CSEPELI, Gyorgy, "Competing Patterns of National Identity in Post-communist Hungary", **Media, Culture & Society**, vol.13, no.3, 1991, s. 325-341
- CUTLER, Frances, "Political Conferences to Polar Bear Hunting for Canada's Northern Third", **Inter Media**, vol.20, no.6, 1992, s.39-40

- ÇAKIR, Ruşen, "İslamcıların Gündemini de PKK Belirliyor", **Birikim**, no.33, 1992, s.27-32
- DEVALLE, Susanne B.C., "Discourses of Ethnicity: The Faces and the Masks", Michael C. Howard, Susanne B.C. Devalle(ed), **Ethnicity and Nation-Building in the Pacific**, The United Nations University, Tokyo, 1989, s.50-73
- DRIEDGER, Leo, **The Ethnic Factor**, Mc Graw -Hill Ryerson ltd, Canada, 1989
- ERIKSEN, Thomas Hylland, "Ethnicity versus Nationalism", **Journal of Peace Research**, vol.28, no.3, 1991, s.263-279
- ETZIONI, Amitai, "On the Places of Virtues in a Pluralistic Democracy", **American Behavioral Scientist**, vol.35,no.4/5, 1992, s.530-540
- FABER, Ronald J., O'GUINN, Thomas C.J., "Diversity in the Ethnic Media Audience: A Study of Spanish Language Broadcast Preference in the U.S." **International Journal of Intercultural Relations**, vol.10, no.3, 1986, s.347-359
- FAIR, J. Ellen "29 Years of Theory and Research on Media and Development: The Dominant Paradigm Impact", **Gazette**, vol.48, no.2, 1989, s.129-150
- FISHMAN, Joshua A. , **Language and Ethnicity in Minority Sociolinguistic Perspective**, Multilingual matters ltd., Clevedon, 1989

- GEISALHART, Karin, "Ethnic Press Adds Spice to Media Scene", **Migration**, no.76, Dec-Jan, (Department of Immigration Local Government and Ethnic Affairs) 1989-1990, s.10-11
- GELLNER, Ernest, **Uluslar ve Ulusçuluk**, çev. Büşra Ersanlı Behar, Günay Göksu Özdoğan, İnsan yay., İstanbul, 1992
- GLAZER, Nathan, **Ethnic Dilemmas**, Harvard University of Press, 1983
- GOLLNICK, Donna M., CEHINN, P., **Multicultural Education in a Pluralistic Society**, Charles E. Meill pub., Columbus, Ohio, 1986, 2.bs.
- GORDON, Milton M., **Assimilation in American Life**, Oxford University Press, NY, 1964
- GRABER, Doris, A., **Mass Media and American Politics**, Congressional Quarterly Press, Washington, 1984
- GUDYKUNST, W.B., SCHMİDT, Karen L., "Language and Ethnic Identity: An Overview and Prologue", William B. Gudykunst (ed), **Language and Ethnic Identity**, Multilingual matters ltd., Clevedon, 1988
- GÜVENİR, Murat, **Kitle İletişim Sistemleri Açısından Batı'da ve Türkiye'de Gazeteciliğin Gelişim Evreleri**, (yayınlanmamış doçentlik tezi), Ankara, 1991
- HEAD, Sydney W., STERLING, Christopher H. **Broadcasting in America**, Houghton Mifflin comp., Boston, 1987, 5.bs
- HECHTER, Michael, **Internal Colonialism**, University of California Press, Los Angeles, 1975

HOFFMAN-RIEM, Wolfgang, "National Identity and Cultural Values: Broadcasting Safeguards", **Journal of Broadcasting & Electronic Media**, vol.31, no.1, 1987, s.57-72

INTERNATIONAL ENCYCLOPEDIA OF SOCIAL SCIENCES, Mac Millan and Free Press. ,1968, USA

INTERNATIONAL ENCYCLOPEDIA OF COMMUNICATION, Oxford University Press, NY, 1989,

ISAACS, Harold R., "Basic Group Identity: The Idols of the Tribe", Nathan Glazer, Daniel P. Moynihan(ed.), **Ethnicity, Theory and Experience**, Harvard Univ.Press, Cambridge, 1975, s.29-53

JACKLIN, Phil, "Representative Diversity", **Journal of Communication**, vol28, no.2, 1978, s.85-89

JIOBU, Robert M., **Ethnicity & Assimilation**, State University of New York Press, NY, 1988

JORDAN, Wintrop D., "Some Thoughts on Ethnic Conflict" J. Boucher, P. Landis, K.A. Clark (ed), **Ethnic Conflict**, Sage, London, s. 317-324

KARTHIGESU, Ranggasamy, "Television as a Tool for Nation-Building in the Third World: A Post Colonial Pattern, Using Malaysia as a Case Study", Philip Drummand, Richard Patterson, **Television and Its Audience**, British Film Institute, London, 1988, s. 306-327

KATZ, Elihu & WEDELL George, **Broadcasting in the Third World, Promise and Performance**, The Mac Millan, London, 1978

_____ "Cultural Continuity and Change: The Role of the Media", K. Nordenstreng, H. Schiller (ed), **National Sovereignty and International Communication**, Ablex pub. , New Jersey, 1979, s.65-81

KEANE, John, **Medya ve Demokrasi**, çev. Haluk Şahin, Ayrıntı yay., İstanbul, 1992

KEDOURIE, Elie, **Nationalism**, Hutchinson University Press, London, 1961, 2.bs.

KIVIKURU, Ullamaija, "Communication in Transition", **Gazette**, vol.43, no.2, 1989, s.109-130

KLEIMAN , Howard "Content Diversity and the FCC's Minority and Gender Licensing Policies", **Journal of Broadcasting & Electronic Media**, vol.35, no.4, 1991, s.411-429

KLEINSTEUBER, Hans J.,SONNENBERG, U., "Beyond Public Service and Private Profit: An International Experience with Non-Commercial Local Radio", **European Journal of Communication**, vol.15,no.1, 1990, s.87-106

KOHN, Hans, **The İdea of Nationalism**, The Mac Millan, NY, 1944

KÖKER, Levent, **Modernleşme, Kemalizm ve Demokrasi**, İletişim yay., İstanbul, 1990

KRIPPENDORF, Klaus, **Content Analysis, An Introduction to Its Methodology**, Sage pub, Beverly Hills, 1980

LAÇİNER, Ömer, "Kürt Sorunu Nasıl Bir Misyon?", **Birikim**, no.25, Mayıs, 1991, s.3-7

LERNER, Daniel, **The Passing of Traditional Society**, The Free Press, London, 1958

_____ "Toward a Communication Theory of Modernization: A Set of Considerations", Lucian W. Pye, **Communication and Political Development**, Princeton University Press, New Jersey, 1963, s. 327-351

LICHTENBERG, Judith, "Foundations and Limits of Freedom of the Press", Judith Lichtenberg(ed), **Democracy and the Mass Media**, Cambridge University Press, NY, 1990, s.102-136

MALIK, Saroj, "Television and Rural India", **Media, Culture and Society**, vol.11, no.4, 1989, s.459-485

MAMAK, Alexander, **Colour, Culture & Conflict, A Study of Pluralism in Fiji**, Pergaman Press, Australia, 1978

MARDİN, Şerif, "Türk Tarih Yazımında Son Eğilimler", Şerif Mardin, **Türk Modernleşmesi**, İletişim yay., İstanbul, 1992,2.bs., s.291-297

MARGER, Martin, **Race and Ethnic Relations**, Wardsworth pub., California, 1991, 2.bs.

MC ALL, Christopher, **Class, Ethnicity and Social Inequality**, Mc Gill-Queen's Un.Press, Canada, 1990

MC CAIN, Thomas A., LOWE,G. Ferrell, "Localism in Western European Radio Broadcasting: Untangling the Wireless", **Journal of Communication**, vol.40, no.1, 1990, s.86-101

MC LEMORE, S.Dale, **Racial and Ethnic Relations in America**, Allyn and Bacon ltd, Massachusetts, 1983, 2.bs.

- MC QUAIL, Denis, **Mass Communication Theory**, Sage, London, 1983
- _____. **Media Performance, Mass Communication and Public Interest**, Sage, London, 1992
- MINISTRY OF INFORMATION AND BROADCASTING GOVERNMENT
IN INDIA, **India 90, A Reference Annual**, Yeni Delhi, 1990
- MORGAN, Michael, "Television and the Erosion of Regional Diversity", **Journal of Broadcasting & Electronic Media**, vol.30, no.2, 1986, s.123-139
- MUGA, David A., "The Marxist Problematic as a Model Interdisciplinary Approach to Ethnic Studies", **The Journal of Ethnic Studies**, vol.17, no.4, 1990, s. 53-75
- MUTLU, Erol, **Karşılaştırmalı Televizyon Sistemleri ve Televizyon Yapımcılarının Mesleki Eğilimleri**, (yayınlanmamış doktora tezi), A.Ü.S.B.E., Ankara, 1986
- NASH, Manning, **The Cauldron of Ethnicity in the Modern World**, The University of Chicago press, Chicago, 1989
- NAVARI, Cornelia, "The Origins of the Nation-State" Leonard Tivey (ed), **The Nation -State**, St. Martin's Press, NY, 1981, s.13-39
- NEGRINE, Ralph, **Politics and the Mass Media in Britain**, Routledge, London, 1989
- NEUMAN, Stephanie G., **Small States and Segmented Societies**, Preager pub., NY, 1976
- ORAN, Baskın, **Türk-Yunan İlişkilerinde Batı Trakya Sorunu**, Bilgi yay., Ankara, 1991, 2.bs.

- OSKAY, Ünsal, **Toplumsal Gelişmede Radyo ve Televizyon**, Sevinç mat., Ankara, 1971
- ÖZBEK, Meral, **Popüler Kültür ve Orhan Gencebay Arabeski**, İletişim yay., İstanbul, 1991
- ÖZSOY, Ali Erman , KOÇ, İsmet, TOROS, Aykut "Türkiye'nin Etnik Yapısının Ana Dil Sorularına Göre Analizi, **Nüfusbilim**, cilt.14, 1992,s.101-115
- PETERSEN, William,NOVAK,Michael,GLEASON,Philip, **Concepts of Ethnicity**, President and Fellows of Harward College, 1980
- PHADNİS, Urmila, **Ethnicity and Nation-building in South Asia**, Sage, London, 1989
- RAO, Y.,V.,Lakshmana, **Communication and Development**, University of Minnesota Press, Minneapolis, 1960
- REDDI, Usha, "Media and Culture in Indian Society: Conflict and Co-Operation?", **Media, Culture and Society**, vol.II, no.4, 1989, s.395-415
- REMINICK, Ronald A., **Theory of Ethnicity**, United Press, London, 1983
- RENAN, Ernest, "Qu'est-ce qu'une nation?", Louis L.Synder, **The Dynamics of Nationalism**, D.Van Nostrand Comp.inc., Canada, 1964
- REX, John, **Race and Ethnicity**, Open University Press, Milton Keynes, 1986

- RINGER, Benjamin B.&LAWLESS,Elinor R., **Race, Ethnicity and Society**, Routledge, London, 1989
- RIVERS, William L.,SCHRAMM,Wilbur, **Responsibility in Mass Communication**, Harper & Row, NY, 1969
- ROGERS, Everett M.,"Inquiry in Development Communication", Molefi Kefe Asante, William B. Gudykunst (ed), **Handbook of International and Intercultural Communication**, Sage, London, 1989, s.67-87
- ROOSENS, Eugeen E.,Creating Ethnicity, **Frontiers of Anthropology**, vol.5,Sage, California, 1989
- RUSTOW, Dankwart A., **A World of Nations, Problems of Modernization**, The Brooking Institution, Washington, 1967
- SACHDEU, Hesh, BOURHIS, Richard Y., "Intergroup Contact, Social Identity and Social Cognition ", Dominick Abrams & Michael A. Hogg (ed),**Social Identity Theory, Constructive and Critical Advances**, Springer-Verlag, NY, 1990, s.211-230
- SALONEN, Seppo Heikki, "After An Ice Age of a Century, Radio Rescues the Language of the Lapps", **Intermedia**, vol.20, no.6, 1992, s.37-38
- SCHAUGNESSY, Haydn, COBU,Carmen Fuonto, **The Cultural Obligations of Broadcasting**, The European Institute for the Media, Manchester, 1990
- SCHLESINGER, Philip, **Media, State and Nation**, Sage, London, 1991

SCHOEMAKER, P.J., REESE, S.D., DANIELSON, W.A., "Spanish Language Print Media Use As an Indicator of Acculturation", **Journalism Quarterly**, 1985, s.734-740

SCHRAMM, Wilbur, **Mass Media and National Development**, Stanford University Press, Stanford, 1964

_____ "Communication and Change", W. Scramm, **Communication and Change in the Developing Countries**, East-West Center Press, Honolulu, 1967, s.5-33

_____, "Communication Development and the Development Process", Lucian W. Pye (ed), **Communication and Political Development**, Princeton University Press, New Jersey, 1963, s.30-58

SCHRYER, Frans J., **Ethnicity and Class Conflict in Rural Mexico**, Princeton University, New Jersey, 1990

SETON-WATSON, Hugh, **Nations and States: An Enquiry in to the Origins of Nations and the Politics of Nationalism**, London, Methuen, 1977

SIEBERT, Fred S., PETERSON, Theodore, SCHRAMM, Wilbur, **Four Theories of the Press**, University of Illinois Press, Urbana, 1963, 2.bs.

SIMPSON, George Eaton & YINGER, J. Milton, **Racial and Cultural Minorities**, Harper & Brothers, NY, 1953

SKOGERBO, Eli, "Normative Theories in Media Research: Four Theories of the Press Revisited", Helge Ronning & Knut

Lundby(ed), **Media and Communication**, Norweigan University Press, Oslo, 1991, s.133-150

SMITH, ANTHONY D., **The Concept of Social Change**, Routledge &Kegan Paul, London, 1973

_____ **Theories of Nationalism**, Holmes &Meier, NY, 1983, 2.bs.

SOLA POOL, Ithiel de, "The Role of Communication in the Process of Modernization and Technological Change" Bert F. Hoselitz, Wilbert E. Moore, **Industrialization and Society**, Unesco, Mouton, 1963, s. 279-299

SÖNMEZ, Mustafa, **Doğu Anadolu'nun Hikayesi, Kürtler, Ekonomik ve Sosyal Tarih**, Arkadaş yay., Ankara, 1992, 2.bs.

STAVENHAGEN, Rodolfo, **The Ethnic Question**, United Nations University Press, Tokyo, 1990

STEIN, H., HILL, R., **The Ethnic Imperative**, Pennsylvania State Univ.Press, London, 1977

STUDY GROUP OF MEMBERS OF THE ROYAL INSTITUTE OF INTERNATIONAL AFFAIRS, **Nationalism**(report), Frank Cass and Co.ltd., London, 1963

SUBERVÍ-VELEZ, Federico A., "The Mass Media And Ethnic Assimilation and Pluralism", **Communication Research**, vol.13,no.1,1986, s.71-96

SYNDER, Louis, "The Historian's Understanding of Nationalism", Louis Synder(ed), **The Dynamics of Nationalism**, D.Van Nostrand Comp.inc., Canada, 1964

- TAMIR, Yael, "The Right to National Self-Determination", **Social Research**, vol.58, no.3, 1991, s.565-591
- TARZI, Shah M., "The Nation-State, Victim Groups and Refugees", **Ethnic and Racial Studies**, vol.14, no.4, Routledge, London,1991, s.441-453
- TAYLOR, Doreen, "Scottish Broadcasting, A Sense of Identity", **Inter Media**, vol.15, no.4/5, 1987, s.72-76
- THE NEW ENCYCLOPEDIA BRITANNICA**, 15. ed., The University of Chicago, 1991
- THEMSTROM, Stephan (ed), **Harvard Encyclopedia of American Ethnic Groups**, Harvard University Press, Cambridge, 1980
- TIERNEY, Joan D., "Defining Ethnicity Through Measurement Constructs: A Cultural Perspective According to Harold B. Innis", **Gazette**, vol.25, no.3, s.176-185
- TRT Genel Yayın Planı**, Ankara, 1993
- TUNSTALL, Jeremy, **The Media in Britain**, Constable and comp.ltd., London, 1983
- URE, Colin Seymour, **The British Press and Broadcasting since 1945**, Basil Blackwell, Oxford, 1991
- WANDER ZANDEN, James W., **American Minority Relations**, Alfred A. Knopt inc, NY, 1983, 4.bs.
- WILLIAMS, Raymond, **Keywords**, Flamingo, London, 1983, 4.bs.
- _____, **Communications**, Penguin books, Middlesex, 1976, 3.bs.

WILLIAMS, Robin M., **Mutual Accommodation, Ethnic Conflict and Cooperation**, University of Minnesota, Minneapolis, 1977

YOUNG , Crawford, **The Politics of Cultural Pluralism**, The University of Wisconsin Press, London, 1976

_____, "Cultural Pluralism in the Third World", Susan Olzak, Joone Nagel (ed), **Competitive Ethnic Relations**, Academic Press inc., Florida, 1986, s.113-134

SUMMARY

This study covers an analysis on the role of the mass media with a special emphasis on the role of television in national development and integration. The empirical study focused on the broadcasts of GAP TV which are overlooked as a modernizing agent for the region.

Two special programmes -"Gide Gide GAP" and "GAP'a Bakış"- were chosen for the content analysis and these two programmes are subjected to a detailed study to discover their basic characteristics and to discover whether the content of these programmes display the intentions of the communicators.

The results indicated that the content of these special programmes do not cover the regional problems adequately and do not reflect the characteristics of the region. In this respect the content of GAP TV can not be evaluated as a "regional channel" that aims to modernize the region.

İÇERİK ANALİZİ YÖNERGESİ

GENEL OLARAK GAP TV YAYINLARI

1.PROGRAM TÜRLERİNE GÖRE GAP TV YAYINLARI

- (1) Eğitim-Kültür
- (2) Müzik-Eğlence
- (3) Drama-Sinema
- (4) Haberler
- (5) Haber-Program
- (6) Kuşak-Magazin
- (7) Belgesel
- (8) Çocuk
- (9) Diğer

2.YAPIM BİRİMLERİNE GÖRE PROGRAMLARI SINIFLANDIRMA

- (1) GAP TV birimi yapımları
- (2) Diğer birimlerin yapımı

"GİDE GİDE GAP" PROGRAMI

"GİDE GİDE GAP" PROGRAMININ ÖĞELERİ

3. Müzik

- (1) Türk Halk Müziği
- (2) Türk Sanat Müziği
- (3) Türk Hafif Müziği
- (4) Arabesk müzik
- (5) Batı müziği
- (6) Klasik müzik

4. Müzikli Görüntü(Magazin)

- (1) Bölge illerine/ilçelerine... ilişkin görüntü
- (2) Türkiye'deki diğer illere/ilçelere... ilişkin görüntü
- (3) Bölgede gerçekleşen bir kültürel etkinliğe(sergi vb.) ilişkin görüntü
- (4) Bölge dışında gerçekleşen etkinliklere ilişkin görüntü
- (5) Bölgedeki olaylara ilişkin görüntü
- (6) Dünyadan görüntüler
- (7) Diğer

GİDE GİDE GAP PROGRAMINDAKİ BİRİMLER(röportajlar)

5. Röportajın Gerçekleştirildiği Yer

- (0) Kodlanamıyor
- (1) Stüdyoda
- (2) Güneydoğu'da
- (3) Diğer illerde
- (4) Yurtdışında
- (5) Diğer

6. Röportaj Yapılan Kişiler

- (1) Uzman
- (2) Hükümet yetkilileri/kamu görevlileri
- (3) Dernek/vakıf temsilcileri
- (4) Sanatçılar
- (5) Halktan kişiler
- (6) Diğer

"GİDE GİDE GAP" PROGRAMINDAKİ BİRİMLERDE KONULARIN ELE ALINIŞI

GENEL OLARAK:

7. Bölgeye İlişkin Bir Sorunun Ele Alınıp Alınmadığı

- (0). Kodlanamıyor
- (1). Görülüyor
- (2). Görülmüyor (13'e geçilecek)

8. Bölgeye İlişkin Sorunun Ele Alınma Tarzı

- (0). Kodlanamıyor
- (1).Yalnızca isimlendiriliyor, çözüm önerilmiyor(yalnızca 9 ve10 sorulup 13'egeçilecek)
- (2). Hem isimlendiriliyor, hem de çözüm öneriliyor

9. Bölgeye İlişkin Sorunun İsimlendirilmesi

- (0). Kodlanamıyor
- (1). Genel ve ulusal bir konu/sorun olarak(11'e geçilecek)
- (2). Bölgesel bir konu/sorun olarak
- (3). Kişisel bir konu/ sorun olarak(11'e geçilecek)

10. Bölgesel Sorunun Kaynağı(birden fazla işaretlenebilir)

- (0). Kodlanamıyor
- (1). Bölgede yol, su, elektrik, okul gibi devlet hizmetlerinin eksikliği
- (2). Dış mihrakların engellemesi/kısıktırması
- (3). Bölgede özel sektör yatırımlarının eksik olması
- (4). Bölgedeki feodal yapı ve düşük eğitimlilik
- (5). Bölgede PKK'nın varlığı

- (6). Bölgede farklı bir etnik grubun varlığı
- (7). Bölgenin coğrafik konumu
- (8). Bölgedeki sorunun kaynağı belirtilmiyor
- (9). Diğer

11.Soruna Getirilen/Sorun İçin Öngörülen Çözüm Önerilerinin Boyutu

- (0). Kodlanamıyor
- (1). Genel ve ulusal düzlemde
- (2). Bölgesel düzlemde
- (3). Kişisel düzlemde

KONULAR
ÖZELİNDE

EKONOMİ/GAP PROJESİ

12. Ekonomik konu/sorunların işlenmesi

- (0). Kodlanamıyor
- (1). Görülüyor
- (2). Görülüyor(15'e geçilecek)

13. Bölgeye ilişkin ekonomik konu/sorunların ele alınması

- (0). Kodlanamıyor
- (1). Görülüyor
- (2). Görülüyor(15'e geçilecek)

14. Bölgedeki işsizlik sorununun ele alınması

- (0). Kodlanamıyor
- (1). Görülüyor
- (2). Görülüyor

15. Güneydoğu Anadolu Projesi'nden sözedilmesi,

- (0). Kodlanamıyor
- (1). Görülüyor
- (2). Görülüyor(18'e geçilecek)

16. Projenin bölgeyle bağlantısının kurulması (bölgesel yanının vurgulanarak) ekonomik açıdan bölgeye getirilerinin anlatılması

- (0). Kodlanamıyor
- (1). Görülüyor
- (2). Görülüyor

17. Projenin toplumsal yönünün vurgulanması(bölge halkının yaşamını değiştireceğine ilişkin somut sözlerin bulunması),

- (0). Kodlanamıyor
- (1). Görülüyor
- (2). Görülüyor

TARIM/HAYVANCILIK

18. Genel olarak tarım/hayvancılık konularının işlenip işlenmediği
(0). Kodlanamıyor
(1). Görülüyor
(2). Görülüyor(21'e geçilecek)
19. Bölgedeki tarım ve hayvancılık uygulamalarına ilişkin bilgiler verilmesi
(0). Kodlanamıyor
(1). Görülüyor
(2). Görülüyor
20. Tarım/hayvancılık konusunda çiftçilere yönelik eğitici bilgiler verilmesi
(0). Kodlanamıyor
(1). Görülüyor
(2). Görülüyor

SAĞLIK

21. Genel olarak sağlık sorunlarına ilişkin bilgi verilip verilmediği
(0). Kodlanamıyor
(1). Görülüyor
(2). Görülüyor(27'ye geçilecek)
22. Bölgedeki yaygın hastalıklar konusunda bilgi verilip verilmediği
(0). Kodlanamıyor
(1). Görülüyor
(2). Görülüyor(24'e geçilecek)
23. Bölgedeki yaygın hastalıklardan korunma yollarının anlatılıp anlatılmadığı
(0). Kodlanamıyor
(1). Görülüyor
(2). Görülüyor
24. Sağlık konusundaki yanlış inanışların ele alınıp alınmadığı
(0). Kodlanamıyor
(1). Görülüyor
(2). Görülüyor
25. Aile planlaması hakkında bilgi verilmesi
(0). Kodlanamıyor
(1). Görülüyor
(2). Görülüyor

26. Ana-çocuk sağlığı ve aşı konusunda bilgi verilmesi
(0). Kodlanamıyor
(1). Görülüyor
(2). Görülmüyor

EĞİTİM

27. Genel olarak eğitim konusunun işlenmesi
(0). Kodlanamıyor
(1). Görülüyor
(2). Görülmüyor(30'a geçilecek)

28. Bölgedeki eğitimin ele alınıp alınmadığı
(0). Kodlanamıyor
(1). Görülüyor
(2). Görülmüyor

29. Eğitimde cinsiyet ayrımcılığına karşı kız çocuklarının eğitilmesi gerekliliğinin belirtilmesi
(0). Kodlanamıyor
(1). Görülüyor
(2). Görülmüyor

DİL/KÜLTÜR/TARİH

30. Dil/kültür/tarih konularının işlenip işlenmediği
(0). Kodlanamıyor
(1). Görülüyor
(2). Görülmüyor(33'e geçilecek)

31. Türk dili,kültürü, tarihinden sözedilip edilmediği
(0). Kodlanamıyor
(1). Görülüyor
(2). Görülmüyor

32. Kürt dili,kültürü, tarihinden sözedilip edilmediği
(0). Kodlanamıyor
(1). Olumlu
(2). Olumsuz

BÖLGEDEKİ OLAYLAR ve KÜRT SORUNU

33. Bölgedeki olaylardan sözedilip edilmediği
(0). Kodlanamıyor
(1). Görülüyor
(2). Görülmüyor(35'e geçilecek)

34. Bölgedeki olaylar hakkında görüş bildirenler

- (1). Sivil yetkililer
- (2). Askeri yetkililer
- (3). Uzmanlar
- (4). Halktan kişiler
- (5). Diğer

35. Bölgede Kürt nüfusun yaşadığından sözedilip edilmediği

- (0). Kodlanamıyor
- (1). Görülüyor
- (2). Görülüyor

36. Kürt Sorunu'ndan söz edilip edilmediği

- (0). Kodlanamıyor
- (1). Görülüyor
- (2). Görülüyor(38'e geçilecek)

37. Kürt Sorunu'nun dile getiriliş tarzı

- (0). Kodlanamıyor
- (1). Ekonomik az gelişmişlik sorunu olarak
- (2). Etnik bir sorun olarak
- (3). Dış mihrakların oluşturduğu yapay bir sorun olarak
- (4). Diğer(belirtiniz)

38. Programda Ele Alınan Diğer Konular

- (1). Dış Politika
- (2). Turizm
- (3). Kent/çevre
- (4). Din
- (5). Spor
- (6). Güzel Sanatlar
- (7). Hukuk
- (8). Diğer

"GAP'a BAKIŞ" Programı

"GAP'a BAKIŞ" PROGRAMININ ÖĞELERİ

39. Müzik

- (1) Türk Halk Müziği
- (2) Türk Sanat Müziği
- (3) Türk Hafif Müziği
- (4) Arabesk müzik
- (5) Batı müziği
- (6) Klasik müzik

40. Müzikli Görüntü(Magazin)

- (1) Bölge illerine/ilçelerine... ilişkin görüntü
- (2) Türkiye'deki diğer illere/ilçelere... ilişkin görüntü
- (3) Bölgede gerçekleşen bir kültürel etkinliğe(sergi vb.) ilişkin görüntü
- (4) Bölge dışında gerçekleşen etkinliklere ilişkin görüntü
- (5) Bölgedeki olaylara ilişkin görüntü
- (6) Dünyadan görüntüler
- (7) Diğer

"GAP'a BAKIŞ" PROGRAMINDAKİ BİRİMLER(röportajlar)

41. Röportajın Gerçekleştirildiği Yer

- (0) Kodlanamıyor
- (1) Stüdyoda
- (2) Güneydoğu'da
- (3) Diğer illerde
- (4) Yurtdışında
- (5) Diğer

42. Röportaj Yapılan Kişiler

- (1) Uzman
- (2) Hükümet yetkilileri/kamu görevlileri
- (3) Dernek/vakıf temsilcileri
- (4) Sanatçı
- (5) Halktan kişiler
- (6) Diğer

**"GAP'a BAKIŞ" PROGRAMINDAKİ
BİRİMLERDE KONULARIN ELE ALINIŞI**

GENEL OLARAK:

43. Bölgeye İlişkin Bir Sorunun Ele Alınıp Alınmadığı

- (0). Kodlanamıyor
- (1). Görülüyor
- (2). Görülmüyor (48'e geçilecek)

44. Bölgeye İlişkin Sorunun Ele Alınma Tarzı

- (0). Kodlanamıyor
- (1).Yalnızca isimlendiriliyor, çözüm önerilmiyor(yalnızca 45 ve 46 sorulup 48'e geçilecek)
- (2). Hem isimlendiriliyor, hem de çözüm öneriliyor

45. Bölgeye İlişkin Konu/sorunun İsimlendirilmesi

- (0). Kodlanamıyor
- (1). Genel ve ulusal bir sorun olarak
- (2). Bölgesel bir sorun olarak(47'ye geçilecek)

(3). Kişisel bir sorun olarak

46. Bölgesel Sorunun Kaynağı (birden fazla işaretlenebilir)

- (0). Kodlanamıyor
- (1). Bölgede yol, su, elektrik, okul gibi hizmetlerin eksikliği
- (2). Dış mihrakların engellemesi/kışkırtması
- (3). Bölgede özel sektör yatırımlarının eksik olması
- (4). Bölgedeki feodal yapı ve düşük eğitimlilik
- (5). Bölgede PKK'nın varlığı
- (6). Bölgede farklı bir etnik grubun varlığı
- (7). Bölgenin coğrafik konumu
- (8). Bölgedeki sorunun kaynağı belirtilmiyor
- (9). Diğer

47. Soruna Getirilen/Sorun İçin Öngörülen Çözüm Önerilerinin Boyutu

- (0). Kodlanamıyor
- (1). Genel ve ulusal düzlemde
- (2). Bölgesel düzlemde
- (3). Kişisel düzlemde

KONULAR
ÖZELİNDE

EKONOMİ/GAP PROJESİ

48. Ekonomik konu/sorunların işlenmesi

- (0). Kodlanamıyor
- (1). Görülüyor
- (2). Görülmüyor(51'e geçilecek)

49. Bölgenin ekonomik sorunlarının işlenmesi

- (0). Kodlanamıyor
- (1). Görülüyor
- (2). Görülmüyor(51'e geçilecek)

50. Bölgedeki işsizlik sorununun ele alınması

- (0). Kodlanamıyor
- (1). Görülüyor
- (2). Görülmüyor

51. Güneydoğu Anadolu Projesi'nden sözedilmesi,

- (0). Kodlanamıyor
- (1). Görülüyor

52. Projenin bölgeyle bağlantısının kurulması (bölgesel yanının vurgulanarak) ekonomik açıdan bölgeye getirilerinin anlatılması

- (0). Kodlanamıyor
- (1). Görülüyor
- (2). Görülüyor

53. Projenin toplumsal yönünün vurgulanması(bölge halkının yaşamını değiştireceğine ilişkin somut sözlerin bulunması),

- (0). Kodlanamıyor
- (1). Görülüyor
- (2). Görülüyor

TARIM/HAYVANCILIK

54. Genel olarak tarım/hayvancılık konularının işlenip işlenmediği

- (0). Kodlanamıyor
- (1). Görülüyor
- (2). Görülüyor(57'ye geçilecek)

55. Bölgedeki tarım ve hayvancılık uygulamalarına ilişkin bilgiler verilmesi

- (0). Kodlanamıyor
- (1). Görülüyor
- (2). Görülüyor

56. Tarım/hayvancılık konusunda çiftçilere yönelik eğitici bilgiler verilmesi

- (0). Kodlanamıyor
- (1). Görülüyor
- (2). Görülüyor

SAĞLIK

57. Genel olarak sağlık sorunlarına ilişkin bilgi verilip verilmediği

- (0). Kodlanamıyor
- (1). Görülüyor
- (2). Görülüyor(63'e geçilecek)

58. Bölgedeki yaygın hastalıklar konusunda bilgi verilip verilmediği

- (0). Kodlanamıyor
- (1). Görülüyor
- (2). Görülüyor(60'a geçilecek)

59. Bölgedeki yaygın hastalıklardan korunma yollarının anlatılıp anlatılmadığı

- (0). Kodlanamıyor
- (1). Görülüyor
- (2). Görülüyor

60. Sağlık konusundaki yanlış inanışların ele alınıp alınmadığı

- (0). Kodlanamıyor
- (1). Görülüyor
- (2). Görülüyor

61. Aile planlaması hakkında bilgi verilmesi
(0). Kodlanamıyor
(1). Görülüyor
(2). Görülmüyor
62. Ana-çocuk sağlığı ve aşı konusunda bilgi verilmesi
(0). Kodlanamıyor
(1). Görülüyor
(2). Görülmüyor

EĞİTİM

63. Genel olarak eğitim konusunun işlenmesi
(0). Kodlanamıyor
(1). Görülüyor
(2). Görülmüyor(66'ya geçilecek)
64. Bölgedeki eğitimin ele alınıp alınmadığı
(0). Kodlanamıyor
(1). Görülüyor
(2). Görülmüyor
65. Eğitimde cinsiyet ayrımcılığına karşı kız çocuklarının eğitilmesi gerekliliğinin belirtilmesi
(0). Kodlanamıyor
(1). Görülüyor
(2). Görülmüyor

DİL/KÜLTÜR/TARİH

66. Dil/kültür/tarih konularının işlenip işlenmediği
(0). Kodlanamıyor
(1). Görülüyor
(2). Görülmüyor(69'a geçilecek)
67. Türk dili, kültürü, tarihinden sözedilip edilmediği
(0). Kodlanamıyor
(1). Görülüyor
(2). Görülmüyor
68. Kürt dili, kültürü, tarihinden sözedilip edilmediği
(0). Kodlanamıyor
(1). Olumlu
(2). Olumsuz

BÖLGEDEKİ OLAYLAR ve KÜRT SORUNU

69. Bölgedeki olaylardan sözedilip edilmediği
(0). Kodlanamıyor
(1). Görülüyor
(2). Görülmüyor(71'e geçilecek)

70. Bölgedeki olaylar hakkında görüş bildirenler

- (1). Sivil yetkililer
- (2). Askeri yetkililer
- (3). Uzmanlar
- (4). Halktan kişiler
- (5). Diğer

71. Bölgede Kürt nüfusun yaşadığından sözedilip edilmediği

- (0). Kodlanamıyor
- (1). Görülüyor
- (2). Görülmüyor

72. Kürt Sorunu'ndan söz edilip edilmediği

- (0). Kodlanamıyor
- (1). Görülüyor
- (2). Görülmüyor(74'e geçilecek)

73. Kürt Sorunu'nun dile getiriliş tarzı

- (0). Kodlanamıyor
- (1). Ekonomik az gelişmişlik sorunu olarak
- (2). Etnik bir sorun olarak
- (3). Dış mihrakların oluşturduğu yapay bir sorun olarak
- (4). Diğer

74. Programda Ele Alınan Diğer Konular

- (1). Dış Politika
- (2). Turizm
- (3). Kent/çevre
- (4). Din
- (5). Spor
- (6). Diğer